

Nr 172

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m.; given Stockholms slott den 5 april 1957.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken;
- 2) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 862) med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig;
- 3) lag om ändring i strafflagen;
- 4) lag angående ändring i lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff;
- 5) lag angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom;
- 6) lag angående ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.;
- 7) lag om ändring i lagen den 22 april 1949 (nr 164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål;
- 8) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472);
- 9) lag om ändring i sjölagen;
- 10) lag om ändring i sjömanslagen den 30 juni 1952 (nr 530); samt
- 11) lag angående ändring i lagen den 4 juni 1937 (nr 306) om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,

enligt Dess nådiga beslut:

BERTIL

Herman Zetterberg

Propositionens huvudsakliga innehåll

För närvarande är rådhusrätt domför med en lagfaren domare och nämnd på minst sju och högst nio nämndemän i mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver, medan rådhusrätt i övriga brottmål — bortsett från vissa bagatellmål — består av tre eller fyra lagfarna domare. I propositionen föreslås, att rådhusrätt i de brottmål, som för närvarande avgöras i juristkollegial sammansättning, skall vara domför med en lagfaren domare och nämnd, som regelmässigt skall bestå av tre nämndemän.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1958.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 1 kap. 11 och 12 §§, 6 kap. 1 och 9 §§¹ samt 29 kap. 1, 3, 4 och 6 §§ rättegångsbalken skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

1 Kap.

11 §.

Rådhusrätt vare domför med tre lagfarna domare; ej må flera än fyra lagfarna domare sitta i rätten. *I mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver, skall rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd; finnes, sedan nämnd deltagit, målet ej vara av sådan beskaffenhet, vare rätten dock domför i den sammansättning nu sagts.*

Rådhusrätt vare *i tvistemål* domför med tre lagfarna domare; ej må flera än fyra lagfarna domare sitta i rätten. *I brottmål* skall rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd; finnes, sedan nämnd deltagit, målet ej vara av sådan beskaffenhet, vare rätten dock domför i den sammansättning nu sagts.

Vid måls — — — — — målsägande finnes.

12 §.

I stad — — — — — Konungen bestämmer.

I nämnd skola sitta minst sju och högst nio.

I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. *I mål om brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning, så ock vid syn å stället utom huvudförhandling vare dock rådhusrätten domför med tre i nämnden.*

Borgmästaren fördele — — — — — mellan nämndemännen.

¹ Senaste lydelse se beträffande 6 kap. 1 § SFS 1955: 56 och beträffande 6 kap. 9 § SFS 1952: 137.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 Kap.

1 §.

Protokoll skall — — — — — mål särskilt.

Över handläggning, som företages av lagfaren domare ensam eller av tjänsteman vid domstolen och ej sker vid sammanträde för förhandling *eller vid måls avgörande*, vare förande av protokoll ej erforderligt. Vid måls avskrivning, som ej sker i samband med förhandling, erfordras ej heller protokoll.

I mål — — — — — av Konungen.

9 §.

Rätten äge förordna, att utsaga av part, målsägande, vittne eller sakkunnig skall i stället för att antecknas i protokollet upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg.

Rätten äge förordna, att utsaga av part, målsägande, vittne eller sakkunnig skall, *i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet*, i stället för att antecknas i protokollet upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg.

Stenograf utses — — — — — av rätten.

Stadgandet i 8 § andra stycket i detta kapitel äge motsvarande tillämpning beträffande utsaga, som upptagits genom stenografi.

Stadgandet i 8 § andra stycket i detta kapitel äge motsvarande tillämpning beträffande utsaga, som upptagits genom stenografi. *Vad nu sagts skall ock gälla vid upptagning på fonetisk väg beträffande den del av utsagan, som icke upptagits ordagrant.*

Bestämmelser om — — — — — av Konungen.

29 Kap.

1 §.

Yppas vid — — — — — omröstning ske.

I mål, vari nämnd deltagar, säge ordföranden först sin mening och inhämta därefter nämndens.

Har nämnd säte i rätten, säge ordföranden först sin mening och inhämta därefter nämndens.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Vid omröstning *bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock i överrätt* skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Vid omröstning *i annat fall* skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Envar angive — — — — — sin mening.

3 §.

Yppas *i mål, vari nämnd deltager,* annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än sju, minst sju därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Yppas, *då nämnd har säte i rätten,* annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än sju, minst sju därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning *bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock i överrätt* gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida den misstänkte på grund av sin sinnesbeskaffenhet är fri från straff eller om villkorligt anstånd med straffets ådömande eller huruvida ungdomsfängelse, förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd skall ådömas, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

Vid omröstning, *då nämnd ej har säte i rätten,* gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida den misstänkte på grund av sin sinnesbeskaffenhet är fri från straff eller om villkorligt anstånd med straffets ådömande eller huruvida ungdomsfängelse, förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd skall ådömas, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

Om omröstning — — — — — 3 kap. 7 §.

4 §.

Yppas vid omröstning *bland rådhusrätts lagfarna ledamöter eller i överrätt* flera än två meningar, utan

Yppas vid omröstning, *då nämnd ej har säte i rätten,* flera än två meningar, utan att någon enligt

(Nuvarande lydelse)

att någon enligt 3 § skall gälla, skola de röster, som äro ogynnsammast för den tilltalade, sammanläggas med de för honom därefter minst förmånliga och, om det erfordras, sammanläggningen fortsättas efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; kan ej någon mening anses som ogynnsammare för den tilltalade, gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar.

(Föreslagen lydelse)

3 § skall gälla, skola de röster, som äro ogynnsammast för den tilltalade, sammanläggas med de för honom därefter minst förmånliga och, om det erfordras, sammanläggningen fortsättas efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; kan ej någon mening anses som ogynnsammare för den tilltalade, gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar.

6 §.

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. *Då i rådhusrätt nämnd har säte i rätten, gälle även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. vad i 3 § första stycket i detta kapitel är stadgat.*

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. *Har nämnd säte i rätten, skall även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. städse gälla vad i 3 § första stycket i detta kapitel är stadgat.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958. Om rådhusrätts sammansättning i mål, vari huvudförhandling påbörjats före nämnda dag, gälle vad i äldre lag är stadgat.

F ö r s l a g

till

L a g**om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 862) med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig**

Härigenom förordnas, dels att 3 § lagen den 20 december 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig¹ skall upphöra att gälla, dels ock att 4 och 5 §§ samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

4 §.

Vid underrätt böra i fall, som avses i 3 §, för tjänstgöring i nämnden företrädesvis anlitas nämndemän med insikt och erfarenhet i vård och fostran av ungdom.

Förekommer i mål mot underårig anledning att döma till frihetsstraff eller förvaring eller att meddela villkorligt anstånd med straffs ådömande eller att överlämna åt barnavårdsnämnd eller skolstyrelse att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuppföstran, böra för tjänstgöring i nämnd företrädesvis anlitas nämndemän med insikt och erfarenhet i vård och fostran av ungdom.

5 §.

Saknar i fall, varom i 3 § förmäles, den underårige försvarare, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det icke på grund av sakens beskaffenhet eller eljest finnes uppenbart, att försvarare ej erfordras.

Saknar i fall, varom i 4 § förmäles, den underårige försvarare, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det icke på grund av sakens beskaffenhet eller eljest finnes uppenbart, att försvarare ej erfordras.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

¹ Senaste lydelse av 3 § se SFS 1952:791.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i strafflagen

Härigenom förordnas, att 4 kap. 4 § strafflagen¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

4 Kap.

4 §.

Förekommer till — — — — — av målen.

Domstolen må ej förordna om förening av straff utan att den dömde erhållit tillfälle att yttra sig. Begär den dömde att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Angående domstolens sammansättning vid sådant förhör så ock eljest vid avgörande av fråga om förening av straff gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Domstolens avgörande sker genom beslut. Beslutet skall, där ej annorlunda förordnas, lända till efterrättelse ändå att talan däremot föres. Utan avbidan på beslut om förening av straff må ettdera straffet verkställas.

Domstolen må ej förordna om förening av straff utan att den dömde erhållit tillfälle att yttra sig. Begär den dömde att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Angående domstolens sammansättning vid sådant förhör så ock eljest vid avgörande av fråga om förening av straff gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling *i brottmål; rådhusrätt vare dock domför med tre i nämnden*. Domstolens avgörande sker genom beslut. Beslutet skall, där ej annorlunda förordnas, lända till efterrättelse ändå att talan däremot föres. Utan avbidan på beslut om förening av straff må ettdera straffet verkställas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958. Har förhandling påbörjats före nämnda dag, gälle om rätstens sammansättning vad i äldre lag är stadgat.

¹ Senaste lydelse se SFS 1946:856.

F ö r s l a g

till

L a g**angående ändring i lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff**

Härigenom förordnas, att 16 § lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

16 §.

I mål — — — — — genom beslut.

Rätten vare domför, häradsrätt Underrätt vare domför med tre i utan nämnd och rådhusrätt med en nämnden. lagfaren domare. Där det finnes lämpligt, bör dock i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning, som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling; häradsrätt vare domför med tre i nämnden.

I övrigt — — — — — är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958. Har förhandling påbörjats före nämnda dag, gälle om rätts sammansättning vad i äldre lag är stadgat.

¹ Senaste lydelse se SFS 1946:859.

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom

Härigenom förordnas, att 9 och 18 §§ lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

9 §.

Övervakning skall — — — — — av övervakare.

Har den — — — — — allmän underrätt.

Övervakare förordnas — — — — — hans ställe.

Angående övervakningsdomstols sammansättning vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Finnes ärendet ej lämpligen böra anstå till allmänt ting eller allmän rättegångsdag, vare rätten dock domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.

Vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, vare rätten domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Där det finnes lämpligt, bör dock nämnd deltaga; i så fall vare rätten domför med tre i nämnden.

18 §.

Ärende angående — — — — — domen meddelats.

I rättens — — — — — förklaras förverkat.

Om rättens sammansättning vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, gälle vad i 9 § sista stycket sägs; har ärendet tidigare handlagts av övervakningsnämnd eller finnes anstånd böra förklaras förverkat, må dock ärendet ej prövas och avgöras vid häradsrätt utan nämnd eller i rådhusrätt av allenast en lagfaren domare.

Om rättens sammansättning vid behandling av ärende, som avses i denna paragraf, gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Finnes ärendet ej lämpligen böra anstå till allmänt ting eller allmän rättegångsdag, vare rätten dock domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfa-

¹ Senaste lydelse se SFS 1946:860.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

ren domare, såframt ej ärendet tidigare handlagts av övervakningsnämnd eller anstånd finnes böra förklaras förverkat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958. Har förhandling påbörjats före nämnda dag, gälle om rättsens sammansättning vad i äldre lag är stadgat.

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

Härigenom förordnas, att 6 § lagen den 13 april 1945 om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

6 §.

Göres ansökan om ersättning an- norledes än i mål, vari ansvarsfrågan handlägges, *gälla om rättens sammansättning* vid ansökans prövning och avgörande *vad i allmänhet är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling; avser ansökan ersättning enligt 1 § och har rätten tidigare handlagt mål om ansvarsfrågan, skall om rättens sammansättning tilllämpas vad med avseende å den frågan är stadgat.* Rättens avgörande sker genom beslut.

Göres ansökan om ersättning an- norledes än i mål, vari ansvarsfrågan handlägges, *vare rätten* vid ansökans prövning och avgörande *domför i den sammansättning som gällt för målet om ansvarsfrågan. Har rätten icke tidigare handlagt mål om ansvarsfrågan, gälla om rättens sammansättning vad i allmänhet är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål.* Rättens avgörande sker genom beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958. Har förhandling påbörjats före nämnda dag, gälla om rättens sammansättning vad i äldre lag är stadgat.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i lagen den 22 april 1949 (nr 164) med vissa bestämmelser
om rättegången i tryckfrihetsmål

Härigenom förordnas, att 2 och 4 §§ lagen den 22 april 1949 med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.

I mål, — — — — — beslut därom.

Vid målets beredande må rätten, även då fråga är om allmänt åtal, höra part eller annan så ock meddela beslut i fråga om målets avvisande. För behandling av fråga som avses i första stycket må huvudförhandling utsättas; *angående rättens sammansättning* vid sådan förhandling eller vid huvudförhandling, som eljest utsättes ehuru målet i övrigt ej är berätt till huvudförhandling, *gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling.*

Vid målets beredande må rätten, även då fråga är om allmänt åtal, höra part eller annan så ock meddela beslut i fråga om målets avvisande. För behandling av fråga som avses i första stycket må huvudförhandling utsättas; vid sådan förhandling eller vid huvudförhandling, som eljest utsättes ehuru målet i övrigt ej är berätt till huvudförhandling, *skall rätten bestå av tre eller fyra lagfarna domare.*

Om särskild — — — — — om rättegångshinder.

4 §.

Angående rättens sammansättning vid huvudförhandling inför jury *gälle vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling.* De till tjänstgöring i juryn utsedda skola genom rättens försorg skriftligen kallas till förhandlingen. Kallelsen skall innehålla såväl uppgift å den tid, inom vilken an-

Vid huvudförhandling inför jury *skall rätten bestå av tre eller fyra lagfarna domare.* De till tjänstgöring i juryn utsedda skola genom rättens försorg skriftligen kallas till förhandlingen. Kallelsen skall innehålla såväl uppgift å den tid, inom vilken anmälan om laga förfall bör vara till rätten inkommen, som ock erinran

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

mälan om laga förfall bör vara till om påföljd för försummelse att hör-
rätten inkommen, som ock erinran samma kallelsen.
om påföljd för försummelse att hör-
samma kallelsen.

Visar juryman — — — — — de utlottats.

Uteblir juryman — — — — — finner skäligt.

*Denna lag träder i kraft den 1 ja-
nuari 1958.*

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)

Härigenom förordnas, att 51 § militära rättegångslagen den 30 juni 1948 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

51 §.

Avvisas ej — — — — — genom beslut.

Vid avgörandet skall häradsrätt städse vara domför med tre i nämnden samt rådhusrätt äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling.

Vid avgörandet skall underrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd; rätten vare domför med tre i nämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958. Har förhandling påbörjats före nämnda dag, gälla om rätts sammansättning vad i äldre lag är stadgat.

F ö r s l a g
till
L a g
om ändring i sjölagen

Härigenom förordnas, att 314 § 2 mom. sjölagen¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

314 §.

2 m o m. När vid rådstuvurätt till handläggning förekommer mål angående klander av dispasch, skola, utom *det antal av rättens lagfarna ledamöter, som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet för rådstuvurätts domförhet vid huvudförhandling*, tre i handel och sjöfart kunniga och erfarna män hava säte och stämma i rätten. Stadsfullmäktige i stad, vars rådstuvurätt enligt 326 § äger upptaga dylikt mål, skola före utgången av varje år utse dessa särskilda ledamöter att utöva befattningen under det följande året. För att i deras ställe, vid inträffat förfall, tjänstgöra skola tillika tre suppleanter utses; uppstår hinder jämväl för dem, äge rättens ordförande efter samråd med de lagfarna ledamöterna för varje särskilt fall tillkalla andra.

2 m o m. När vid rådstuvurätt till handläggning förekommer mål angående klander av dispasch, skola, utom *tre eller fyra lagfarna ledamöter*, tre i handel och sjöfart kunniga och erfarna män hava säte och stämma i rätten. Stadsfullmäktige i stad, vars rådstuvurätt enligt 326 § äger upptaga dylikt mål, skola före utgången av varje år utse dessa särskilda ledamöter att utöva befattningen under det följande året. För att i deras ställe, vid inträffat förfall, tjänstgöra skola tillika tre suppleanter utses; uppstår hinder jämväl för dem, äge rättens ordförande efter samråd med de lagfarna ledamöterna för varje särskilt fall tillkalla andra.

De särskilda — — — — — motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

¹ Senaste lydelse se SFS 1946: 847.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i sjömanslagen den 30 juni 1952 (nr 530)

Härigenom förordnas, att 68 § sjömanslagen den 30 juni 1952 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

68 §.

Är i fall, som i 67 § första stycket sägs, befälhavaren eller sjömannen missnöjd med mönstringsförrättarens beslut, äger han, om beslutet meddelats av mönstringsförrättare i stad, där rådhusrätt finnes, hos denna rådhusrätt begära prövning av beslutet. Har beslutet meddelats av mönstringsförrättare utom riket eller här i riket å ort, där rådhusrätt ej finnes, må sådan begäran göras hos rådhusrätten vid fartygets ankomst till första hamn, där rådhusrätt finnes och där fartyget väntas ligga minst två dagar. Begäran, som nu sagts, skall göras så snart ske kan och i god tid före fartygets avgång. Vid prövningen skall rådhusrätten *hava den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling.*

Är i fall, som i 67 § första stycket sägs, befälhavaren eller sjömannen missnöjd med mönstringsförrättarens beslut, äger han, om beslutet meddelats av mönstringsförrättare i stad, där rådhusrätt finnes, hos denna rådhusrätt begära prövning av beslutet. Har beslutet meddelats av mönstringsförrättare utom riket eller här i riket å ort, där rådhusrätt ej finnes, må sådan begäran göras hos rådhusrätten vid fartygets ankomst till första hamn, där rådhusrätt finnes och där fartyget väntas ligga minst två dagar. Begäran, som nu sagts, skall göras så snart ske kan och i god tid före fartygets avgång. Vid prövningen skall rådhusrätten *bestå av en lagfaren domare och nämnd; rätten vare domför med tre i nämnden.*

Då prövning — — — — — ej föras.

Finner rätten — — — — — vidare handläggning.

Har prövning — — — — — stycket sägs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958. Har förhandling påbörjats före nämnda dag, gälle om rätstens sammansättning vad i äldre lag är stadgat.

F ö r s l a g

till

L a g

**angående ändring i lagen den 4 juni 1937 (nr 306) om behörighet för
häradsrätt att upptaga sjörättsmål**

Härigenom förordnas, att 2 § lagen den 4 juni 1937 om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

2 §.

Vad i — — — — — av häradsrätt.

Vid upptagande — — — — — enligt 1 §.

*Vid prövning av mönstringsförrät-
tares beslut angående disciplinbot
vare häradsrätt domför med tre i
nämnden.*

*Denna lag träder i kraft den 1 ja-
nuari 1958. Har förhandling påbör-
jats före nämnda dag, gälla om rät-
tens sammansättning vad i äldre lag
är stadgat.*

¹ Senaste lydelse se SFS 1946:849.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 1 mars 1957.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, HEDLUND, PERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, NÄSGÅRD, KLING, ELIASSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, *fråga om rådhusrätts sammansättning i brottmål m. m.* samt anför därvid följande.

Genom beslut den 30 december 1954 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla särskilda sakkunniga för att verkställa utredning rörande rådhusrätternas framtida ställning samt därmed sammanhängande spørsmål. Såsom sakkunniga tillkallades den 5 mars 1955 landshövdingen Thorwald Bergquist, ordförande, direktören Sven-Olof Dahlman, ledamoten av riksdagens andra kammare, häradshövdingen Nils G. Fröding, professorn Åke Hassler, överlantmätaren Valfrid Larsson, kansli-rådet numera t. f. generaldirektören Ivar Löfqvist, borgmästaren Carl Svennegård samt ledamoten av riksdagens andra kammare, överrevisorn E. Oskar Åkerström. Hovrättsrådet Ingmar Lidbeck, som den 17 mars 1955 utsetts till sekreterare åt de sakkunniga, förordnades den 29 december 1955 att tillika vara ledamot av utredningen. Den 6 juni 1955 tillkallades rådmannen Birger Brandt och förste kanslisekreteraren numera kansli-rådet Ebbe Magnander att såsom experter biträda utredningen. De sakkunniga, som antagit benämningen stadsdomstolsutredningen, har den 31 augusti 1956 avgivit ett betänkande rörande rådhusrätts sammansättning i brottmål (SOU 1956: 28).

Yttranden över betänkandet har efter remiss avgivits av riksåklagarämbetet, samtliga hovrätter, Stockholms rådhusrätt, Göteborgs rådhusrätt, rådhusrätten i Malmö, rådhusrätterna i Söderhamn, Varberg, Växjö och Ystad, såvitt angår organisatoriska spørsmål vid förslaget genomförande vid de mindre rådhusrätterna, överbefälhavaren, såvitt gäller vid betänkandet fogat förslag till ändring i militära rättegångslagen, socialstyrelsen, såvitt angår för-

slag till ändring i lagen med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig, sjöfartsstyrelsen, såvitt angår föreslagna ändringar i sjölagen, sjömanslagen och lagen om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål, 1951 års rättegångskommitté, 1955 års domarutredning, Sveriges advokatsamfund, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges stadsfiskaler, Sveriges juristförbund, svenska stadsförbundet och Stockholms stads rätts- och polisdirektion. Riksåklagarämbetet har bifogat yttranden från statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Genom beslut den 29 december 1950 och den 14 september 1951 uppdrog Kungl. Maj:t åt statens organisationsnämnd att verkställa vissa organisationsundersökningar vid de statliga domstolarna. Undersökningarna skulle avse sådana arbetsuppgifter som var av icke uteslutande juridisk karaktär. I en år 1953 avlämnad utredning (rapport I) redovisade nämnden resultatet av sina undersökningar beträffande den egentliga administrativa verksamheten. Vid 1955 års riksdag föreslogs på grundval av denna utredning en förstärkning av hovrätternas administrativa organisation (II ht s. 47). Prövningen av nämndens då framlagda förslag i övrigt har emellertid fått anstå bl. a. med hänsyn till att vissa däri berörda frågor hade samband med den fortsatta utredningen. Resultatet av denna utredning, vilken berört arbetsområden som mera direkt anknyter till domstolarnas rättsvårdande arbetsuppgifter, har redovisats i en i mars 1956 framlagd rapport (rapport II). I denna rapport behandlar nämnden föreliggande möjligheter till rationalisering både från mera allmänna utgångspunkter och för vissa enskilda grupper av göromål. Vidare behandlas spörsmål rörande arbetsfördelning och personalorganisation m. m., varjämte nämnden utarbetat och vid sin rapport fogat en omfattande formulärsamling.

Nämnden har under utredningsarbetet utnyttjat lämnat bemyndigande att utan hinder av gällande administrativa föreskrifter på försök ändra formerna för vissa arbetsförfaranden vid domstolarna. Försöksverksamhet har sålunda sedan 1954 bedrivits vid 12 domsagor och, i begränsad utsträckning, i tre hovrätter. Erfarenheterna från försöken har redovisats i utredningsrapporten.

I enlighet med utredningsdirektiven har organisationsnämnden samrått med 1951 års rättegångskommitté. Kommittén har i särskilt yttrande givit till känna sina synpunkter på vissa av organisationsnämndens förslag.

Yttranden över rapporten har efter remiss avgivits av nedre justitierevisionen, samtliga hovrätter, Stockholms rådhusrätt, Göteborgs rådhusrätt, rådhusrätten i Malmö, statskontoret, riksräkenskapsverket, statistiska centralbyrån, generalpoststyrelsen, statens lönenämnd, riksarkivet, statens provningsanstalt, civila statsförvaltningens tjänstemannaförbund (CST), föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges juristförbund, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, svenska bankföreningen, Sveriges allmänna hypoteksbank, föreningen mellan ombuds-

män hos Sveriges landshypoteksinstitution, kompetensutredningen, Sveriges advokatsamfund och Stockholms stads rätts- och polisdirektion. Vidare har hovrätterna överlämnat yttranden av häradshövdingarna i de domsagor, där försöksverksamhet varit anordnad, samt av ett stort antal av övriga häradshövdingar och några rådhusrätter. Även flera andra remissinstanser har vid sina utlåtanden fogat yttranden från dem underställda myndigheter och institutioner.

Jag anhåller nu att till behandling få upptaga dels frågan om rådhusrätts sammansättning i brottmål, dels ock vissa av organisationsnämnden behandlade spörsmål.

I. Rådhusrätts sammansättning i brottmål

Rättegångsbalkens nuvarande regler

Enligt 1 kap. 11 § rättegångsbalken är rådhusrätt i brottmål, liksom i tvistemål, domför med tre eller fyra lagfarna domare. Lagrummet innehåller emellertid betydelsefulla undantag från denna regel. I mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver, skall sålunda rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd; jämlikt 1 kap. 12 § rättegångsbalken skall i nämnden sitta minst sju och högst nio. Sammansättningen i dessa mål överensstämmer således med den som i allmänhet gäller för häradsrätt. Som ytterligare undantag från ovannämnda regel gäller, att rådhusrätt i viss utsträckning är domför med en lagfaren domare. Så är liksom i häradsrätt fallet vid handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället. Ensamdomare i rådhusrätt är vidare behörig att handlägga och avgöra mål, som allenast rör ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter och i vilka anledning ej förekommer att målsägande finnes. I dessa bagatellmål är häradsrätt domför med lagfaren domare och tremansnämnd. I enlighet med det sagda förekommer alltså i rådhusrätt juristkollegial sammansättning vid handläggning av brottmål, då fråga är antingen om brott, vars straffmaximum utgöres av straffarbete under två år eller fängelse, eller ock om bötesbrott, vid vilket talan om enskilt anspråk kan föras. Hithörande mål brukar benämnas tredomarbrottmål.

Beträffande omröstningsreglerna i brottmål vid kollegial sammansättning gäller enligt 29 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken, att varje ledamot har en röst och att vid lika röstetal utgången vanligen bestämmes efter vad som är lindrigast för den tilltalade. Då nämnd deltagar i rådhusrätt sker röstberäkningen enligt samma regler som gäller för häradsrätt (29 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken). Vid meningsskiljaktighet mellan nämnden och ordföranden gäller nämndens mening om minst sju i nämnden förklarar sig därom; i annat fall gäller ordförandens.

Utredningen

Separat behandling av frågan om rådhusrätts sammansättning i brottmål

Utredningen framhåller, att dess uppdrag icke är begränsat till frågan om rådhusrätts sammansättning i brottmål. Såsom närmare framgår av direktiven för utredningen (betänkandet s. 5 f), har denna att taga ställning till hela frågan vilken organisation av rådhusrätterna som ur rättsskipningens synpunkt framstår som den lämpligaste. Den äger jämväl att till övervägande upptaga frågor om häradsrätts sammansättning och reglerna för häradsrätts rösträtt. Även ett flertal andra arbetsuppgifter av omfattande och invecklad natur ingår i utredningsuppdraget.

I betänkandet omnämnes, att endast frågan om de allmänna underrätternas sammansättning hittills varit föremål för närmare överväganden inom utredningen, ehuru denna ännu icke tagit ställning till alla spörsmål som berör denna fråga. Utredningen har likväl ansett sig böra redan i detta skede framlägga förslag rörande rådhusrätts sammansättning i brottmål. Förslaget åsyftar i huvudsak att avskaffa den juristkollegiala sammansättningen i tredomarbrottmålen och att inrätta en tvåmansnämnd som jämte en lagfaren domare avgör dessa mål. Om de skäl som föranlett utbrytningen av detta förslag till särskild behandling anför utredningen till en början, att den med hänsyn till tredomarbrottmålen merendels enkla beskaffenhet funnit den juristkollegiala sammansättningen i dessa mål onödigt vidlyftig och dyrbar. En olägenhet är också, framhåller utredningen, att hithörande mål är undandragna det värde lekmannadeltagandet tillför straffrättsskipningen. Utredningen fortsätter:

De organisatoriska bristerna hos tredomarsammansättningen i brottmål ha blivit mera kännbara efterhand som denna organisationsform på sina håll måst utbyggas för att möta en ökad måltillströmning. Till tredomarbrottmålen höra bl. a. mål om ansvar för trafikbrott. Med motorismens snabba tillväxt under de senaste åren ha trafikbrottmålen ökat starkt. Även i övrigt har tillströmningen av mål till domstolarna stigit. Särskilt är detta förhållandet i storstäderna. Följden har blivit att de största rådhusrätterna stundom varit tyngda av besvärande arbetsbalanser. Detta förhållande har länge varit uppmärksammat och även föranlett förslag till enklare och smidigare domförhållningsregler. Sålunda föreslog Kungl. Maj:t i proposition till 1954 års riksdag vidgad behörighet för ensamdomare i rådhusrätt; för häradsrätternas del föreslogs ökad behörighet för tremansnämnd, vars kompetens för närvarande i det stora hela motsvarar ensamdomares i rådhusrätt. Propositionen vann i denna del ej riksdagens bifall. — — — — —

I underdånig skrivelse den 12 maj 1956¹ har Stockholms rådhusrätt hemställt, att Kungl. Maj:t måtte upptaga behörighetsreglerna för rådhusrätt i brottmål till omprövning utan att avvakta resultatet i övrigt av utredningens förslag. Stockholms stads rätts- och polisdirektion har i skrivelse till Kungl. Maj:t den 23 maj 1956 uttalat sin anslutning till de synpunkter rådhusrätten framfört. Skrivelserna ha överlämnats till utredningen för yttrande och de förslag, vartill framställningarna kunde föranleda. I rådhusrättens skrivelse — som bifogas detta belänkande — framhålles, att råd-

¹ Återgiven å s. 53 f. i betänkandet.

husrättens organisation för trafikbrottmål fördubblats sedan den 1 januari 1953 men att likväl endast en begränsad nedgång av balansen kunnat åstadkommas. Rådhusrätten förutskickar, att de vidtagna åtgärderna komma att visa sig otillräckliga för att åstadkomma fortsatt minskning av balansen. Vad beträffar övriga tredomarbrottmål anser rådhusrätten ytterligare förstärkning oundgänglig, för den händelse balansen skall kunna nedbringas. Även vid Göteborgs rådhusrätt har under senare år förekommit en betydande balans av tredomarbrottmål. Genom förstärkningar i organisationen — delvis av tillfällig art — har arbetsbalansen på sistone kunnat bemästras. För närvarande tilldelas vid denna rådhusrätt huvuddelen av tredomarbrottmålen fyra brottmålsavdelningar, vilka även handlägga nämndmål; trafikbrottmålen fördelas dessutom på två tvistemålsavdelningar. I skrivelse den 8 oktober 1955 till stadsfullmäktige i Göteborg har magistraten föreslagit genomgripande förändringar i organisationen innebärande bl. a. inrättande av fyra särskilda avdelningar enbart för tredomarbrottmål. Vidare föreslås, att — mot indragning av tre extra rådmansbefattningar, en magistratssekreterartjänst samt tre ordinarie och tre extra assessorsbefattningar — nya ordinarie rådmans tjänster inrättas till ett antal av åtta. Ärendet är för närvarande under behandling i de kommunala instanserna. I Malmö har magistraten den 9 juni i år förelagt drätselkammaren förslag till omorganisation av rådhusrätten och magistraten. Under en följd av år har vid denna rådhusrätt extra befattningshavare i betydande utsträckning måst användas för att avarbeta balanser i tredomarbrottmål. Magistraten begär nu inrättande av sju nya ordinarie domartjänster; av dessa äro fem — fyra rådmans tjänster och en assessorsbefattning — avsedda som förstärkning huvudsakligen för tredomarbrottmålens vidkommande.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen för arbetsläget inom stadsdomstolsutredningen ha de sakkunniga ännu framför sig ett omfattande utredningsarbete, som berör stora och invecklade frågor. Enligt direktiven skall detta arbete avse endast de mera principiella och allmänna frågor, som knyta sig till rådhusrätternas framtida organisation. Efter det utredningens förslag blivit behandlade, komma åtskilliga detaljfrågor att återstå. En avsevärd tid kan därför beräknas förflyta, innan de slutliga reformförslagen bli förverkligade. Det finns uppenbart ingen anledning antaga, att under denna tid anspråken på domstolarna komma att minskas. Snarare torde det nuvarande behovet av upprustning av rådhusrätterna komma att bli mer kännbart. Eftersläpningen av mål vid storstädernas rådhusrätter har från skilda håll och i olika sammanhang förts på tal. I skrivelse till stadsfullmäktige i Stockholm i februari i år hemställer sålunda Stockholmsavdelningen av Advokatsamfundet om snara åtgärder för en effektiv förbättring av rättsvården i huvudstaden. Avdelningen framhåller, att eftersläpningen av mål och ärenden vid rådhusrätten i ett utomordentligt stor antal fall är till stort men för den enskilde, många gånger en källa till verkligt lidande. Också utredningen vill understryka vikten av att rättskipningen, särskilt straffrättskipningen, fungerar snabbt och effektivt. De alltför långa väntetiderna i tredomarbrottmål vid de största rådhusrätterna inge allvarliga betänkligheter ur såväl process- som straffrättslig synpunkt. För vinnande av bättring härutinnan måste omedelbara åtgärder vidtagas. Ett fortsatt utbyggande av tredomar-systemet i brottmål bör emellertid med hänsyn till de förut påtalade bristerna i detta system såvitt möjligt undvikas. Utredningens förslag om inrättande av en mindre nämnd för tredomarbrottmålen medför uppenbarligen avsevärt ökade möjligheter att höja rådhusrätternas arbetskapacitet utan eftersättande av kravel på en god rättskipning. Stockholms rådhusrätt är av samma mening i sin ovannämnda

skrivelse. Utredningen har därför ansett sig böra framlägga förslag om en omedelbar reform på detta område, där bristerna i nuvarande organisation gjort sig särskilt kännbara.

Utredningen påpekar, att lösningen av de övriga spörsmål rörande de allmänna underrätternas sammansättning, som utredningen har att taga ställning till, väl kan komma att medföra justeringar i den föreslagna ordningen. Utredningen utgår dock ifrån att det fortsatta utredningsarbetet icke kommer att rubba grunderna för densamma. Ej heller har utredningen kunnat finna, att det skulle möta hinder för statsmakterna att taga ställning till detta förslag utan att avvakta utredningens slutbetänkande.

Reformens lokala räckvidd

Utredningen framhåller, att det är förhållandena vid de största rådhusrätterna, som föranlett förslaget framläggande redan nu. Med hänsyn härtill har utredningen övervägt huruvida reformen tills vidare borde begränsas till dessa domstolar. Vid de minsta rådhusrätterna kan det, påpekar utredningen, måhända uppkomma vissa organisatoriska svårigheter att inpassa reformen i den nuvarande kollegiala domstolstypen; utredningen åsyftar närmast svårigheter att rationellt utnyttja den nuvarande domarpersonalen. Utredningen anser dock att principiella betänkligheter möter att i en så central fråga som domförhetsreglerna göra skillnad mellan olika rådhusrätter. De olägenheter av antydd art som kan uppstå vid de minsta rådhusrätterna torde uppvägas av fördelarna med en generell reform.

Föreslagna ändringar i rättegångsbalkens domförhets- och omröstningsregler

Efter en närmare redogörelse för förarbetena till gällande rätt och de reformförslag, som framkommit efter processreformen (betänkandet s. 26—36), vartill här torde få hänvisas, anför utredningen:

De nuvarande domförhetsreglerna för rådhusrätt ha kommit att bestämmas dels av historiskt betingade hänsyn och dels av överväganden rörande den i och för sig lämpligaste sammansättningsformen. Särskilt gäller detta domförhetsreglerna i brottmål. Den juristkollegiala sammansättningen har — framhålles det i direktiven — sin grund mindre i processuella överväganden än i det förhållandet att rådhusrätten framvuxit såsom stadens styrelse. Organisationen med nämnd i de svårare brottmålen åter har kommit att bestämmas av uppfattningen att lekmän principiellt böra delta i straffrättskipningen. Vid rättegångsreformens genomförande förutsattes från lagstiftarens sida, att frågan om sammansättningsformerna skulle upptagas till förnyad prövning, sedan städernas domstolar befriats från magistratsbestyren och sedan närmare erfarenheter vunnits av nämnd i rådhusrätt. Det förutskickades härvid, att nämnd framdeles skulle komma till ökad användning i städernas rättsskipning.

Det är naturligt att en viss inkonsekvens kommit att vidlåda domförhetsregler, som framsprungit som en kompromiss mellan de ovannämnda synpunkterna. Ett juristkollegium kan utan tvivel vara lämpligt i vissa invecklade eller eljest svårbedömda mål. Men det kan ej påstås, att sådana mål äro särskilt vanliga bland tredomarbrottmålen. Oftare torde mål av denna beskaffenhet förekomma bland nämndmålen. Men för dessa mål har lagstift-

ningen ej berett möjlighet till kollegial behandling i första instans. Förslaget i 1942 års proposition att rådhusrätt i nämndmål skulle sammansättas med ett kollegium av lagfarna domare och nämnd godkändes ej av riksdagen bl. a. av det skälet att en sådan organisation skulle vara ägnad att försvaga nämndens ställning och minska dess betydelse. Då tredomarbrottmålen i allmänhet icke äro av beskaffenhet att kräva handläggning av tre juristdomare, framstår den nuvarande sammansättningen i dessa mål såsom en överorganisation. Den är onödigt dyrbar och innebär ett slöseri med kvalificerad arbetskraft. Olägenheterna härav ha framträtt tydligare efterhand som antalet tredomarbrottmål ökat i snabbare takt än andra brottmål. För att möta den ökade måltillströmningen ha organisatoriska förstärkningar måst vidtagas och detta har medfört en oförutsedd ökning av domarkåren. Mot denna utveckling möta ej endast samhällsekonomiska betänkligheter. Det föreligger viss risk för en kvalitativ försämring av domarkåren om antalet domartjänster ej kan hållas nere.

En annan brist i den nuvarande ordningen är att i städerna stora grupper av vanligen förekommande brottmål äro undandragna lekmännens medverkan. Denna brist är särskilt kännbar i mål, där det kan komma i fråga att döma till frihetsstraff. Utredningen anser icke nödigt att i detta sammanhang närmare utveckla skälen för lekmannadeltagande i rättsskipningen. Det må vara nog att framhålla, att värdet av sådant deltagande, särskilt i brottmålen, erkänts i nyare lagstiftning såväl i vårt land som i andra länder. Både för skuldfrågans avgörande och för bestämmande av påföljden ha lekmännen goda förutsättningar och en samverkan i dessa prövningsfrågor mellan den skolade yrkesdomaren och lekmän med allmän livserfarenhet är utan tvivel ägnad att befrämja en god straffrättsskipning. Att detta äger sin giltighet även för städerna har bestyrkts av snart tio års erfarenheter av nämnd i svårare brottmål. Vid processreformen ställde sig många tveksamma mot införande av nämnd i rådhusrätt. Numera lära ingen förneka, att det var en god reform. Utredningen anser ock, att erfarenheterna motivera vidgat användande av nämnd i rådhusrätt.

Under hänvisning till vad sålunda anförts föreslår utredningen, att den nuvarande tredomarsammansättningen i lindrigare brottmål avskaffas och att som grundform för domförhet i brottmål införes, att rådhusrätt — liksom häradsrätt — skall bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Utredningen understryker, att denna ståndpunkt icke innebär vare sig att nämnd skall medverka i alla brottmål eller att frågan om nämndens sammansättning bör vara enhetligt reglerad i de mål, där nämnd skall delta. Det gäller att finna sammansättningsformer, som tillgodoser på en gång rättssäkerhetskravet samt de organisatoriska och ekonomiska synpunkterna. Uppenbart kan avvägningen mellan de olika intressen som här kräver beaktande ej bli densamma beträffande alla brottmål.

Såsom framgått av redogörelsen för gällande rätt, är rådhusrätt i vissa mera bagatellartade brottmål domför med en lagfaren domare. Utredningen har övervägt om icke ensamdomares behörighetsområde borde utvidgas. I likhet med första lagutskottet vid 1954 års riksdag (utlåtande nr 25) anser utredningen, att det bland tredomarbrottmålen finns ett stort antal mål av så enkel beskaffenhet att de väl lämpa sig för handläggning av ensamdomare men att det icke låter sig göra att på ett tillfredsställande sätt avgränsa dessa mål. De svårigheter man här ställes inför sammanhänger, framhåller utred-

ningen, med grundsatserna att ensamdomare ej bör få döma till frihetsstraff och att i brottmål bevisprövning i allmänhet ej bör bero av *en* domares om-döme. Dessa grundsatser bör enligt utredningens mening alltjämt vara väg-ledande, när det gäller att bestämma domstolarnas sammansättning. Utred-ningen tillägger, att behovet av vidgad behörighet för ensamdomare för öv-rigt blir mindre kännbart, om för brottmålen i svårhetsgrad närmast över bagatellmålen tillskapas en effektivare och billigare organisation än den nu-varande. I ett speciellt hänseende kunde det visserligen enligt utredningens mening ifrågasättas att öka området för ensamdomarkompetensen. Utred-ningen åsyftar, att ensamdomare i motsats till vad nu gäller skulle få pröva enskilt anspråk i anledning av brottet. De praktiska verkningarna av en sådan reform torde emellertid enligt utredningens mening bli ringa, om icke ensamdomarbehörigheten samtidigt utsträcker till andra brott än de nuva-rande. Dessa utgöres huvudsakligen av sådana ordningsföreseelser, vid vilka det endast mera undantagsvis kan förekomma enskilt anspråk. Utredningen anser sig därför icke böra i detta sammanhang föreslå någon ändring i vad som är stadgat i 1 kap. 11 § andra stycket rättegångsbalken om ensamdoma-res kompetens i brottmål.

Vad sedan angår frågan om nämndens storlek bör vara densamma i alla nämndmål anser utredningen det icke vara lämpligt att låta samtliga tredomarbrottmål avgöras med stor nämnd. För det stora flertalet mindre brott-mål är, med hänsyn till målens merendels enkla beskaffenhet, en så vidlyf-tig sammansättning omotiverad. Att regelmässigt använda stor nämnd i brottmål skulle innebära en misshushållning med nämnden, och det skulle säkerligen resultera i svårigheter att knyta dugande nämndemän till dom-stolarna. En sådan reform skulle ej heller vara ägnad att höja domstolarnas effektivitet. Även om antalet nämndemän i den stora nämnden sänkes — en tanke som utredningen avser att taga upp i ett senare skede av utrednings-arbetet — innebär en sådan reform ingen lösning för de mindre brottmålen del. Under alla förhållanden bör en jämförelsevis stor krets av domare stå bakom rättens avgörande i allvarigare brottmål. Men i flertalet lindrigare brottmål kan utan åsidosättande av rättssäkerheten domstolen sammansät-tas med ett fåtal domare.

Med hänsyn härtill anser utredningen, att den lösning som här anmäler sig är att tillskapa en mindre nämnd vid sidan av den stora. Utredningen fram-håller, att denna tanke icke är ny. I 1954 års proposition med förslag till ökade befogenheter för ensamdomare berörde sålunda departementschefen frågan om inrättande av en mindre nämnd och förutskickade, att denna fråga lämpligen borde upptagas i anslutning till en utredning om rådhus-rätternas förstatligande. I anslutning härtill framhöll departementschefen, att invändningar ej kunde resas mot att domstol, i vilken utom den lagfarne domaren deltog lekmän, hade behörighet att ådöma frihetsstraff. Även första lagutskottet torde, framhåller utredningen, i sitt av riksdagen godkän-nda utlåtande över 1954 års proposition ha varit inne på tanken om en mindre nämnd i rådhusrätt. I likhet med departementschefen förutsatte utskottet,

att spørgsmålet om lekmannainflytandet i städernas rättsskipning skulle omprövas vid en utredning om rådhusrätternas framtida organisation. Utskottets betänkligheter gentemot Kungl. Maj:ts förslag grundades i huvudsak på att bevisprövning, som innefattade ett vägande mot varandra av sinsemellan stridiga utsagor, ej borde ankomma på endast en domare. I anslutning härtill anförde emellertid utskottet, att hinder ej behövde möta mot att anförtro sådan egentlig bevisprövning åt domare med tremansnämnd; dock att mål med mera omfattande bevisvärdering alltid borde upptagas av domare med stor nämnd. Utredningen, som i huvudsak ansluter sig till dessa uttalanden, hyser den övertygelsen, att flertalet av de nuvarande tredomarbrottmålen — även sådana i vilka frihetsstraff kan komma i fråga — kan anförtros en domstol sammansatt med en lagfaren domare och ett fåtal nämndemän.

Utredningen utvecklar härefter sina synpunkter på den mindre nämndens sammansättning och därmed sammanhängande spørsmål. I denna del anför utredningen:

I fråga om nämndens sammansättning torde valet stå mellan två och tre nämndemän. Det behövs icke fler ledamöter för att åstadkomma det fria utbyte av och hänsynstagande till olika synpunkter varpå flerdomarsystemets företräden vila. För alternativet med tre nämndemän kan tala, att denna domstolsform förekommer i häradsrätt och där vunnit viss hävd. Tremansnämndens kompetens motsvarar i det stora hela ensamdomarens i rådhusrätt. Det kunde då synas mindre följdriktigt att sammansätta en nämnd i rådhusrätt, som skall ha större befogenheter än häradsrättens tremansnämnd, med ett mindre antal ledamöter. Utredningen — som enligt direktiven äger ingå även på frågan om häradsrättens sammansättning — avser emellertid att senare föreslå att den mindre nämnden i häradsrätt får samma befogenheter som i rådhusrätt och att tremansnämndens nuvarande uppgifter anförtros ensamdomare. I valet mellan två och tre nämndemän har utredningen ansett, att några avgörande principiella skäl icke kunna anföras för det större antalet. Med en tvåmansnämnd kommer, om skiljaktiga meningar föreligga och dessa äro två, omröstningen att utfalla på samma sätt som om nämndemännen hade individuell rösträtt. Spørsmålet om individuell eller kollektiv rösträtt för nämndemännen har dock även för tremansnämndens del en mera underordnad betydelse; det hänför sig väsentligen till frågan huruvida, då rösterna äro lika fördelade på två meningar, ordföranden skall ha utslagsröst eller den lindrigaste meningen skall gälla. Det innebär därför ingen väsentlig ändring i förhållandet mellan det lagfarna elementet och lekmännen om antalet minskas från tre till två. Det för ett större antal nämndemän vanligen åberopade argumentet, att domstolen därigenom tillföres orts- och personkänedom har knappast någon betydelse i valet mellan två och tre. Utredningen vill för övrigt här understryka vad redan processkommissionen framhöll, att nämndens orts- och personkänedom icke spelar samma roll i en modern process, i vilken det i främsta rummet ankommer på parterna att förebringa fullständig utredning. Av de nu anförda skälen har utredningen stannat för att låta organisatoriska och ekonomiska skäl få fälla utslaget vid övertvägande av den mindre nämndens sammansättning. Härvidlag är att beakta, att det särskilt i storstäderna är ett starkt intresse att hålla nere såväl antalet nämndemän som kostnaderna för nämnden. Utredningen föreslår därför en sammansättning med två nämnd-

demän. Måhända kommer att invändas, att förslaget innebär ett återupplivande av den gamla formen för sammansättning av rådhusrätt med en lagfaren domare och två illitterata rådmän, en sammansättning som allmänt ansetts för svag för den moderna processen. Men jämförelsen är inte hållbar. Svagheten hos rådhusrätterna i de mindre städerna sammanhängde framförallt med att domaruppgifterna i de små rådhusrätterna icke voro tillräckligt många och växlande för att ge borgmästaren vidgad erfarenhet och ökade kunskaper i domarevärv.

Såsom nyss framhållits har frågan om individuell eller kollektiv rösträtt ingen större praktisk betydelse i en tvåmansnämnd. Endast då flera än två meningar föreligga till omröstning kommer utgången att bero av hur nämndens rösträtt i detta hänseende är utformad. Förekomsten av tre skiljaktiga meningar torde dock bli ovanlig i en domstol sammansatt av en lagfaren domare och två nämndemän. Särskilt i fråga om påföljdens bestämmande kan man räkna med att meningarna oftast jämkas samman. Spörsmålet om individuell eller kollektiv rösträtt bör lösas likformigt för häradsrättens och rådhusrättens nämnd. Det sammanhänger ock med frågan om underrätternas sammansättning i tvistemål och omröstningsreglerna i dessa mål. På grund härav föreslår utredningen, att i detta sammanhang ingen ändring vidtages i regeln om kollektiv rösträtt. De ändringar utredningen föreslår beträffande omröstningsreglerna i brottmål i 29 kap. RB betingas av att rådhusrätt enligt utredningens förslag icke vidare kommer att ha juristkollegial sammansättning i brottmål.

Vad angår den mindre nämndens behörighet anser utredningen olika lösningar tänkbara. Den allmänna kompetensen bör enligt utredningens uppfattning vara angiven i lag och detta bör ske på så sätt att kompetensen begränsas till brott, vilkas straffskala icke överstiger ett visst straffmått. Utredningen understryker emellertid, att gränsdragningen icke bör ske genom stela och tvingande regler. Även i mål om ansvar för lindriga brott kan domstolen, påpekar utredningen, ställas inför vanskliga avgöranden. Utgången av målet kan — utöver det straff som upptages i straffskalan — ha för den enskilde djupt ingripande verkningar; detta gäller särskilt då i målet kan ifrågakomma att döma till suspension eller avsättning. Bevisningen i målet kan ock vara särskilt omfattande och svårbedömbär. I sådana fall är det önskvärt, att domstolen får en starkare sammansättning än den som påkallas av brottets typiska svårhetsgrad sådan denna kommit till uttryck i straffskalan. Utredningen anser, att för alla brottmål skall finnas möjlighet till handläggning med den mest kvalificerade sammansättningen och att reglerna om enklare sammansättning i enklare mål bör utformas som fakultativt medgivna undantag från huvudregeln. I överensstämmelse härmed föreslår utredningen, att behörighetsområdet för stor nämnd i rådhusrätt, vilket för närvarande är begränsat nedåt till brott för vilka högsta straff ej understiger två års straffarbete, utsträcker till att omfatta alla brottmål liksom fallet är i häradsrätt. Utredningen finner det emellertid förenat med betydande svårigheter att i lag eller annan författning ange vilka speciella omständigheter som skall föranleda målets hänskjutande till stor nämnd. Frågan huruvida avsättning eller suspension skall ådömas beror, påpekar utredningen, inom vida gränser på domstolens diskretionära prövning. En regel av innebörd

att tvåmansnämnd ej finge handlägga mål om ansvar för brott, varå kunde följa avsättning eller suspension, skulle med hänsyn till 25 kap. 7 § strafflagen medföra att exempelvis mål om ansvar mot en radiopolis, som under tjänsteutövning åsidosatt någon trafikregel, måste hänskjutas till stor nämnd, även om påföljden uppenbart komme att stanna vid ett mindre bötesstraff. Ännu större svårigheter möter enligt utredningens uppfattning att i en lagregel ange, när bevisningen skall anses vara av den art att den kräver prövning av stor nämnd, eller när ett mål eljest på grund av särskilda förhållanden ej bör få handläggas med en enklare sammansättning. Utredningen anser, att det bör överlämnas åt domstolarna själva att härvidlag träffa avgörandet. Detta kan visserligen medföra, framhåller utredningen, att domförhetsreglerna tillämpas olika vid olika domstolar. Men olägenheterna härav får inte överdrivas. I de fall där kravet på starkare sammansättning gör sig särskilt gällande, såsom fallet är om i målet förekommer anledning att döma till avsättning, torde domstolarna komma att tillgodose detta krav. Det kan enligt utredningens mening även förväntas, att domstolarna skall beakta eventuella önskemål från parterna rörande sammansättningen. Det förtjänar vidare framhållas, att också tillämpningen av nuvarande domförhetsregler i såväl brottmål som tvistemål lämnar utrymme för diskretionär prövning från domstolarnas sida utan att olägenheter därav försports. Sålunda är ensamdomare i rådhusrätt och häradsrätt med tremansnämnd formellt behöriga att pröva bötesbrottmål oavsett målens betydelse utöver bötesstraffet och utan hänsyn till bevisfrågornas art. Och i tvistemål har domstolen viss frihet att enligt bestämmelserna i 42 kap. 20 § andra stycket rättegångsbalken avgöra, huruvida målet skall hänskjutas till huvudförhandling eller avgöras av en domare i omedelbart samband med förberedelsen. Utredningen har icke heller funnit det vara en lämplig lösning att domstolarna — på sätt förutsattes i 1954 års proposition — i administrativ väg erinras om att de bör beakta, huruvida ett mål med hänsyn till särskilda föreliggande omständigheter skall handläggas i annan ordning än enligt de allmänna domförhetsreglerna.

Även vissa andra tredomarbrottmål än sådana, beträffande vilka det föreligger speciella förhållanden som nyss berörts, bör enligt utredningens mening undantagas från tvåmansnämndens kompetens. Utredningen åsyftar mål rörande brott, för vilka straffskalan upptager straffarbete understigande två år som högsta straff; utan undantag torde i dessa fall straffmaximum utgöras av straffarbete i ett år. Straffskalor av denna typ är icke vanliga. I strafflagen förekommer de endast i två fall, vid ringa misshandel i förening med resande av livsfarligt vapen och vid utsättande av foster i visst fall (14 kap. 15 och 23 §§ strafflagen). Inom specialstraffrätten torde ett års straffarbete vara maximum allenast vid följande brott: grov vårdslöshet i trafik (1 § andra stycket lagen om trafikbrott), smuggling i större omfattning eller yrkesmässigt av bevapnad gärningsman (1 § 2 mom. lagen om straff för olovlig varuinförsel), spritsmuggling i större omfattning eller yrkesmässigt (1 § 1 mom. tredje stycket lagen med särskilda bestämmelser angående olovlig be-

fattning med spritdrycker och vin) samt främjande av flykt från sinnessjukhus i visst fall (54 § sinnessjuklagen). Utredningen anser, att alla mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete, bör handläggas med stor nämnd. Det kan visserligen — särskilt med hänsyn till likheten i verkställighetsformerna för fängelse och straffarbete — förefalla oegentligt att i förevarande hänseende göra skillnad mellan dessa båda straffarter. Emellertid innebär straffarbete i en straffskala ett starkare ogillande från samhällets sida med avseende å brottet än vad fallet är, då straffskalan stannar vid fängelse. Till gränsen mellan fängelse och straffarbete har också lagstiftningen i andra hänseenden knutit betydelsefulla rättsverkningar såsom i fråga om användandet av tvångsmedel i brottmål (24 kap. 1 § och 27 kap. 3 § rättegångsbalken), beviljande av resning (58 kap. 3 § andra punkten rättegångsbalken), åtals- och straffpreskription (5 kap. 14 och 20 §§ strafflagen) samt förvaring och internering (1 § tredje punkten och 4 § tredje punkten lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt). Ett särskilt skäl att från tvåmansnämndens kompetens undantaga brotten med ett års straffarbete som högsta straff är, framhåller utredningen, att enligt straffrättskommitténs förslag till brottsbalk (SOU 1953: 14 s. 87) och strafflagberedningens förslag till enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17 s. 46—48) dessa brott — med undantag av de båda strafflagsbrotten, vilka helt omarbetats — skall bli belagda med ett högsta straff av två års fängelse eller samma högsta straff som för stöld, förskingring, bedrägeri, urkundsförfalskning m. fl. jämförelsevis svåra brott. De sistnämnda brotten bör enligt utredningens uppfattning uppenbart icke hänföras under tvåmansnämndens behörighet. Det behöver icke befaras, att överförande till stor nämnd av brotten med ett års straffarbete som högsta straff kommer att i någon avsevärd mån öka denna nämnds arbete. Enligt vad utredningen inhämtat dömdes under 1955 vid rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle till ansvar för grov vårdslöshet i trafik i sammanlagt 44 fall och för sådan olovlig varu- eller spritinförsel som här avses i sammanlagt 11 fall.

Såsom tredomarbrottmål handlägges mål om ansvar för försök eller förberedelse till sådana brott, för vilka högsta straff icke överstiger två års straffarbete. Straff för försök eller förberedelse till dessa brott skall nämligen enligt 3 kap. 1 och 2 §§ strafflagen sättas under vad som bort följa å den fullbordade gärningen. I följd härav faller exempelvis försök till stöld men däremot icke fullbordad stöld utanför den nuvarande nämndens behörighetsområde. Som en följd av utredningens förslag att undantaga alla straffarbetsbrott från tvåmansnämndens kompetens kommer i fortsättningen ett ökat antal försöks- och förberedelsebrott att höra under den stora nämnden. Med hänsyn till de ofta vanskliga bevisfrågor, som uppkommer vid prövningen huruvida straffbart försök föreligger eller visst förfarande är att anse som förberedelse till brott, anser utredningen det lämpligt, att dessa brott i ökad utsträckning kommer att handläggas med stor nämnd.

Med de undantag som nu gjorts torde enligt utredningens mening återstoden av tredomarbrottmålen utan fara för rättssäkerheten kunna anförtros domare med tvåmansnämnd, alltså jämt med den reservationen att målets spe-

ciella beskaffenhet kan kvalificera det för en starkare sammansättning. Lagtekniskt låter sig detta komma till uttryck genom att kompetensen anknytes till brott med fängelse, d. v. s. fängelse i två år, såsom högsta straff. Utredningen har övervägt att sätta behörigheten ännu lägre såsom vid fängelse i sex månader eller fängelse i ett år. Mot en sådan gränsdragning talar dock framför allt, att straffskalor med fängelse i högst sex månader eller högst ett år såsom högsta straff icke förekommer i strafflagens nyare delar. Sattes gränsen vid något av dessa straffmått, skulle därför utanför tvåmansnämndens behörighet falla sådana brott som våldsamt motstånd (10:4), snatteri (20:2), egenmäktigt förfarande (20:6), bedrägligt beteende (21:2), oredligt förfarande (21:7), undandräkt (22:2), olovligt förfogande (22:4), onykterhet i tjänsten (26:14) m. fl. vanliga brott. Detta skulle inverka menligt på rådhusrätternas effektivitet.

Utredningen föreslår alltså, att rådhusrätt i mål om ansvar för brott, varå ej kan följa svårare straff än fängelse, må vara domför med två i nämnden. Utredningen framhåller, att det i ett särskilt hänseende är en fördel med en domförhetsregel, som ansluter sig till viss straffart. Vid sammanträffande av flera brott blir frågan om rättens behörighet att pröva med hänsyn till det gemensamma straff som kan komma i fråga enligt 4 kap. 2 § strafflagen. Gemensamt straff får icke utmätas i svårare straffart än den som kan följa på något av brotten. Vid sammanträffande av flera brott med fängelse som högsta straff kommer därför konkurrenssituationen icke att inverka på frågan om tvåmansnämndens behörighet. Annorlunda skulle det ställa sig, om behörighetsgränsen ginge vid exempelvis ett års fängelse eller ett års straffarbete. Om ett brott, vars straffskala sträckte sig upp till dessa straffmått, sammanträffade med ett ringa bötesbrott finge målet som regel hänskjutas till stor nämnd. Ett sådant resultat kunde visserligen förebyggas genom särskilda för konkurrenssituationen tillämpliga regler, men det är en fördel med enkla och klara domförhetsregler och ur denna synpunkt anser utredningen fängelse som gräns äga företräde framför övriga diskuterade förslag.

Utredningen anser icke att någon tvekan kan råda om att tvåmansnämndens behörighet bör omfatta även enskilt anspråk i anledning av brottet. Sådan behörighet torde enligt utredningens mening utan uttrycklig bestämmelse följa av reglerna i 22 kap. rättegångsbalken om kumulation av åtal och talan om enskilt anspråk. Nedlägges eller avvisas åtal eller förklaras målsäganden ha förlorat sin rätt att tala å brottet, skall rätten enligt 22 kap. 6 § rättegångsbalken, om part yrkar det, förordna, att talan om det enskilda anspråket skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen; framställes ej sådant yrkande, skall talan i målet anses förfallen. Utredningen framhåller under hänvisning till processlagberedningens motiv till 22 kap. 5 § rättegångsbalken, att förordnande som nyss sagts icke inverkar på rättens behörighet, även om sådan behörighet icke skulle ha förelegat, därest talan om enskilt anspråk från början väckts utan samband med åtalet. Utredningen utgår ifrån att vad nu sagts om rättens behörighet även gäller domförheten och att rådhusrätt därför utan särskilt stadgande är behörig att — om så skulle befinnas lämpligt — med den för

brottmål föreskrivna sammansättningen pröva det enskilda anspråket, även om åtalet nedlägges.

Med avseende å syn å stället utom huvudförhandling anser utredningen att rådhusrätt i brottmål bör vara domför med en lagfaren domare och två nämndemän. Enligt 1 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken må vid sådan syn häradsrätt sammansättas med tre i nämnden.

Om förslagets inverkan på nämndemanskårens storlek och beskaffenhet i övrigt anför utredningen:

Under förarbetena till rättegångsbalken gjordes på sina håll gällande, att i de största städerna saknades förutsättningar för ett mera omfattande lekmannadeltagande i rättsskipningen. Särskilt framhölls, att det skulle möta svårigheter att i dessa städer förvärva ett tillräckligt antal dugande och för den dömande verksamheten intresserade lekmän. Enligt RB 1: 12 skall i stad med rådhusrätt finnas nämndemän till det antal, som Konungen bestämmer. Detta antal växlar från nio i de minsta magistratsstäderna till 450 i Stockholm. De vägledande synpunkterna vid fastställande av antalet nämndemän äro, å ena sidan, att antalet bör vara så stort, att tjänstgöringen för varje nämndeman icke blir alltför betungande; å andra sidan får antalet icke höjas så att det leder till försvagande av nämndens ställning i det att nämndemansuppdraget förlorar i anseende och den enskilde nämndemannen kommer att sakna den insikt och erfarenhet i domarvärv, som endast kan vinnas genom en mera trägen tjänstgöring. Utredningens förslag om tvåmansnämnd för de nuvarande tredomarbrottmålen innebär ett avsevärt ökat ianspråktagande av lekmännen. Under år 1952 handlades vid rikets rådhusrätter sammanlagt 20 667 tredomarbrottmål mot 6 475 nämndmål. Siffrorna nämnas här endast för att ge en allmän föreställning om förhållandet mellan dessa kategorier av mål. Uppenbart tillåta de inga närmare slutsatser rörande den ökade tjänstgöring för lekmännen som utredningens förslag kommer att medföra. En något säkrare utgångspunkt för sådana slutsatser erbjuder antalet rättegångsdagar som tagits i anspråk för de olika målen. Enligt vad utredningen inhämtat höllos under 1955 vid Stockholms rådhusrätts olika avdelningar sammanlagt 1 201 rättegångsdagar för tredomarbrottmål och 1 438 rättegångsdagar för nämndmål. För närvarande tjänstgör i Stockholm varje nämndeman i genomsnitt inemot 30 gånger om året. Med motsvarande tjänstgöring skulle det — om två nämndemän tjänstgjort under rättegångsdagarna för tredomarbrottmålen — ha behövts omkring 80 nämndemän utöver det nuvarande antalet eller sålunda en ökning med ungefär en sjättedel. Emellertid torde man få räkna med en väsentligt större ökning. Den lagfarna domarpersonalen kommer nämligen att medhinna flera rättegångsdagar än för närvarande. Tredomarbrottmålen överförande till handläggning med nämnd kommer sannolikt ock att medföra en något ökad handläggningstid per mål. Utredningen har därför ansett sig böra räkna med, att antalet nämndemän i Stockholm kan komma att höjas med omkring en tredjedel. I övriga magistratsstäder torde ökningen icke bli proportionellt större. Dessa beräkningar ge enligt utredningens mening vid handen, att den föreslagna reformen icke kommer att medföra ett ianspråktagande av lekmännen i sådan utsträckning att de ovannämnda för fastställande av antalet nämndemän i stad ledande grundsatserna icke alltjämt skola kunna vinna beaktande.

Slutligen föreslår utredningen, att de regler i 29 kap. rättegångsbalken, som handlar om omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter och i överrätt, i stället skall avse allenast omröstning i överrätt.

Särskilda domförhetsregler

I ett flertal författningar utanför rättegångsbalken hänvisas beträffande rättens sammansättning vid behandling av olika slags mål och ärenden till vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Såvitt gäller rådhusrätt innebär detta uttryck, påpekar utredningen, att rätten skall bestå av tre eller fyra lagfarna domare. Om, såsom utredningen föreslår, rådhusrätt kommer att vara helt olika sammansatt i tvistemål och i brottmål, kan berörda uttryck enligt utredningens mening komma att vålla tvekan rörande vilken sammansättningsform som avses. Till förekommande härav har utredningen föreslagit ändringar i de författningar vilka — enligt vad utredningen kunnat finna — innehåller hänvisningar som nu sagts. I vissa hithörande fall har utredningen ansett den juristkollegiala sammansättningen böra bibehållas och i dessa fall är ändringarna av rent formell art. I andra fall åter — vilka alla angår rättens sammansättning i mål eller ärenden rörande straff eller annan påföljd för brott eller vilka eljest äga nära samband med straffprocessen — har utredningen ansett följdriktigt att rådhusrätt sammansättes med nämnd i stället för med tre eller fyra lagfarna domare. I några av de sistnämnda fallen föreslår utredningen anlitande av tvåmansnämnd; riktpunkten härvidlag har varit, att tvåmansnämnd skall komma till användning, då häradsrätt i motsvarande fall sammansättes med tre i nämnden. Slutligen föreslår utredningen i ett fall ökad behörighet för ensamdomare såväl i häradsrätt som i rådhusrätt.

Härefter övergår utredningen till en redogörelse för de lagändringar som utredningen funnit påkallade i fråga om andra författningar än rättegångsbalken.

1) Lagen med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig

Föres i brottmål talan mot någon som ej fyllt tjuguetå år, skall rådhusrätt — framhåller utredningen — för närvarande enligt 3 § förevarande lag bestå av en lagfaren domare och nämnd, även om målet enligt rättegångsbalkens allmänna regler ej är av beskaffenhet att skola handläggas med nämnd. Sålunda skall nämnd medverka så snart i mål mot underårig förekommer anledning att döma till frihetsstraff eller förvaring eller att meddela villkorligt anstånd med straffs ådömande eller att överlämna åt barnavårdsnämnd eller skolstyrelse att vidtaga åtgärd för den underåriges omhändertagande för skyddsuppfostran. Ytterligare föreskriver lagen, 4 §, att för tjänstgöring i nämnden bör företrädesvis anlitas nämndemän med insikt och erfarenhet i vård och fostran av ungdom.

Enligt utredningens förslag kommer framdeles nämnd att medverka i alla brottmål i rådhusrätt med undantag för bagatellbrottmålen. Därmed förfaller behovet av en särskild regel om nämnds medverkan i mål mot ungdom. Frågan huruvida i annat hänseende föreligger behov av särskilda domförhetsregler vid brott av ungdom beror av huruvida det blir möjligt att i en tvåmansnämnd få den sakkunskap i ungdomsvård som är avsedd

att tillföras domstolen genom nämnden. Härvidlag förmenar utredningen, att även en tvåmansnämnd i regel skall kunna sammansättas så att kravet på insikt och erfarenhet i vård och fostran av ungdom ej behöver eftersättas. Jämväl enligt nuvarande ordning torde detta krav anses tillgodosett om i nämnden sitter någon med sakkunskap på området. Utredningen anser därför obehövt med särskilda domsförhetsregler för ifrågavarande mål. Utredningen föreslår således att 3 § upphäves. Däremot bör stadgandet i 4 § alltjämt bibehållas; den föreslagna ändringen i detta stadgande är av formell natur. Utredningen erinrar om att hinder givetvis ej möter att ha stor nämnd även i lindrigare brottmål mot ungdom. Det kan i ett särskilt fall vara önskvärt att utnyttja all den insikt och erfarenhet i ungdomsvårdsfrågor, som må vara representerad i den stora nämnden.

2) Strafflagen

Utredningen lämnar till en början en redogörelse för gällande processuella bestämmelser om förening av straff. Om samtidigt förekommer till verkställighet två eller flera mot samma person riktade domar å fängelse eller straffarbete på viss tid, skall enligt 4 kap. 4 § strafflagen gemensamt straff bestämmas för hela den föreliggande brottsligheten. Beslut om sådan förening fattas efter allmän åklagares framställning av första domstol i något av de tidigare målen. I fråga om förfarandet vid förening av straff gäller enligt paragrafens andra stycke, att den dömde skall få tillfälle att yttra sig och att han, om han så önskar, skall höras muntligen inför rätten. Hålles förhör betraktas detta icke som huvudförhandling; rättens avgörande sker genom beslut. Om domstolens sammansättning vid förhör med den dömde så ock eljest vid avgörande av fråga om förening av straff skall dock gälla vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Detta innebär, påpekar utredningen, att i rådhusrätt tre eller fyra lagfarna domare skall sitta i rätten. Med avseende å förfarandet i övrigt skall enligt 19 § rättegångsbalkens promulgationslag i tillämpliga delar gälla vad i rättegångsbalken är föreskrivet angående brottmål.

Enligt utredningens mening talar övervägande skäl för att rätten i mål om förening av straff sammansättes enligt samma grunder som i de tidigare avgjorda målen. Införes nämnd som grundform för sammansättning av rådhusrätt i brottmål, bör därför nämnd medverka även vid förfarande som avser förening av straff. Utredningen föreslår därför den ändringen i 4 kap. 4 § strafflagen att om rättens sammansättning skall gälla vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om rättens domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Innebörden härav är, framhåller utredningen, att i rådhusrätt skall, liksom i häradsrätt, stor nämnd medverka. Det torde enligt utredningens bedömning ej föreligga något praktiskt behov av särskilda regler om användande av liten nämnd i rådhusrätt för den händelse rätten i de tidigare målen haft sådan sammansättning.

3) Lagen om verkställighet av bötesstraff

Även i denna lag föreslår utredningen viss ändring. För närvarande är i mål om förvandling av böter häradsrätt domför utan nämnd och rådhusrätt

med en lagfaren domare (16 § andra stycket nyssnämnda lag). Där det finnes lämpligt, bör dock i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning, som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling; häradsrätt är i detta fall domför med tre i nämnden. Utredningen föreslår den ändringen, att när i rådhusrätt bötesförvandlingsmål icke upptages av ensamdomare, rätten skall bestå av en lagfaren domare och tvåmansnämnd.

4) Lagen om villkorlig dom

Enligt 9 § sista stycket första punkten lagen om villkorlig dom gäller om domförhet i ärende rörande överflyttning av tillsyn å övervakning eller om förordnande eller entledigande av övervakare vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling. Finnes ärendet ej lämpligen böra anstå till allmänt ting eller allmän rättegångsdag, är dock jämlikt 9 § sista stycket sista punkten häradsrätt domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Utredningen anser, att handläggning av ärenden enligt 9 § bör med hänsyn till dessa ärendens merendels enkla beskaffenhet som regel ankomma på ensamdomare. Härvid erinrar utredningen om att underrätt enligt lagen om handläggning av domstolsärenden efter lagändring 1954 är domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare, i ärenden om förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag, för såvitt ärendet icke är tvistigt. Enligt utredningens mening kan i ärende enligt 9 § lagen om villkorlig dom stundom — exempelvis vid entledigande av övervakare mot dennes vilja — vara motiverat med en starkare sammansättning än ensamdomare. I sådana fall anser utredningen nämnd böra medverka, därvid liten nämnd torde vara tillfyllest.

Utredningen upptager även domförhetsregeln i 18 § sista stycket lagen om villkorlig dom till behandling. Där ges regler om rättens sammansättning för fall då det — utan samband med ny ansvarstalan — ifrågakommer att inskrida mot den villkorligt dömda med beslut om förverkande av anståndet eller om ändrade bestämmelser i övrigt med avseende å den villkorliga domen. I dessa fall gäller de domförhetsregler, som upptagits i 9 § sista stycket, med det undantaget att om ärendet tidigare handlagts av övervakningsnämnd eller anstånd finnes böra förklaras förverkat, ärendet ej må prövas och avgöras annat än av fullsutten rätt. I denna del föreslår utredningen endast den ändringen i sak att rådhusrätt vid fullsutten sammansättning skall bestå av lagfaren domare och nämnd i stället för, såsom nu är fallet, av tre eller fyra lagfarna domare.

5) Lagen om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

Utredningen anför i denna del:

Enligt 1 § i förevarande lag har den som varit häktad, anhållen eller underkastad reseförbud men som sedan frikännes eller eljest genom åtals eller förundersöknings nedläggande ej blir dömd till ansvar på vissa villkor rätt till ersättning för det intrång i friheten som åsamkats honom. Bland omstän-

digheter som kunna betaga vederbörande rätt till ersättning nämns i motiven att anledning till misstanke kvarstår. Rätt till ersättning har enligt 2 § i allmänhet även den som avtjänat frihetsstraff och som sedermera efter resning eller domvillobesvär blir frikänd eller får straffet nedsatt. Härvidlag inverkar inte frågan om eventuellt kvarstående skuld. Ansökan om ersättning, vare sig enligt 1 eller 2 §, göres hos domstol och kan framställas antingen i samband med ansvarsfrågans avgörande eller anhängiggöras som ett särskilt ansökningsärende. I det förra fallet prövas den av rätten i den sammansättning, som gäller för domförhet i ansvarsmålet. I det senare fallet gäller enligt 6 § om rättens sammansättning vad i allmänhet är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling, d. v. s. såvitt gäller rådhusrätt att tre eller fyra lagfarna domare skola sitta i rätten. Från denna huvudregel göres dock det undantaget, att, om ansökan avser ersättning enligt 1 § och rätten tidigare handlagt mål om ansvarsfrågan, beträffande rättens sammansättning skall tillämpas vad med avseende å den frågan är stadgat. Har t. ex. rådhusrätt med nämnd frikänt häktad från ansvar, skall nämnd ock medverka i ansökningsärende vid rådhusrätten rörande ersättning till den häktade. På grund av skuldfrågans betydelse vid ersättningsfrågans prövning har det nämligen ansetts riktigast att domstolen sammansättes efter enahanda grunder som i ansvarsmålet.

Med hänsyn till förevarande ersättningsfrågors nära samband med straffprocessen anser utredningen, att i ansökningsärende om ersättning samma domförhetsregler böra tillämpas som i brottmålsprocessen och att således nämnd alltid bör deltaga även i rådhusrätt. Särskilt då skuldfrågan inverkar på prövningen är det, oavsett önskemålet att rätten såvitt möjligt skall bestå av samma domare, värdefullt att lekmän deltaga i avgörandet. Utredningen föreslår därför, att rätten i ansökningsärende skall sammansättas enligt vad som gäller med avseende å rättens domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Såsom tidigare framhållits innebär detta, att stor nämnd skall medverka i rådhusrätt. Har i rådhusrätt ansvarsfrågan handlagts med tvåmansnämnd, bör dock i ett senare anhängiggjort ansökningsärende rörande ersättning enligt 1 § icke flera än två sitta i nämnden.

6) Lagen med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål

Utredningen föreslår vissa formella ändringar i 2 och 4 §§ sagda lag för att tydligare utmärka, att rådhusrätt även i fortsättningen skall vara domför med tre eller fyra lagfarna domare i där behandlade fall.

7) Militära rättegångslagen

I 51 § andra stycket militära rättegångslagen, enligt vilket underrätt vid prövning av klagan över beslut i disciplinmål är domför häradsrätt med tre i nämnden och rådhusrätt i den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling, föreslår utredningen den ändringen, att rådhusrätt i dessa mål skall vara domför med en lagfaren ledamot och liten nämnd.

Utredningen påpekar, att i 64 § första stycket andra punkten militära rättegångslagen hänvisas beträffande förfarandet och domförheten i mål om klagan över befälhavares beslut i ersättningsmål till 51 § andra stycket i lagen. Enligt utredningens mening bör rätten även framdeles vid klagan i ersättningsmål ha enahanda sammansättning som vid klagan i disciplinmål. Utredningen föreslår därför ingen ändring i 64 §, till följd varav rådhusrätt

vid överprövning av beslut i ersättningsmål kommer att sammansättas med liten nämnd.

7) Sjölagen

I 314 § 2 mom. föreslår utredningen en formell ändring i förtydligande syfte.

8) Sjömanslagen

Även i sjömanslagen föreslår utredningen viss ändring.

Enligt 4 kap. sjömanslagen kan sjöman åläggas disciplinbot. Bestraffningsrätten utövas av disciplinnämnd bestående av fartygsbefälhavaren såsom ordförande samt två av denne för varje särskilt fall utsedda ledamöter. Är sjömannen missnöjd med disciplinnämndens beslut, äger han påkalla mönstringsförrättares prövning av beslutet. Denna prövning kan i sin tur enligt 68 § sjömanslagen av såväl befälhavaren som sjömannen underställas rådhusrätt för överprövning. Rådhusrätten skall vid frågans behandling ha den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling. Enligt utredningens mening är den prövning som sålunda ankommer på rådhusrätt av väsentligen samma art som den domstol enligt militära rättegångslagen har att företaga vid klagan över beslut i disciplinmål. Med hänsyn härtill föreslår utredningen, att rådhusrätt i fall som avses i 68 § sjömanslagen skall vara domför med två i nämnden.

9) Lagen om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål

I betänkandet framhålles, att häradsrätt enligt denna lag i vissa fall kan vara behörig att upptaga sjörättsmål, varmed i lagen avses även mål och ärenden enligt sjömanslagen. Jämlikt 2 § i behörighetslagen skall vad i lag eller författning föreskrives om sjörättsmåls anhängiggörande och handläggning vid rådhusrätt äga motsvarande tillämpning då sådant mål upptages av häradsrätt. Då mål enligt 68 § sjömanslagen förekommer vid häradsrätt, är således häradsrätt domför med stor nämnd. Utredningen föreslår ett tillägg till berörda 2 § av innebörd att häradsrätt skall vara domför med tremansnämnd, varmed enligt utredningens mening vinnes en naturlig överensstämmelse med domförhetsregeln i 51 § andra stycket militära rättegångslagen.

Ikraftträdande m. m.

Utredningen framhåller såsom angeläget att de föreslagna ändringarna i domförhetsreglerna träder i kraft snarast möjligt. Särskilt vid de största rådhusrätterna föreligger behov av omedelbar höjning av effektiviteten. I vissa av dem finnes förslag till organisationsändringar utarbetade, vilka förslag vila i avbidan på behandlingen av förevarande lagstiftningsärende. Utredningen betonar emellertid, att omställningen från kollegial domstolsform i brottmål till sammansättning med nämnd är förenad med ett omfattande organisatoriskt och administrativt detaljarbete. Nya nämndemän måste väljas. Ätminstone vid de största rådhusrätterna har man ock att

räkna med inrättande av nya sessionslokaler. För att möjliggöra ett fullt utnyttjande av rådhusrätternas ökade arbetskapacitet torde det på sina håll erfordras en viss förstärkning av åklagarkåren. Omställningen kräver vidare revision av stadgor och arbetsordningar för de särskilda rådhusrätterna. Utredningen har därför ansett sig icke kunna räkna med den nya ordningens ikraftträdande före den 1 januari 1958.

Med avseende å de nya domförhållningens förhållande till äldre lag anser utredningen böra gälla, att reglerna skall tillämpas även i mål, vari rättegångsförfarande inletts före den 1 januari 1958. I ett hänseende krävs dock enligt utredningens mening undantag härifrån. Om huvudförhandling inletts men icke avslutats före den 1 januari 1958, bör vid fortsatt eller ny huvudförhandling efter nämnda dag rätten sammansättas enligt äldre lag. Såvitt gäller fortsatt huvudförhandling följer detta redan av stadgandet i 30 kap. 2 § rättegångsbalken att i domen ej må deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Även vid ny huvudförhandling bör, påpekar utredningen, samma ordning gälla. Av praktisk betydelse härvidlag är särskilt att avbrott i tidigare huvudförhandling skett för sinnesundersökning. Det skulle vara olämpligt att vid ny huvudförhandling efter sådant avbrott låta nämnd deltaga i mål, som tidigare handlagts som tredomar-brottmål.

Yttrandena

Utredningens förslag har i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran av riksåklagarämbetet, samtliga hovrätter utom Göta hovrätt, en minoritet inom Stockholms rådhusrätt (22 ledamöter), en minoritet inom Göteborgs rådhusrätt (8 ledamöter), överbefälhavaren, socialstyrelsen, sjöfartsstyrelsen, 1955 års domarutredning (majoriteten), föreningen Sveriges häradshövdingar, en minoritet inom styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare (2 ledamöter), svenska stadsförbundet, Stockholms stads rätts- och polisdirektion (majoriteten) samt statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Förslaget har i princip avstyrkts av Göta hovrätt, Stockholms rådhusrätt (30 ledamöter), Göteborgs rådhusrätt (35 ledamöter), rådhusrätten i Malmö, 1951 års rättegångskommitté, en ledamot av 1955 års domarutredning, styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten), föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges stadsfiskaler, Sveriges juristförbund och en ledamot av Stockholms stads rätts- och polisdirektion.

Sveriges advokatsamfund har förklarat sig icke kunna tillstyrka förslaget i den utformning det fått i betänkandet.

Av de rådhusrätter, som endast haft att yttra sig över organisatoriska spörsmål vid förslagets genomförande vid de mindre rådhusrätterna, har rådhusrätterna i Söderhamn, Varberg och Växjö funnit förslaget organisatoriskt genomförbart, medan rådhusrätten i Ystad ansett, att reformen föranleder svårigheter av organisatorisk art.

Vad först angår utredningens förslag att till separat behandling utbryta frågan om rådhusrätts sammansättning i brottmål ägnar många remissinstanser uppmärksamhet åt den rådande arbetssituationen vid de större rådhusrätterna. Tämligen allmänt bekräftas — vare sig vederbörande remissinstans tillstyrker förslaget genomförande eller förordar andra åtgärder — att förhållandena vid de större rådhusrätterna, i synnerhet Stockholms rådhusrätt, påkallar snara åtgärder för att motverka målbalansen. *Riksåklagarämbetet* uttalar exempelvis, att eftersläpningen i målavverkningen vid de större rådhusrätterna är så betydande, att snabbt verkande åtgärder är erforderliga. *Svea hovrätt* anser arbetssituationen vara sådan, att åtgärder till motverkande av den stigande målbalansen icke kan anstå, tills utredningens uppdrag slutförts. *Statsåklagaren i Stockholm* framhåller, att tillströmningen av tredomarbrottmål alltjämt ökar samt att vid Stockholms rådhusrätt en avsevärd balans av sådana mål föreligger. Jämväl *statsåklagaren i Malmö* understryker, att en betydande balans av tredomarbrottmål förekommer särskilt vid de större rådhusrätterna. *Sveriges advokatsamfund* finner det uppenbart, att de större rådhusrätterna med nuvarande organisation icke är i stånd att på tillfredsställande sätt bemästra sina arbetsuppgifter. De besvärade målbalanserna har, särskilt i fråga om tredomarbrottmålen, lett till orimligt långa väntetider, vilket innebär allvarliga olägenheter ur straffrättslig och straffprocessuell synpunkt. Samfundet understryker, att rättssäkerheten kan äventyras, om processen blir alltför långsam. Angelägenheten av att snabbt öka arbetskapaciteten vid de större rådhusrätterna betonas även av *1951 års rättegångskommitté*, *föreningen Sveriges häradshövdingar* och *Sveriges juristförbund*. *Göta hovrätt* finner det oundvikligt, att åtgärder snarast vidtages för att undanröja eftersläpningen i behandlingen av tredomarbrottmål vid Stockholms rådhusrätt, medan hovrätten icke anser sig ha tillräckligt material för att bedöma hur förhållandena vid rådhusrätterna i Göteborg och Malmö gestaltar sig. *Föreningen Sveriges stadsdomare* gör samma bedömning i fråga om behovet av omedelbara åtgärder vid Stockholms rådhusrätt. *En minoritet inom Stockholms rådhusrätt* framhåller, att de skäl, som rådhusrätten i sin skrivelse till Konungen den 12 maj 1956 (betänkandet s. 53 f.) anfört för en omedelbar lagändring, kvarstår med oförminskad styrka. Beträffande trafikmålen har visserligen sedan mars 1956 förmärkts en viss nedgång av balansen. Denna har emellertid motverkats av en ökning av antalet oavgjorda allmänna tredomarbrottmål samt tvistemål och familjerättsmål. Redan i nyssnämnda skrivelse framhölls att målanhopningen vid rådhusrätten medfört svåra olägenheter för upprätthållande av ett effektivt rättsväsende i Stockholm. Dessa olägenheter har därefter ytterligare accentuerats. Den totala målbalansen vid rådhusrätten utgjorde sålunda den 30 september 1956 9 556 mål mot 8 046 den 30 april 1956. Enligt denna minoritets mening framstår eftersläpningen av mål för närvarande så allvarlig att snara åtgärder oundgängligen erfordras för åstadkommande av en tillfredsställande rättsvård i Stockholm. Minoriteten gör följande framtidsprognos:

Läget kommer med all sannolikhet att under kommande år på grund av ökning av arbetsmängden vid rådhusrätten ytterligare förvärras, om åtgärder ej vidtagas för att bemästra situationen. Att nu göra en bestämd prognos beträffande den framtida arbetsmängden vid rådhusrätten erbjuder visserligen svårigheter, men de faktorer som främst äro bestämmande för en sådan prognos tyda på att en högst avsevärd ökning av arbetsmängden kommer att äga rum under tiden till dess förstälighandlet av rådhusrätterna kan genomföras. Stockholms befolkning växer år från år. Befolkningstillväxten måste ställa betydligt ökade krav på de rättsvårdande myndigheterna i Stockholm. Samtidigt innebär motorismens snabba tillväxt att antalet trafikmål sannolikt avsevärt ökar. Brottsligheten i övrigt är också i stigande. Olika åtgärder för att effektivisera polisens brottsbekämpande verksamhet torde vidare leda till en betydande ökning av antalet brottmål.

En minoritet inom Göteborgs rådhusrätt påpekar, att antalet brottmål vid rådhusrätten ungefär fördubblats sedan den 1 januari 1948, medan övriga mål icke undergått någon nämnvärd ökning. Av brottmålen utgjorde under 1955 närmare tre fjärdedelar tredomarbrottmål. För att möta den starkt ökade tillströmningen av brottmål har antalet lagfarna ledamöter vid rådhusrätten vid olika tillfällen utökats. Om den nuvarande tendensen fortsätter — och vissa skäl, bland annat motortrafikens snabba tillväxt talar härför — blir det nödvändigt, framhåller minoriteten, att inom en ganska snar framtid ytterligare utöka antalet lagfarna ledamöter vid rådhusrätten, för såvitt icke en ändring i domförhållningsreglerna kommer till stånd.

Å andra sidan anser *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)*, att förhållandena vid rådhusrätten icke kan tagas till intäkt för omedelbara åtgärder i den omfattning utredningen föreslagit. Rådhusrätten påpekar — i anslutning till utredningens redogörelse för förhållandena vid denna rådhusrätt — att den ändring i organisationen, som magistraten i Göteborg föreslagit, icke huvudsakligen haft sin grund i den ökade tillströmningen av tredomarbrottmål utan i brister i den nuvarande organisationen över huvud taget. Ökningen av antalet domartjänster beror visserligen till viss del på tredomarbrottmålen ökning men har även sin orsak i en ökning av antalet nämndmål, framförallt mål mot häktade. Vidare har under senare tid en viss stagnation i tillströmningen av tredomarbrottmål kunnat förmärkas. Även om det av magistraten framlagda organisationsförslaget i viss utsträckning — dock endast i obetydlig grad — kanske måste korrigeras, när det är baserat på statistik endast för tiden till och med 1954, anser rådhusrätten, särskilt om ensamdomares kompetens — på sätt rådhusrätten föreslår — utvidgas att omfatta erkända brottmål, i vilka anledning ej förekommer till ådömande av svårare straff än böter, att situationen vid rådhusrätten icke inger några farhågor. En liknande bedömning göres av *rådhusrätten i Malmö*, som framhåller, att någon eftersläpning av betydenhet icke förekommer vid rådhusrätten.

Flertalet remissinstanser har icke framställt någon erinran mot att frågan om rådhusrätts sammansättning i brottmål utbrytes till särskild behandling. Några remissinstanser har dock ansett den omständigheten, att frågan om underrätternas framtida organisation i hela dess vidd är föremål för pågåen-

de reformarbete, böra utgöra hinder för förslagets genomförande eller ställt sig tveksamma till åtgärden att utbryta spörsmålet om rådhusrätts sammansättning i brottmål till separat behandling. *Svea hovrätt*, som i princip tillstyrkt förslagets genomförande, påpekar, att vissa svårigheter möter att i en jämförelsevis begränsad del till avgörande upptaga organisations- och lagstiftningsspörsmål av mycket stor omfattning och räckvidd. Hovrätten uttalar förhoppningen, att de åtgärder, som redan nu bör vidtagas, skall låta sig inpassa i ett större sammanhang utan att mera vittgående ändringar blir nödiga vid en senare tidpunkt. *Föreningen Sveriges landsfogdar* anser det förhållandet att ett principiellt så viktigt problem som frågan om rådhusrätts sammansättning i brottmål utbrytes till särskild lagstiftning under trycket av en på något håll förekommande målanhopning ge anledning till tveksamhet. *Göta hovrätt* erinrar om att utredningen har behörighet att ompröva samtliga underrätters sammansättning i såväl brottmål som tvistemål. Med spörsmålet om underrätternas sammansättning hänger intimt samman frågorna om instansordningen, domkretsindelningen, domstolarnas personaluppsättning med flera frågor av organisatorisk och samhällsekonomisk art. Hittills föreligger endast förslag om huru rådhusrätt skall vara sammansatt i en viss begränsad grupp av mål. Med hänsyn till arten och omfattningen av det utredningsarbete som återstår synes det hovrätten föga välbetänkt att redan nu beträffande en viss målgrupp genomföra en reform, som skulle kunna begränsa möjligheterna att förutsättningslöst bedöma övriga frågor om underrätternas organisation. *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)* intager en liknande ståndpunkt. *Rådhusrätten i Malmö* anser att frågan om lekmannadeltagande i handläggningen av mindre brottmål vid rådhusrätt bör upptagas till behandling i samband med övriga spörsmål om underrätternas organisation efter ett förstatligande av rådhusrätterna. *1951 års rättegångskommitté*, som i stället för de föreslagna reformåtgärderna förordar en utvidgning av ensamdomares kompetens, anger som skäl härför bl. a. att man, innan slutlig ståndpunkt ännu tagits till underrätternas domförhållningsregler, icke bör införa en helt ny domstolsform vid sidan av de redan förekommande, i synnerhet icke en domstolsform som så principiellt skiljer sig från de nuvarande som den föreslagna. *En minoritet inom Göteborgs rådhusrätt*, som avstyrker förslaget av andra skäl än majoriteten, framhåller som en olägenhet, att förslaget framtvingar ett ståndpunktstagande i förväg till den betydelsefulla och svårlösta frågan om vidgat lekmannainflytande i rådhusrätt och formerna för lekmännens deltagande i rättsskipningen. *Hovrätten för Nedre Norrland* menar, att domförhållningsreglerna för häradsrätt och rådhusrätt bör göras likformiga redan i förevarande sammanhang. Här om anförs hovrätten:

Det kan icke anföras vägande skäl att bibehålla olikheterna mellan stadsdomstolar och häradsrätter. För modern rättsuppfattning ter det sig främmande, att samma mål skall i första instans prövas av domstol, sammansatt på ett sätt om målet anhängiggöres i stad, på ett annat sätt om det anhängiggöres på landet. Rättsskyddet och följaktligen också domförhållningsreglerna böra vara lika överallt, oberoende av om på grund av indelningen

i olika domsområden behörigt forum blir i det ena fallet rådhusrätt, i det andra häradsrätt. De föreslagna domförhållningarna skulle emellertid — i vart fall tills vidare — icke endast bevara nuvarande olikheter mellan de båda domstolstyperna utan fastmera öka dessa. Sålunda skulle en rådhusrätt med tvåmansnämnd bli behörig att utdöma ända upp till två års fängelse och skadestånd, medan en häradsrätt med tre nämndemän skulle vara behörig att handlägga endast rena bötesmål utan skadestånd.

Av betänkandet framgår visserligen att utredningen har för avsikt att i ett senare skede utreda jämväl frågor som beröra häradsrätternas organisation. Hovrätten anser emellertid att hela frågekomplexet bör behandlas i ett sammanhang. Såvitt hovrätten kan finna, skulle detta icke kräva ett mera omfattande lagstiftningsarbete än att det borde medhinnas i sådan tid, att samtliga ändringar kunde genomföras till den 1 januari 1958, då stadsdomstolsutredningens föreliggande förslag är avsett att träda i kraft.

Föreningen Sveriges häradshövdingar ifrågasätter likaledes om icke den bebådade utvidgningen av den mindre häradsnämndens behörighet bör genomföras i förevarande sammanhang. Att så bör ske förordas också av *Svea hovrätt*.

Vad utredningen föreslagit om reformens lokala räckvidd upptages till särskild behandling i ett tiotal yttranden. *En ledamot av styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare*, som dock förordar andra åtgärder än de av utredningen föreslagna, förklarar sig uttryckligen dela utredningens principiella betänkligheter mot att i domförhållningarna göra skillnad mellan olika rådhusrätter. *Hovrätten för Övre Norrland* förklarar sig icke beredd att förorda en begränsning av reformen till vissa rådhusrätter, ehuru hovrätten anser det antagligt, att förslaget vid andra än de av arbetsbalans tyngda rådhusrätterna icke torde ha någon uppgift att fylla utan snarare kan medföra en viss oreda i organisationen.

Göta hovrätt anser å andra sidan, att några principiella betänkligheter knappast möter mot att införa särskilda domförhållningsregler för Stockholms rådhusrätt i avbidan på att frågan om underrätternas organisation slutgiltigt löses. Hovrätten erinrar om att processkommissionen på sin tid föreslog, att Kungl. Maj:t skulle äga förordna att rätten i vissa brottmål från större stad eller annat området skulle ha annan sammansättning än eljest. Enligt hovrättens mening bör utredningens förslag med vissa jämkningar kunna läggas till grund för en särslagstiftning för Stockholm. *En ledamot av 1955 års domarutredning* förordar likaledes att förslaget med vissa jämkningar genomföres som en speciallagstiftning för Stockholm, därest förhållandena vid Stockholms rådhusrätt gör det oundgängligen nödvändigt. *Hovrätten för Nedre Norrland* ifrågasätter, om det icke — för den händelse man ej anser sig i stånd att på sätt hovrätten föreslagit redan nu genomföra en reform, som omfattar såväl rådhusrätter som häradsrätter — ur principiell synpunkt vore lyckligast, att om en reform nödvändigtvis måste genomföras innan klarhet vunnits över hela linjen, den provisoriska lagstiftningen begränsades till att avse Stockholms rådhusrätt. Härigenom skulle enligt hovrättens mening vinnas den fördelen, att icke nu ett stort antal domstolar

— oavsett om sakligt behov föreligger — måste provisoriskt omställa sina arbetsformer för att, då sedan häradsrätterna kommer in i bilden och frågan således i större sammanhang omprövas, måhända nödgas ånyo revidera organisationen med allt vad detta innebär av administrativt detaljarbete och andra besvärligheter, för att ej tala om den störning av domstolarnas arbetsro, som täta ändringar av detta slag för med sig. *Styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten)*, som avstyrkt förslagets generella genomförande, anser dock att särskilda åtgärder erfordras för att lösa de aktuella svårigheterna vid Stockholms rådhusrätt. I första hand förordas en utvidgning av ensamdomares kompetens. Denna åtgärd anser styrelsen emellertid icke vara tillfyllest. Styrelsens fortsätter:

Styrelsen är mycket tveksam om vilka ytterligare åtgärder, som bör vidtagas. En tillfällig utvidgning av domarpersonalen för balansens avarbetande skulle säkerligen vara den bästa lösningen, men torde i dagens läge vara svår att genomföra. Eftersom rådhusrätten själv synes vara inne på tanken med en domare jämte liten nämnd vill styrelsen icke direkt avråda från en sådan lösning. Genom förekomsten vid Stockholms rådhusrätt av befattningshavare i tingsnotariegrad finnes vid denna domstol bättre organisatoriska förutsättningar för en sådan domstolsform än vid övriga rådhusrätter. Det synes emellertid angeläget, att statsmakterna med nu antydd lösning icke binder sig beträffande den framtida utformningen av domstolarna för städerna. Styrelsen vill därför förordas en speciallagstiftning, vilken för sin tillämpning fordrar framställning från vederbörande stad och beslut av Konungen. Stadsdomstolsutredningen avvisar i sin inledande skrivelse denna tanke med åberopande av att det möter principiella betänkligheter att i en så central fråga som domförhållningarna göra skillnad mellan olika rådhusrätter. Härtill vill styrelsen genmäla, att Konungen i enlighet med den före 1948 gällande ordningen i ett flertal av de större städerna hade förordnat om inrättande av polisdomstol, som ju bestod av endast en domare. Vidare kan framhållas, att processkommissionen på sin tid icke hyste några principiella betänkligheter att föreslå en liknande ordning.

Även 1951 års *rättegångskommitté* anser att det bör övervägas att begränsa reformen till Stockholm och möjligen någon annan större rådhusrätt, för den händelse förslaget över huvud anses böra genomföras. Speciallagstiftning för Stockholms stad förekommer på åtskilliga andra områden och hinder synes i och för sig ej böra möta mot en sådan även i fråga om domförhållningarna, åtminstone provisoriskt i avvaktan på att domförhållningarna erhåller sin slutgiltiga lösning. Kommittén anför som ytterligare skäl för en speciallagstiftning, att reformen kan tänkas medföra svårigheter vid de mindre rådhusrätterna att rationellt utnyttja domarpersonalen samtidigt som utgifterna för nämndemän ökas.

Den minoritet inom Göteborgs rådhusrätt, som i princip tillstyrkt förslagets genomförande, påpekar, att vid ett antal rådhusrätter svårigheter knappast föreligger att avverka inkommande mål under nuvarande ordning. För dessa domstolar finnes alltså ej något omedelbart behov av sådan effektivisering, vartill reformen i främsta rummet syftar. I dessa fall kan en generellt genomförd reform medföra, att domstolsjuristernas arbetskapacitet

blir ofullständigt utnyttjad, vartill kommer den extra kostnadsbelastning som nämndernas inrättande skulle föranleda. Med hänsyn härtill förordar denna minoritet, att det skall få bero på beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, från vilken tidpunkt reformen skall genomföras vid de olika rådhusrätterna. Härigenom skulle måhända uppnås, att reformen för städer där så är påkallat, kunde genomföras tidigare än utredningen förutsatt, varjämte en smidigare övergång kunde ske i städer där olägenheter av antydd art eljest skulle uppstå. *Sveriges juristförbund* förordar en liknande anordning för den händelse förslaget över huvud anses böra genomföras. Även *en minoritet inom styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare* framför samma tanke.

Att reformen kan tänkas medföra svårigheter för vissa rådhusrätter att rationellt utnyttja den lagfarna personalen framhålles även av andra remissinstanser, t. ex. *Göta hovrätt*. Även den synpunkten att reformen allenast kommer att medföra kostnadsökningar för sådana rådhusrätter, som med nuvarande organisation förmår fullgöra sin arbetsbörd, återkommer i andra remissvar, exempelvis i yttranden från *rådhusrätten i Malmö* och *styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten)*.

Av de remissinstanser, som endast haft att yttra sig över organisatoriska spörsmål vid förslagets genomförande vid de mindre rådhusrätterna, har *rådhusrätten i Söderhamn* förklarat, att förslagets förverkligande icke föranleder några organisatoriska betänkligheter. Icke heller *rådhusrätten i Växjö* gör gällande, att några organisatoriska svårigheter skulle uppstå vid rådhusrätten, om förslaget genomföres. *Rådhusrätten i Varberg* förklarar, att förslaget väl går att genomföra utan att sådana organisatoriska svårigheter, som utredningen befarat, skall inställa sig, ehuru rådhusrätten av väsentligen andra än organisatoriska skäl avstyrker förslaget. Rådhusrätten tillägger, att även de mindre rådhusrätternas arbetsbörd under senare år ökats. Däremot hävdar *rådhusrätten i Ystad*, att svårigheter av organisatorisk art skulle uppkomma vid rådhusrätten, därest förslaget genomföres. Vid denna rådhusrätt tjänstgör en borgmästare, en äldre rådman och en yngre vikarierande rådman. Om den sistnämnde efter reformens genomförande skall vara ordförande i någon del av nuvarande tredomarbrottmål, föreligger enligt rådhusrättens mening svårighet att få protokollförare åt honom. Skall den vikarierande rådmannen tjänstgöra som ledamot i rätten endast i enmansbrottmål och vid huvudförhandling i tvistemål, blir arbetsuppgifterna för honom alltför litet kvalificerade. Vid en uppdelning av målen på de olika ledamöterna kommer vidare enligt rådhusrättens uppfattning var och en av dessa småningom att förlora kontakten med lagstiftning och rättstillämpning på områden, där han icke tjänstgör. Härav vållas svårigheter för befattningshavarna att vid ledighet tjänstgöra för varandra.

Även *rådhusrätten i Varberg* påpekar, att en specialisering vid de mindre rådhusrätterna är föga lycklig.

Vad sedan angår utredningens bedömning av den juristkollegiala sammansättningen såsom en överorgani-

s a t i o n understrykes i flera yttranden, att nämnda domstolsform i och för sig är överlägsen den föreslagna. Uttalanden av denna innebörd göres av exempelvis *Stockholms rådhusrätt, rådhusrätten i Malmö, Sveriges advokatsamfund, föreningen Sveriges häradshövdingar och föreningen Sveriges stadsfiskaler*. Emellertid är den meningen allmänt företrädd bland remissinstanserna, att icke alla tredomarbrottmålen kräver handläggning av tre jurister. Delade meningar gör sig däremot gällande vid bedömningen av i vilken utsträckning tredomarbrottmålen utan fara för rättssäkerheten kan överföras till handläggning av rådhusrätt i enklare sammansättning än den nuvarande. Utredningens ståndpunkt att tredomarbrottmålen i allmänhet icke är av beskaffenhet att kräva handläggning av tre jurister har i stort sett godtagits eller lämnats utan erinran av de tillstyrkande remissinstanserna. Även någon avstyrkande remissinstans har intagit samma ståndpunkt. Som skäl för denna ståndpunkt åberopas stundom, att de grövre brottmålen i underrätt avgöres utan större yrkesdomarrepresentation än en lagfaren ledamot. Sålunda påtalar *en minoritet inom Göteborgs rådhusrätt* de nuvarande domförhållningens bristande konsekvens. Medan i de grövre brottmålen, som vanligen är mera svårbedömda, en lagfaren ledamot jämte nämnd anses tillfyllest, sitter i mål, som genomsnittligt måste anses mindre krävande, tre jurister. Med hänsyn till den mindre svårhetsgraden hos det övervägande antalet tredomarbrottmål skulle det enligt minoritetens mening i sådana mål ur rättssäkerhetssynpunkt vara tillfyllest med en erfaren juristdomare. Minoriteten ansluter sig därför till utredningens uppfattning, att den nuvarande sammansättningen i tredomarbrottmål framstår som en överorganisation och innebär slöseri med kvalificerad arbetskraft. Uttalande av liknande innebörd göres även av *hovrätten för Västra Sverige* och *en minoritet inom styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare*. Jämväl *en minoritet inom Stockholms rådhusrätt* ansluter sig till utredningens uppfattning att det ur rättssäkerhetssynpunkt är tillfyllest med en erfaren juristdomare i de nuvarande tredomarbrottmålen. *1951 års rättegångskommitté* finner uppenbart att det bland tredomarbrottmålen finns ett stort antal mål av så enkel beskaffenhet, att de väl lämpar sig för handläggning av ensamdomare. Kommittén anser emellertid att det i dessa mål icke finns större anledning att anlita nämndemän som bisittare än att anlita lagfarna domare därtill. I motsats till utredningen hävdar kommittén vidare, att det låter sig göra att på tillfredsställande sätt avgränsa de mål som är lämpade för handläggning av ensamdomare och förordar att denna fråga ytterligare undersökes. *Styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten)* vitsordar också, att det bland tredomarbrottmålen finns en hel del mål som utan olägenhet skulle kunna handläggas i enklare sammansättning.

En mera tveksam bedömning tillkännagives av *hovrätten för Övre Norrland*, som finner att man med fog kan hysa delade meningar beträffande utredningens ståndpunkt att den nuvarande sammansättningen i tredomarbrottmål generellt betraktat är en överorganisation.

En annan grupp remissinstanser hävdar å andra sidan bestämt, att på-

stående om den juristkollegiala sammansättningen som en form av överorganisation allenast äger giltighet beträffande en begränsad del av tredomarbrottmålen. Hit hör bl. a. *Stockholms rådhusrätt (majoriteten)*, *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)* och *rådhusrätten i Malmö*.

Stockholms rådhusrätt (majoriteten) framhåller, att gruppen tredomarbrottmål har en mycket heterogen struktur; i gruppen ingår mål av så vitt skilda slag som invecklade trafikmål och sjösmål samt immaterialrättsmål och militärmål. I sådana militärmål, som avgjorts av militär befattningshavare, utgör rådhusrätten överinstans. Enligt rådhusrättens mening torde den kollegiala sammansättningen i många fall vara direkt påkallad av målens natur och kravet å rättssäkerhet. Rådhusrätten vill emellertid icke förneka, att talet om överorganisation kan ha visst fog för sig. Räckvidden av detta förhållande är dock icke så stor som utredningen gör gällande. Endast i fråga om de tredomarbrottmål, som står bagatellmålen nära, kan resonemanget anses gälla. Ur renodlad effektivitetssynpunkt måste det utan tvekan anses vara det enda fullt rationella att dessa mål avgöres av ensamdomare i stället för ett juristkollegium.

Göteborgs rådhusrätt (majoriteten) anför:

Rådhusrätten är ense med utredningen i så måtto att många av de nuvarande tredomarbrottmålen icke kräva handläggning av domstol med tre juristdomare. Emellertid torde dessa enklare mål icke utgöra flertalet av tredomarbrottmålen. Sistnämnda mål utgöras till mycket stor del av de s. k. trafikmålen, i vilka svårigheterna ligga i att avgöra icke vad som är bevisat utan huruvida den eller de tilltalades körsätt i och för sig innebär ovarsamhet. Domar i dessa mål ha dessutom ofta avgörande betydelse för reglering av invecklade skadestandsproblem. Avgörandet i ansvarsfrågan har således viss civilrättslig bakgrund. Just i dessa mål är det därför av vikt att domstolen utgöres av tre lagfarna ledamöter. Det är även av största vikt att i domstolen från den ena gången till den andra sitta samma domare, något som främjar en jämn bedömning av målen. Det må även erinras, att bland tredomarbrottmålen stundom förekomma mål av betydande svårhetsgrad; såsom exempel må nämnas mål angående immateriella rättigheter, illojal konkurrens, vållande till sjöolycka, vårdslös deklARATION — särskilt vid talan mot rörelseidkare — samt vissa ärekränkingsmål, t. ex. de vid rådhusrätten handlagda s. k. Åswaldmålen. Att bibehålla den nuvarande sammansättningen i ifrågavarande mål framstår således såsom något mycket värdefullt. Vidare synes det självklart, att ett utbyte av två juristdomare mot två lekmän innebär en försvagning av domstolen. Att genomföra en ändring, som innebär en försvagning av domstolen, kan icke anses motiverat av det skälet, att sammansättningen med tre juristdomare i vissa mål framstår som en överorganisation, framför allt icke om bestämmelserna om domförhållanden i sistnämnda mål på annat sätt kunna ändras så, att anmärkningen bortfaller.

Rådhusrätten i Malmö uttalar — närmast med tanke på sådana erkända mål, i vilka det icke ifrågakommer att döma till frihetsstraff — att man inom domstolarna ofta gör den reflexionen, att den juristkollegiala sammansättningen innebär en överorganisation. Det kan emellertid icke undvikas, att varje domstolssammansättning i vissa mål kommer att te sig som

en överorganisation, för så vitt man icke vill avstå från att fixera domföreshetsreglerna i lag. Enligt rådhusrättens mening är det ur rättssäkerhetssynpunkt angeläget att tillse, att domstolarna har en betydande kompetensmarginal. Rådhusrätten tillfogar, att de enklare målen ur arbetsbördesynpunkt är av mycket ringa betydelse för en kollegial domstol.

Några remissinstanser — däribland vissa tillstyrkande myndigheter — föreslår, att den juristkollegiala sammansättningen under alla omständigheter bibehålles i vissa specialmål. *Svea hovrätt* påpekar inledningsvis, att alla brottmål med undantag av tryckfrihetsmål och sådana patentmål, i vilka föres ansvarstalan, enligt förslaget kommer att handläggas av en jurist jämte nämnd. Enligt hovrättens mening finns emellertid ytterligare en grupp brottmål, för vilkas avgörande ett juristkollegium synes lämpligare än ensamjurist med nämnd. Hovrätten åsyftar immaterialmål, i vilka föres talan om ansvar, eller i huvudsak mål, som avses i lagen om skydd för vissa mönster och modeller, lagen om rätt till litterära och musikaliska verk, lagen om rätt till verk av bildande konst samt lagen om rätt till fotografiska bilder. De flesta immaterialmål torde uppkomma såsom tvistemål, och det är enligt hovrättens mening ofta en ren tillfällighet att den, som väcker talan i dylika mål, därjämte för ansvarstalan mot sin vederpart; allmänt åtal kan — med något enstaka mindre betydelsefullt undantag — icke ifrågakomma i mål av detta slag. Gemensamt för samtliga immaterialmål är, påpekar hovrätten, att de avser frågor av invecklad juridisk natur. Vidare torde den ansvarstalan, som i dylika mål kan föras, vara av mindre väsentlig betydelse i jämförelse med den talan i övrigt som föres i målet. I anledning härav tager de ojämförligt flesta immaterialmålen i verkligheten åt sig tvistemåls karaktär. Liknande synpunkter har framförts av *Stockholms rådhusrätt* (såväl majoriteten som olika minoriteter) samt *Sveriges advokatsamfund*. Som exempel på mål, i vilka den nuvarande sammansättningen bör bibehållas, nämner samfundet jämväl mål om intrång i varumärkesrätt. *Rådhusrätten i Malmö* uttalar betänkligheter inför tanken att låta ensamdomare med nämnd fungera som överinstans i militära disciplinmål.

Vad utredningen anført om risken för en kvalitativ försämring av domarkåren, därest antalet domartjänster icke begränsas, upptages till behandling i flera remissvar. I vissa fall göres härvid även en jämförande bedömning av möjligheterna att med den föreslagna ordningen tillgodose kraven på domarkårens kvalitativa standard. *Svea hovrätt* ansluter sig till utredningens uppfattning att en sådan lösning av frågan om rådhusrätts sammansättning, som hindrar en kvalitativ försämring av domarkåren genom ökning av antalet domare, är att föredraga. *1955 års domarutredning* anför, att det från synpunkter som domarutredningen särskilt har att beakta är en fördel, om antalet juristdomare begränsas, eftersom härigenom rekryteringen av en kvalitativt högstående domarkår underlättas. Det föreliggande förslaget synes ägnat att i viss mån minska behovet av en sådan utökning av domarkåren, som måltillströmningen och den

vid vissa rådhusrätter besvärande målbalansen aktualiserat. Domarutredningen framhåller dock, att resultatet i detta hänseende i hög grad beror på lösningen av vissa organisatoriska spørsmål, t. ex. protokollföringen. *Sveriges advokatsamfund* uttalar, att de skäl som utredningen anfört mot en utökning av den rättsbildade domarkåren är beaktansvärda. *En minoritet inom Stockholms rådhusrätt* påpekar att organisatoriska förstärkningar av de största rådhusrätterna redan har måst vidtagas för att möta den ökade måltillströmningen, vilket medfört en ökning av domarkåren. En ytterligare avsevärd utökning av domarkåren synes med nuvarande sammansättning i tredomarbrottmål, under den för domarkåren vanskliga övergångstiden till förstatligandet bli ofrånkomlig. Mot en sådan utveckling möter enligt minoritetens mening starka betänkligheter. Antalet domartjänster bör ur allmänna synpunkter hållas så lågt som möjligt utan att rättsvårdens krav eftersättes. Efterfrågan på den kvalificerade arbetskraften är i nutidens samhälle så stor att det är oundgängligen nödvändigt att genom rationalisering på alla samhällslivets områden bättre utnyttja värdefull arbetskraft. Vidare medför en ansvällning av domarkåren risk för en kvalitativ försämring av kåren. Minoriteten tillägger, att farhågorna för att den föreslagna reformen skall leda till en försämring av domarutbildningen synes vara helt ogrundade. Enligt minoritetens mening bör även beaktas, att svårigheterna vid övergången till en enhetlig domarkår skulle skärpas genom en ytterligare ansvällning av kåren. Jämväl en *minoritet inom Göteborgs rådhusrätt* anser det angeläget att söka motverka den pågående ansvällningen av domarkåren med hänsyn till att risk eljest föreligger för en kvalitetsförsämring av kåren. Minoriteten håller före att förslaget ur denna synpunkt kommer att verka i önskvärd riktning. *En ledamot av styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare* gör samma bedömning.

En mera kritisk hållning intager *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)*. Denna medger visserligen att det i och för sig torde vara riktigt att kravet på domarens kvalitet bättre tillgodoses, om antalet domartjänster hålles nere. Enligt rådhusrättens mening har emellertid förslaget konsekvenser, som kan leda i motsatt riktning. Förslaget medför nämligen, att varje nämndavdelning måste biträdas av en protokollförare, som skall vara jurist. Härigenom kommer antalet jurister i icke domarebefattning att öka betydligt, därför att antalet nämndavdelningar måste bli större än antalet tredomaravdelningar. Befordringsutsikterna för den nyanställda juristen blir sämre genom att han får vänta längre på att erhålla domartjänst. Rekryteringssvårigheterna — detta gäller de större rådhusrätterna med rekryteringen lagd inom den egna domstolen — ökar, vilket medför, att det blir svårt att få kvalificerad arbetskraft knuten till domstolen. Vad man sålunda i kvalitetsavseende kan ha vunnit med att nedbringa antalet domartjänster har man enligt rådhusrättens mening förlorat genom att rekryteringssvårigheterna ökat. *Styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten)* och *Sveriges juristförbund* uttalar på liknande sätt farhågor för att reformen skall framkalla rekryteringsvårigheter och därmed leda till en kvali-

tetsförsämring av domarkåren. Sistnämnda förbund framhåller särskilt, att befodringsutsikterna för juristerna vid rådhusrätterna kommer att bli avsevärt försämrade, eftersom förslaget medför färre sluttjänster som domare och flera rekryteringstjänster. Härigenom kommer den tendens till minskat intresse för domarbanan från dugande aspiranter som redan förmärkts att skärpas ytterligare.

Stockholms rådhusrätt (majoriteten) menar, att den föreslagna reformen i betydande utsträckning kommer att försämra de relativt goda möjligheterna till domarutbildning inom stadsdomstolarna. Den värdefulla utbildning, som assessorsförordnanden medför, skulle nämligen komma att väsentligt inskränkas. Rådhusrätten anser att detta förhållande i sin tur på längre sikt kommer att medföra risk för en kvalitativ försämring av domarkåren. Även *rådhusrätten i Malmö* är av den uppfattningen, att rådhusrätternas utbildningsmöjligheter kommer att bli hårt beskurna, om reformen genomföres, samt att rekryteringssvårigheter kommer att uppstå. Hovrätterna, vid vilka motsvarande utbildningsmöjligheter utgöres av adjunktion och i någon mån av tingssekreterareförordnanden, torde enligt rådhusrättens mening icke vara i stånd att övertaga den av rådhusrätterna bedrivna utbildningen. Farhågorna för att en ökning av domarkåren skulle förorsaka en kvalitativ försämring kunde enligt rådhusrättens mening ha varit befogade, om det varit fråga om en mera avsevärd ökning. Då det, som nu synes vara fallet, rör sig om en ökning av vår redan stora domarkår med kanske några tiotal personer, finner rådhusrätten farhågorna förhastade. Domarkårens kvalitativa standard beror, framhåller rådhusrätten, i allt väsentligt på det urval och de utbildningsmöjligheter, som står till buds. Rådhusrätten tillägger, att det för övrigt icke är säkert, att förslaget icke kommer att leda till att ett större antal domartjänster blir behövliga än som erfordras med nuvarande domförhållningar.

Frågan om lämpligheten av vidgat lekmannadeltagande har ägnats livligt intresse under remissbehandlingen. De remissinstanser, som i princip tillstyrkt förslaget, inskränker sig dock i allmänhet till att i korthet instämma i utredningens synpunkter eller lämna dessa utan erinran. *Riksåklagarämbetet* uttalar exempelvis, att det måste anses som en vinst att lekmannaelementet i stadsdomstolarna förstärkes på föreslaget sätt. *Svea hovrätt* yttrar, att det enligt nuvarande åskådningssätt utan tvivel måste betraktas som en olägenhet, att avgörandet i stora grupper icke bagatellartade brottmål i städerna är undandraget lekmännens medverkan. *Statsåklagaren i Stockholm* framhåller, att erfarenheterna av nämnds medverkan i grova brottmål i städernas rättsskipning varit goda och att anledning att icke anlita nämnd i stadsdomstolarna i större utsträckning än för närvarande därför icke föreligger ur rättssäkerhetssynpunkt. *En minoritet inom Stockholms rådhusrätt* förklarar sig uttryckligen dela utredningens synpunkter beträffande ökat användande i rådhusrätt av nämnd i brottmål. *En minoritet inom Göteborgs rådhusrätt* anser visserligen att flerta-

let tredomarbrottmål skulle kunna avgöras av en lagfaren domare utan nämnd men vill icke motsätta sig utredningens förslag särskilt som erfarenheterna från nämnds medverkan i grövre brottmål varit goda samt förslaget måste anses följdriktigt och stå i god överensstämmelse med de principer för straffrättsskipningen, som kommit till uttryck i samband med rättegångsreformens genomförande. Att erfarenheterna av nämnds medverkan i rådhusrätts handläggning av grövre brottmål varit goda, vitsordas även av andra remissinstanser, t. ex. *1955 års domarutredning*.

Vad sedan angår de remissinstanser, som intager en kritisk hållning till vidgat lekmannadeltagande, framhåller *1951 års rättegångskommitté*, att ett stort antal tredomarbrottmål är av så enkel beskaffenhet att det i och för sig icke finns större anledning att i dessa mål anlita nämndemän som bisittare än att använda lagfarna domare därtill. *Sveriges advokatsamfund* yttrar, att när man betänker vilka mål förslaget i det stora hela avser, det är svårt att instämma i utredningens uttalande, att det skulle vara en brist i nuvarande ordning att stora grupper av vanligen förekommande brottmål är undandragna lekmännens medverkan. Några klagomål över denna förmenta brist har samfundet aldrig hört talas om. Jämväl andra remissmyndigheter, bl. a. *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)* och *rådhusrätten i Malmö* anser utredningens berörda uttalande ogrundat.

Styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten) delar i princip utredningens uppfattning om betydelsen av lekmannadeltagande i straffrättsskipningen men anser det icke vara ur vägen att diskutera om värdet av lekmäns deltagande är detsamma i alla slags brottmål. Redan ett ytligt studium av lagstiftningen i främmande länder visar, framhåller styrelsen, att lekmannainflytandet där främst förekommer i de grova brottmålen. I brottmål med bötesstraff eller kortvariga frihetsstraff är lekmannainflytandet svagare och ibland obefinligt. Sålunda dömes i Danmark i betydande omfattning till böter eller kortvarigt frihetsstraff av en domare utan medverkan av lekmän. I Norge dömer förhørsret (en domare jämte ett rättsvittne) i ej ringa utsträckning till frihetsstraff. Styrelsen instämmer i utredningens uttalande om den goda erfarenheten av nämnds medverkan i rättsskipningen i städerna i de svårare brottmålen. Det är dock icke utan vidare givet att denna goda erfarenhet talar för ett vidgat användande av nämnd. Den goda erfarenheten kan måhända bero just på att nämndens medverkan varit begränsad till ett förhållandevis ringa antal mål av mera allmänt intresse, i vilka bedömningen av personliga förhållanden spelar en väsentlig roll. Styrelsen håller för troligt, att en utvidgning av nämndens medverkan med fördel skulle kunna genomföras beträffande vissa grupper av mål, t. ex. mål om ansvar för rattfylleri och annan grov brottslighet i trafiken. Att på en gång utvidga nämndens medverkan till att avse praktiskt taget alla brottmål vid rådhusrätterna innebär enligt styrelsens uppfattning betydande risker. De av utredningen nämnda siffrorna på antalet tredomarbrottmål och nämndmål vid rådhusrätterna talar här sitt tydliga språk. När styrelsen ställer sig tveksam till utredningens förslag att överföra alla nuvarande tredo-

marbrottmål till nämndmål, beror detta mycket på att styrelsen hyser oro för att de medverkande lekmännen icke kommer att för alla dessa mål visa samma intresse som för de nuvarande nämndmålen.

Även *Stockholms rådhusrätt (majoriteten)* anser, att erfarenheterna av nämnds medverkan i grövre brottmål i stort sett varit goda. Rådhusrätten ställer sig dock avvisande till tanken på vidgat lekmanнадeltagande. Förarbetena till rättegångsbalken ger enligt rådhusrättens mening vid handen, att man i regel funnit nämndinstitutionen vid stadsdomstolarna speciellt lämpad för grövre brottmål men att man ansett en vidgad användning därav i städernas rättsskipning förenad med betydande svårigheter och olägenheter. Denna inställning anser rådhusrätten alltfjämt vara riktig. Rådhusrätten fortsätter:

Såsom tidigare nämnts synes man inom utredningen ha utgått från att juristkollegialitet i tredomarbrottmål innebär en god organisation, medförande ett uppfyllande av rättssäkerhetskravet. Trots detta har utredningen funnit angeläget att genom införande av lekmannaelement i domstolen söka vidga dess fond av allmän livserfarenhet. Det må i anledning härav framhållas att, då det gäller bevisprövning i smärre brottmål, två erfarna och tränade juristdomare otvivelaktigt måste anses ha större möjlighet än deras ersättare enligt förslaget, ett fåtal nämndemän, att företaga en logiskt riktig och objektiv bevisvärdering. Vissa specialmål ligga därtill, enligt vad förut antytts, så helt vid sidan av en lekmanns sedvanliga erfarenhet, att särskilda svårigheter kunna uppkomma vid nämndens bevisprövning. Ytterligare må framhållas, att frågan om val av brottspåföljder regelmässigt torde spela en betydligt blygsammare roll i tredomarbrottmålen än i de grövre brottmålen. — — —

Vunna erfarenheter av nämnds medverkan i brottmål ge vid handen, att smärre mål av mindre betydelse sällan ha förmåga att väcka nämndens intresse. Detta förhållande är väl värt att uppmärksamma, då det gäller förslag att införa lekmannaelement i tredomarbrottmålen. Otvivelaktigt kan därav följa en viss svårighet att bemanna nämnden i dessa mål med goda krafter. Denna svårighet växer betydligt i styrka då det, såsom i Stockholm torde komma att bli fallet, gäller att utöka den redan befintliga, i och för sig omfattande nämndemanskadern med ytterligare ett eller annat hundratal personer.

Med hänsyn till nu angivna förhållanden finner rådhusrätten lekmannaelements införande i tredomarbrottmål vid rådhusrätt icke kunna motiveras av något i rättssäkerhetskrav grundat behov av att tillföra domstolarna allmän livserfarenhet.

Det återstår att till bedömande upptaga frågan, huruvida ett införande av lekmannaelement i mål av nu ifrågavarande slag skulle kunna motiveras av ett behov av ökat förtroende hos allmänheten för rättsvården i riket. Motsvarande fråga hade, så vitt angår de grövre brottmålen, aktualitet, då i samband med rättegångsreformens genomförande lekmannainflytande tillskapades i dessa mål. Sannolikt hade den då tillkomna nämndreformen sin största och mest djupgående betydelse just därutinnan att ett sådant behov fylldes. Men här som i tidigare berörda hänseenden råder en påtaglig skillnad mellan grövre brottmål och tredomarbrottmål. De förra ha i regel på ett helt annat sätt än de senare till sina verkningar en ingripande betydelse för individerna och hela samhället. Såsom tidigare antytts kan man icke förutsätta,

att rättsvården i fråga om de mindre brottmålen uppbares av ett allmänhetens intresse på samma sätt som dylika mål av grövre slag. Något behov av ökat allmänt förtroende för rättsskipningen i tredomarbrottmål har icke visats föreligga.

Rådhusrätten tillfogar, att mot ökat lekmannadeltagande talar även den omständigheten att lekmäns medverkan tynger såväl organisationen som domstolsarbetet.

De synpunkter, som anlagts av Stockholms rådhusrätt, återkommer och utvecklas stundom närmare i andra remissvar. *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)* framhåller sålunda på tal om nämndens betydelse för påföljdens bestämmande, att i tredomarbrottmål frihetsstraff huvudsakligen förekommer i rattfyllerimål. Med den praxis, som råder på detta område, torde lek-männens medverkan ha mycket ringa betydelse för påföljdens bestämmande. *Sveriges juristförbund* understryker, att komplicerade frågor rörande val av påföljd huvudsakligen förekommer i de grövre brottmålen, där de får särskild vikt när det gäller unga brottslingar. Även *föreningen Sveriges stadsfiskaler* ifrågasätter om det kan anses påkallat med nämnds medverkan i tredomarbrottmålen med hänsyn till att påföljden i det stora flertalet fall stannar vid böter.

Göteborgs rådhusrätt (majoriteten) betonar värdet av att den juristkollegiala sammansättningen bibehålles i trafikmålen med hänsyn till den civilrättsliga bakgrunden i dessa mål.

Såväl *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)* som *rådhusrätten i Malmö* hävdar, att intresset att genom lekmannadeltagande öka förtroendet för straffrättsskipningen i städerna är tillräckligt tillgodosett genom nämnds medverkan i grövre brottmål. *Rådhusrätten i Malmö* tillfogar, att rådhusrätterna i sin kollegiala sammansättning i hög grad åtnjuter allmänhetens förtroende. Enligt rådhusrättens mening framgår detta av den officiella fullföljdsstatistiken. Från rådhusrätterna fullföljes procentuellt avsevärt lägre antal mål än från häradsrätterna. Att förtroendet icke är alldeles ogrundat, kan enligt rådhusrättens uppfattning utläsas av statistiken över ändringsfrekvensen, som avsevärt accentuerar nämnda skillnad till rådhusrätternas fövör.

Farhågor för att tredomarbrottmålen icke skall fånga nämndens intresse i samma grad som de grövre brottmålen med därav följande svårigheter att rekrytera nämnden framföres även av *Sveriges juristförbund*.

Göteborgs rådhusrätt (majoriteten) behandlar de olägenheter, som en utökning av nämndemanskadern kan förorsaka, särskilt för de större rådhusrätternas del. För närvarande har i Göteborg nämndemännen ordinarie tjänstgöring en gång var fjärde vecka. Att utsträcka den ordinarie tjänstgöringen i nämnvärd grad härutöver finner rådhusrätten vara vanskligt och innebära alltför stora krav på nämndemännen. Man kan därför icke, såsom utredningen gjort, utgå från att varje nämndeman tjänstgör så mycket som 30 gånger om året. Antalet nämndemän torde till följd härav komma att be-

höva ökas med mera än en tredjedel. En sådan ökning av antalet nämndemän kommer emellertid i viss mån i strid med det av utredningen själv framhållna intresset att icke öka nämndemännens antal i sådan grad, att det leder till försvagande av nämndens ställning genom att nämndemansuppdraget förlorar i anseende.

Rådhusrätten i Malmö påpekar slutligen, att den synpunkten att Orts- och personkännedom skall vara företrädd i domstolen torde sakna betydelse åtminstone för de större rådhusrätternas del. En liknande uppfattning tillkännagives även av *Sveriges juristförbund* och *en ledamot av Stockholms stads rätts- och polisdirektion*.

Vad angår formen för ett vidgat lekmanadeltagande har utredningens förslag att differentiera nämndens storlek efter målens beskaffenhet godtagits eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. *En minoritet inom Stockholms rådhusrätt* uttalar sin anslutning till utredningens uppfattning att rådhusrätt i flertalet lindrigare brottmål kan utan åsidosättande av rättssäkerheten sammansättas med ett fåtal domare. Att regelmässigt använda stor nämnd i lindrigare brottmål är ägnat att tynga handläggningen och förty mindre lämpligt med hänsyn till kraven på snabbhet och effektivitet. *1955 års domarutredning* finner likaledes förslaget att variera nämndens storlek efter målens beskaffenhet vara välgrundat.

En del remissinstanser intager emellertid en kritisk hållning till lekmanamedverkan i form av en fåtalig nämnd. *Rådhusrätten i Malmö* erinrar om att man under förarbetena till nya rättegångsbalken framhöll vikten av att olika folkgrupper blev företrädda i nämnden så att dennas folkliga anknytning blev så allsidig som möjligt. Detta kan enligt rådhusrättens mening icke bli fallet i en fåtalig nämnd. *Sveriges juristförbund* anser, att den fullsuttna nämnden har sitt värde genom att problemen blir diskuterade i en förhållandevis stor personkrets. Värdet av den föreslagna mindre nämnden är ur denna synpunkt obetydligt. I stort sett samma uppfattning tillkännagives av *föreningen Sveriges stadsfiskaler*.

Likartade synpunkter utvecklas närmare av *en ledamot av Stockholms stads rätts- och polisdirektion*. Denne framhåller inledningsvis, att ett utbyte av två skolade domare mot lika många lekmän innebär en försvagning ur rättssäkerhetssynpunkt redan av det skälet att man icke av lekmännen kan förvänta samma förmåga till en riktig och objektiv tolkning av lagen som av en för sitt yrke utbildad och genom sitt ämbete erfaren jurist. Härtill kommer, fortsätter denne ledamot, den betydelsefulla omständigheten, att nämndemännen väljes av en partipolitiskt sammansatt representation och att valet sker med hänsyn till vederbörandes partipolitiska hemortsrätt samt att i realiteten mången gång hänsyn toges främst till vederbörandes möjlighet att offra den tid, som nämndemannauppdragets rätta fullgörande kräver. Nämndemännen bör för övrigt icke hava någon speciell utbildning för sina uppdrag utan deras uppgift är att representera lekmännens mera

allmänna syn på företeelser av det slag, som förekommer till behandling i de olika brottmålen. Men lekmännens allmänna syn i dylikt avseende är ingalunda enhetlig utan varierar starkt med hänsyn till bland annat yrke, socialgrupp och inställning till livets mångskiftande företeelser. För att ett lekmannabedömande vid handläggningen av ett brottmål skall bli allsidigt, är det därför nödvändigt, att nämndens kvantitativa sammansättning blir relativt stor. Genom medverkan av en fåtalig nämnd blir bedömningen av den åtalade gärningen på helt annat sätt slumpvis bettonad än om gärningen bedömes av en jurist med stor nämnd eller av tre yrkesdomare. Därest vid sidan om juristdomaren finnes en nämnd om endast två personer med i verkligheten individuell rösträtt måste detta innebära, att den objektivitet och sakkunskap, som utmärker vår domarkår, ingalunda alltid blir den avgörande faktorn vid en gärnings bedömning. Det sakkunniga bedömandet kan få vika för ett lekmannainflytande av icke allsidig natur.

Styrelsen för Sveriges advokatsamfund kommer in på i viss mån besläktade tankegångar i samband med en allmän värdering av förslaget ur rättssäkerhetssynpunkt. Till en början framhåller styrelsen, att förslaget innebär ett överförande av tredomarbrottmålen till en domstol med mindre kvalificerad sammansättning än den nu föreskrivna och att reformen därför medför en viss försvagning ur rättssäkerhetssynpunkt. Å andra sidan medför även den nuvarande eftersläpningen i målavverkningen enligt styrelsens mening sådana olägenheter bl. a. ur rättssäkerhetssynpunkt att en ändring är nödvändig, även om den i och för sig skulle innebära en viss icke alltför stark minskning av den enskildes rättsskydd. Styrelsen erinrar om att 1951 års rättegångskommitté i sitt år 1953 framlagda betänkande angående utvidgning av ensamdomarkompetensen föreslog den begränsningen att ensamdomare icke skulle äga döma till frihetsstraff. Då motsvarande begränsning icke skall gälla den nu föreslagna domstolen beror detta uppenbarligen på att utredningen ansett den omständigheten att man sätter två lekmän vid sidan av den lagfarne domaren innebära en så väsentlig förstärkning, att någon fara för rättssäkerheten icke uppstår. Härefter fortsätter styrelsen:

Bedömandet av denna fråga beror naturligtvis i hög grad på vad man har för uppfattning om värdet av lekmäns deltagande i straffrättsskipningen över huvud taget. Det är icke styrelsens avsikt att nu upptaga detta spörsmål till behandling; några erinringar synas emellertid befogade. Såvitt styrelsen kan finna präglas utredningens betänkande i nu förevarande avseende av en viss ensidighet. Fördelarna med lekmannainslaget framhållas och understrykas, medan intet nämnes om de nackdelar och svagheter som dock otvivelaktigt vidlåda systemet med lekmannadomare. När man från skilda håll framhåller lekmäns goda förutsättningar för prövning och värdering av bevisning, är detta visserligen så till vida riktigt att en erfaren och klok lekmän ej sällan besitter en människokännedom, som väl kan jämföras med och stundom överträffas många yrkesdomares. Å andra sidan bör man icke förbise att lekmän ofta äro benägna att känna sig övertygade på alltför svaga grunder; de beakta ej alltid till fullo den gamla domarregeln »Det är icke allt sant som sanning är likt». Den utbildning och skolning som yrkesdomaren

fått gör honom mera skeptisk, även mot sin egen förmåga att bedöma vad som är sant, och detta är ur rättsskipningens synpunkt värdefullt.

Även i många andra avseenden skulle en närmare analys av å ena sidan juristernas och å andra sidan lekmännens förutsättningar för utövande av domarverksamhet kunna erbjuda åtskilligt av intresse. Någon sådan analys skall emellertid icke här göras. Vid bedömande av det nu remitterade förslaget är det emellertid särskilt en synpunkt, som icke bör förbises. Medan statsmakterna genom uppställande av kompetenskrav, genom föreskrifter om utbildning och genom prövning av domaraspiranternas lämplighet skapat en — självfallet icke hundra procentigt effektiv — men dock ganska god garanti för upprätthållande av yrkesdomarkårens kvalitet, saknas motsvarande garantier i fråga om lekmannadomarna. De kommunala nämndemansvalen innebära icke tillnärmelsevis samma garanti för ett lämpligt urval som vad fallet är i fråga om de lagfarna domarna. Visserligen torde valkorporationerna ägna nämndemansvalen stor omsorg, och flertalet nämndemän motsvarar säkerligen högt ställda krav, men det har dock icke kunnat undvikas att även för uppgiften mindre lämpade, stundom rentav olämpliga personer valts till nämndemän. Även med fullt erkännande av nämndemanskårens genomsnittligt höga standard måste man därför räkna med en viss heterogenitet. Detta förhållande spelar en jämförelsevis underordnad roll, när den i ett visst mål tjänstgörande nämnden består av ett något så när stort antal ledamöter. Om man däremot inför nämnder med endast två ledamöter, kan det angivna förhållandet icke fränkännas betydelse.

Efter övervägande av stadsdomstolsutredningens förslag vill styrelsen såsom sin uppfattning uttala följande: Någon anledning att befara att förslagets genomförande skulle allvarligt äventyra rättssäkerheten föreligger icke. Troligen skulle de nuvarande tredomarbrottmålen efter överförande till tvåmansnämnden i det stora hela komma att behandlas på ett fullt tillfredsställande sätt. Den möjligheten att två nämndemän skulle döma en medborgare till frihetsstraff, t. o. m. långvarigt sådant, kan emellertid ur rättssäkerhetssynpunkt icke godtagas. Vill man icke anförtro en lagfaren ensamdomare denna behörighet — och denna ståndpunkt är enligt styrelsens mening riktig — kan det än mindre ifrågakomma att ge samma behörighet åt två lekmän, därvid behörigheten till råga på allt skulle kunna utövas i strid mot en lagfaren domares mening. Styrelsen anser sig därför icke kunna tillstyrka förslaget i den utformning det fått i betänkandet.

Även frågan om antalet ledamöter i den mindre nämnden ägnas livligt intresse av remissinstanserna. Utredningens förslag att den mindre nämnden skall bestå av två ledamöter har godtagits eller lämnats utan erinran av riksåklagarämbetet, en ledamot av hovrätten över Skåne och Blekinge, en minoritet inom Stockholms rådhusrätt, statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, ordföranden i 1955 års domarutredning, svenska stadsförbundet, Stockholms stads rätts- och polisdirektion (majoriteten) samt socialstyrelsen och sjöfartsstyrelsen, såvitt dessa båda myndigheter haft att yttra sig över förslaget. Riksåklagarämbetet framhåller, att några avgörande principiella skäl icke kan åberopas till stöd för ståndpunkten att tre ledamöter är att föredraga framför två. De farhågor, som uttalats, att lekmannainflytandet med endast två ledamöter i nämnden skulle komma att bli alltför stort, torde icke vara grundade. Med hänsyn härtill och då alternativet med två ledamöter i nämnden har påtagliga eko-

nomiska och organisatoriska fördelar, anser ämbetet att företräde bör ges åt detta alternativ. Vissa av de uppräknade remissinstanserna har dock endast efter tvekan anslutit sig till utredningens ståndpunkt i denna del. Som exempel härpå kan nämnas *minoriteten inom Stockholms rådhusrätt*. Denna håller visserligen före att det icke har någon väsentlig betydelse för förhållandet mellan den lagfarne domaren och lekmännen om antalet sättes till två eller tre. I jämförelse med utredningens förslag synes dock en sammansättning med tre nämndemän kunna innefatta en större allsidighet hos domstolen. Genom den föreslagna domförhållningsregeln kan emellertid mål, vilka i allmänhet skall behandlas av domstol med en mindre nämnd under vissa förutsättningar i stället upptagas till behandling i den större sammansättningen. Härvid synes vara av viss betydelse att en icke oväsentlig skillnad i antalet nämndemän ernås i de olika nämndsammansättningarna. Skulle en sänkning av antalet nämndemän i den större sammansättningen, vilket ifrågasatts, framdeles komma att ske synes enligt minoritetens mening skillnaden mellan ett antal av tre nämndemän och ett minskat antal nämndemän i den större nämnden bli alltför ringa. Efter dessa överväganden ansluter sig minoriteten, ehuru med tvekan, till utredningens förslag att antalet nämndemän i den mindre sammansättningen sättes till två. En viss tveksamhet i bedömningen av den nu behandlade frågan ådagalägges även av *statsåklagarna i Stockholm och Göteborg*.

I valet mellan två eller tre ledamöter med kollektiv rösträtt i den mindre nämnden har det senare alternativet förordats av *samtliga hovrätter, överbefälhavaren*, såvitt denne haft att yttra sig över förslaget, *Stockholms rådhusrätt (majoriteten)*, *en minoritet inom Göteborgs rådhusrätt, 1951 års rättegångskommitté, 1955 års domarutredning (majoriteten)*, *föreningen Sveriges häradsövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfund och Sveriges juristförbund*. Till stöd för denna ståndpunkt åberopas vanligen ett eller flera av följande skäl, nämligen att domstolsformen en lagfaren ledamot och tre nämndemän redan förekommer i häradsrätterna, *att det är föga konsekvent att tillägga en rådhusrätt bestående av lagfaren domare och två nämndemän vidsträcktare befogenheter än en häradsrätt med lagfaren domare och tre nämndemän, att man icke bör, innan slutlig ståndpunkt tagits till hela frågan om underrätternas sammansättning, införa nya domstolstyper, i synnerhet icke sådana som så principiellt skiljer sig från de nuvarande som den av utredningen föreslagna, att frågan om individuell eller kollektiv rösträtt för nämndemän först bör avgöras, innan en nämnd med allenast två ledamöter inrättas, att det lagfarna elementet skulle med det av utredningen förordade alternativet i alltför hög grad försvagas till men för rättssäkerheten, att en nämnd icke bör kunna bestämma målets utgång, med mindre den kan sägas ge uttryck för en någorlunda fullödig lekmanopinions syn på saken, att den mångsidighet i synpunkter, som den nuvarande sammansättningen i tredomarbrottmål företräder, knappast uppväges av en organisation med en juristdomare jämte tvåmansnämnd, att den ökning av antalet nämndemän, som erfordras om tre*

nämndemän medverkar i stället för två, icke i mera väsentlig grad inverkar på möjligheterna att rekrytera nämnden med lämpliga personer *samt att* ekonomiska och organisatoriska skäl icke bör vara avgörande i en för rättsvärden viktig fråga. Någon gång åberopas även att intresset att orts- och personkännedom finnes företrädd i domstolen bättre tillgodoses med en tremansnämnd.

Föreningen Sveriges häradshövdingar utvecklar några av dessa skäl på följande sätt:

Principiellt torde det vara lika oegentligt att tala om en nämnd bestående av två personer som om en nämnd bestående av en person. Nämnd blir i båda fallen allenast en benämning på lekmanneelementet i domstolen. Utredningens tvåmansnämnd blir, även om den kollektiva rösträtten såsom föreslagits bibehålles, till karaktär och funktion väsensskild från den domstolsnämnd som sedan århundraden funnits i den gamla häradsnämnden och som med nya rättegångsbalken införlivades med rådhusrätternas sammansättning i vissa brottmål. I viss, ehuru mindre, mån kan visserligen så sägas vara förhållandet även med den nuvarande tremansnämnden i häradsrätterna på grund av dess ringa antal medlemmar, men karaktärsskillnaden mellan den fullsuttna nämnden och tremansnämnden samt den sistnämnda institutionens möjligheter att utgöra förankringsgrund för allmänhetens tilltro till rättskipningen ha icke kommit i blickpunkten och ha ej heller kunnat med tillräckligt mått av säkerhet urskiljas till följd av att dess funktion varit inskränkt till rena bagatellmål, vilkas avgörande sker rutinmässigt och endast i ringa utsträckning fångar allmänhetens intresse. Detta kan vara anledningen till att inga olägenheter försports av anordningen med tremansnämnd. Helt annorlunda förhållanden komma emellertid att inträda, om den mindre nämnden får behörighet i mål av den karaktär, varom nu är fråga. Det är därför allt skäl att gå fram med försiktighet vid bestämmandet av antalet ledamöter i den mindre nämnden och att ej nedpressa det till ett absolut minimum. I detta sammanhang må också framhållas att tillskapandet av en tvåmansnämnd, vars kollektiva rösträtt — såsom utredningen också antytt — i realiteten knappast alls skiljer sig från individuell rösträtt vid avgörandena, måste aktualisera den omstridda frågan om kollektiv eller individuell rösträtt för lekmännen i domstolarna och faktiskt innebär ett ståndpunktstagande till förmån för den sistnämnda. Det synes föga lämpligt att ens i någon mån föregripa lösningen av detta spörsmål, på vilket föreningen ej anser sig hava anledning att närmare ingå i nu förevarande läge, då det gäller att, i syfte att komma till rätta med ett akut krisproblem, lösa en ur sitt sammanhang utbruten del av den större frågan om de allmänna underrätternas sammansättning.

Stadsdomstolsutredningen har anfört att i fråga om den mindre nämndens sammansättning valet torde stå mellan två och tre nämndemän. Det behövs, enligt utredningen, icke fler ledamöter för att åstadkomma det fria utbyte av och hänsynstagande till olika synpunkter varpå flerdomarsystemets företräden vila. Detta uttalande synes föreningen vara väl kategoriskt. Det kan icke vara riktigt att så reservationslöst lämna ur räkningen domstolsledamöternas allmänna kvalifikationer och träning för uppgiften. Man torde få utgå ifrån att kompetensen i allmänhet är större hos en tremansdomstol som består av enbart yrkesdomare än hos en domstol med en yrkesdomare och två lekmän. Kvaliteten hos de personer som stå till förfogande som nämndemän kan vara ganska växlande. En domstol, vari ingår nämnd, har därför större förutsättningar att på ett fullgott sätt fylla sin uppgift,

om nämndens ledamöter icke äro alltför få. Med hänsyn härtill kan även tre ledamöter understundom vara ett alltför ringa antal i åtskilliga så kallade lindrigare brottmål, i vilka det av olika skäl ej kan komma ifråga att tillkalla stor nämnd. Föreningen anser emellertid att skäl föreligga för att pröva systemet med en mindre nämnd av tre personer med det föreslagna behörighetsområdet under förutsättning att stor nämnd verkligen tillkallas i de fall, då utredningen ansett att så bör ske. — — — Däremot kan föreningen, såsom förut angivits, icke tillstyrka en tvåmansnämnd. Vissa skäl av principiell art för denna ståndpunkt ha redan berörts. Föreningen kan icke dela utredningens åsikt, att det icke innebär någon väsentlig ändring i förhållandet mellan det lagfarna elementet och lekmännen om antalet minskas från tre till två. Detta beror icke enbart på den trots allt förefintliga — låt vara ej alltför påtagliga — skillnaden vid omröstning till dom. Icke heller grundas föreningens uppfattning på att Orts- eller personkännedom skulle bli större med tre i nämnden. Den är ofta ganska ringa även i en nämnd på nio personer och torde oftast icke spela någon större roll, ehuru den ej får helt förbises. Den väsentliga ändringen i lekmanneelementets inflytande och därmed i nämndens funktionsduglighet vid en minskning från tre till två ligger på ett annat plan. Här göra sig samma synpunkter gällande som de vilka varit avgörande för att man i de grövre brottmålen allmänt ansett det vara erforderligt med stor nämnd. Nämnden skall kunna påverka avgörandet genom att ge uttryck för en någorlunda fullödig lekmanneopinions syn på saken och genom att vid överläggningen tillföra domstolen synpunkter på saksammanhang, på bevisbedömningen och på valet av reaktionsform, vilka grundas på förtrogenhet med olika verksamhetsformer och levnadsförhållanden samt på allmän livserfarenhet och människokänedom. Den skall härigenom både komplettera och balansera juristdomaren. Det synes föreningen vara uppenbart att en nämnd av två personer har mindre möjligheter än en nämnd på tre att fylla en sådan funktion i en icke ringa del av de mål, vari den enligt förslaget skall tjänstgöra. Det kan förtjäna framhållas att det även i trafikmålen, som väl komma att bli det huvudsakliga verksamhetsfältet för den mindre nämnden, kunna uppstå svårigheter att få en lämpligt sammansatt nämnd på två personer, icke minst i städerna, där en proportionellt mycket stor del av nämndemännen lära vara i pensionsåldern.

Till stöd för sitt förslag i denna del har utredningen egentligen endast åberopat, att det vore ett starkt intresse, särskilt i storstäderna, att hålla nere antalet nämndemän samt kostnaderna för nämnden. Denna synpunkt kan icke godtagas. För häradsrätternas del kommer reformen, om den blir genomförd även där, att medföra en minskning av det erforderliga antalet nämndemän även om den mindre nämnden består av tre personer. I städer med rådhusrätt medför visserligen förslaget en icke obetydlig ökning av nämndemannakåren i förhållande till nuläget men den skulle icke heller där, om man ställer den i relation till antalet mål och invånarantal, bli större än i domsagorna. Det finnes därför icke grundad anledning antaga, vare sig att det skulle bli svårt att rekrytera erforderligt antal nämndemän, om tre skola tjänstgöra i den mindre nämnden, eller att för sådant fall nämndemansupdraget skulle förlora i anseende. Vad kostnaden beträffar torde reformen, även med tre i den mindre nämnden, för de större städerna innebära en icke oväsentlig minskning i jämförelse med vad det skulle kosta att bibehålla den nuvarande organisationsformen. I varje fall är emellertid skillnaden i kostnad mellan alternativet tre och alternativet två i den mindre nämnden icke av den storleksordningen, att den får tillåtas påverka valet i en för rättsvårdens viktiga fråga.

Svea hovrätt yttrar i denna fråga:

Hovrätten finner emellertid att mycket starka betänkligheter inställa sig, om antalet nämndemän i den mindre nämnden sättes så lågt som till två. Särskilt vill hovrätten peka på det förhållandet att den av utredningen föreslagna tvåmansnämnden skulle icke blott få ett avsevärt mycket större kompetensområde än som är tillagt den nuvarande tremansnämnden vid häradsrätt utan även komma att deltaga i avgörandet av regelmässigt mera svårbedömda mål än dem som ansetts kunna anförtros åt dylik tremansnämnd. Vidare är uppenbart att ett utbyte av två av de tre juristerna (yrkesdomarna) i de nuvarande tredomarsammansättningen mot lika många lekmän innebär en sådan försvagning av domstolen att rättssäkerheten kan komma att lida förfång därav. Härvid bör bland annat beaktas att enligt utredningens förslag under tvåmansnämndens behörighet faller även enskilt anspråk med anledning av brottet. De synes föga tillfredsställande att exempelvis i skadestandsfrågor, i vilka ofta ganska invecklade juridiska problem — kausalitetsspörsmål m. m. — möta, den lagfarne domarens mening skulle kunna få vika inför en motsatt uppfattning hos allenast två lekmän. Det skall ej heller bortses från att tvåmansnämnd här i riket saknar historisk förankring. Nu anmärkta förhållanden kunna enligt hovrättens förmenande sannolikt befaras leda till att avgöranden av föreslagen domstol med tvåmansnämnd komma att betraktas med en viss misstro, vilket i sin tur vore ägnat att undergräva förtroendet för domstolarna i allmänhet.

Mot bakgrunden av vad nu sagts synas de av utredningen anförda skälen för införande av tvåmansnämnd icke bärande för beslut i föreslagen riktning. Någon anmärkningsvärd svårighet att finna tillräckligt antal personer, lämpliga för tjänstgöring som nämndemän, torde — även om antalet ledamöter i den mindre nämnden, i överensstämmelse med den för rättsskipningen på landet gällande ordningen, bestämmes till tre — icke komma att föreligga. Vad beträffar kostnaderna för nämnden är det visserligen självklart att dessa böra — såvitt sig göra låter — hållas nere; i förevarande fall, som rör en rättsvårdsfråga av vikt, kunna besparingssynpunkterna dock icke tillmätas någon avgörande betydelse. Skulle en ökning av antalet ledamöter i den mindre nämnden utöver det av utredningen föreslagna antalet uppkalla invändningar av en eller annan grund, torde i varje fall besparingar utan olägenhet för rättsskipningen kunna vinnas genom nedskärning av antalet ledamöter i den större rådhusrättsnämnden till exempelvis sex eller fem, något som även skulle underlätta nämndens rekrytering (jfr processkommissionens förslag).

Sveriges advokatsamfund framhåller, att en väsentlig förstärkning av skyddet för rättssäkerheten skulle inträda, om antalet ledamöter i den mindre nämnden bestämmes till tre i stället för två, förutsatt att nämnden skall vara enhällig för att överrösta ordföranden.

Slutligen må nämnas att i en av *Stockholms stads rätts- och polisdirektion* åberopad utredning rörande förslaget ekonomiska verkningar för Stockholms del gjorts det uttalandet, att det ur ekonomisk synpunkt torde vara av relativt underordnad betydelse om den mindre nämnden består av två eller tre ledamöter.

Det föreslagna kompetensområdet för den mindre nämnden har icke gjorts till föremål för särskild behandling mer än av ett fåtal remissinstanser. I regel har dessa funnit den föreslagna gränsen för den

mindre nämndens behörighet ändamålsenlig. En minoritet inom Stockholms rådhusrätt uttalar sålunda att avgränsningen uppåt av de mål, som skall avgöras av den mindre sammansättningen, är lämpligt vald, och den av utredningen förslagna regeln, genom vilken alla brottmål kan handläggas med den större sammansättningen och bestämmelsen om mindre sammansättning i enklare mål utformas såsom ett undantag från huvudregeln, synes smidig. Vissa olägenheter kan väl uppkomma vid tillämpning av regeln, såsom när under en påbörjad huvudförhandling med den mindre sammansättningen fråga om hänskjutande till den större sammansättningen uppkommer. Denna omständighet bör emellertid icke lägga hinder i vägen för en regel, vilken framstår såsom synnerligen lämplig med hänsyn till kravet på domstolssammansättning allt efter beskaffenheten av det ingripande, som kan bli aktuellt. Även föreningen Sveriges häradshövdingar finner gränsdragningen lämplig, under förutsättning att den mindre nämnden ej kommer att bestå av färre än tre ledamöter. Föreningen betonar tillika önskvärdheten av att man fullt ut begagnar sig av den möjlighet som kommer att stå till buds att tillkalla stor nämnd i de av utredningen angivna fallen, nämligen då utgången av målet kan — utöver det straff som upptages i straffskalan — ha för den enskilde djupt ingripande verkningar samt då bevisningen i målet kan förväntas bli omfattande eller svårbedömbart. Den föreslagna gränsdragningen godtages även av Svea hovrätt och hovrätten för Västra Sverige.

Hovrätten för Nedre Norrland är kritiskt inställd till en fix övre gräns för den mindre nämndens behörighet. En uppdelning av brottmålen med hänsyn till straffskalorna kan enligt hovrättens mening knappast vara av betydelse då det gäller att bedöma ett måls svårighetsgrad. Mål om ansvar för brott, som högst kan medföra fängelsestraff, är ej sällan väl så invecklat och svårbedömbart som ett mål rörande brott, varå kan följa straffarbete. Ur den tilltalades synpunkt och för det allmänna rättsmedvetandet kan också värdet av betryggande lekmannainflytande framstå lika starkt i det ena slaget av mål som i det andra. Om, vilket måste vara det riktiga, rättssäkerheten tages till utgångspunkt saknas så snart frihetsstraff ifrågakommer för ett brott bärande skäl att göra lekmannainslagets styrka beroende av huruvida straffet skall vara fängelse eller straffarbete eller av strafftidens längd. Hovrätten förordar i stället en för alla nämndmål enhetlig regel av innebörd, att antalet ledamöter i nämnden skall vara förslagsvis minst tre och högst fem. Den praktiska följderna av en sådan generell regel torde enligt hovrättens mening bli att i enklare mål anmodas deltaga endast tre nämndemän, medan i mål av vidlyftig eller eljest mera anmärkningsvärd beskaffenhet inkallas fyra eller fem nämndemän. På tal om vilka omröstningsregler som i så fall skall gälla framhåller hovrätten som en tänkbar lösning att då i nämnden yppas annan mening än ordförandens, nämndens mening skall gälla om alla nämndemännen är ense eller, då i nämnden är flera än tre, om minst tre av fyra eller minst fyra av fem nämndemän har sammanstående uppfattning.

Sveriges juristförbund, som dock i princip godtager den av utredningen föreslagna gränsdragningen, anser att denna är onödigt stel. Möjlighet bör enligt förbundets mening skapas att inkalla liten nämnd i stället för stor, då det är uppenbart att frihetsstraff ej ifrågakommer.

Utredningens tanke att domstolen skall beakta parternas önskemål i fråga om domstolens sammansättning kritiserar av *Sveriges juristförbud*. Enligt förbundets uppfattning bör part icke få inverka på frågan om domstolens sammansättning, eftersom helt obehöriga önskemål i så fall lätt kan bli avgörande. Särskilt i mindre städer skulle det vara olyckligt om part hade möjlighet att inverka på domstolens sammansättning.

Rådhusrätten i Malmö menar, att den förhandsprövning, som enligt förslaget skall äga rum för avgörande av om ett mål, i vilket mindre nämnd i och för sig är behörig, likväl bör handläggas med stor nämnd, är en föga tilltalande anordning och strider mot rättegångsbalkens principer. Den är också mycket oläglig i de rådhusrätter, som arbetar på avdelningar, särskilt då målen lottas på åklagare redan vid förundersökningens början.

Vissa remissinstanser riktar kritik mot utredningens uppfattning att rådhusrätt utan särskilt stadgande skulle vara behörig att med den för brottmål föreskrivna sammansättningen pröva talan om enskilt anspråk i sådana fall då åtalet nedlagts. Sålunda anmärker *Göta hovrätt* och *1951 års rättegångskommitté*, att utredningens tolkning av 22 kap. 6 § rättegångsbalken klart strider mot lagtexten. Riktigheten av utredningens tolkning av nämnda stadgande ifrågasättes även av *föreningen Sveriges stadsdomare*. *Sveriges advokatsamfund* framhåller att — oavsett om utredningens tolkning på ifrågavarande punkt är riktig eller icke — goda skäl kan anföras för den uppfattningen att rätten i ett mål, som skall handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen, bör — åtminstone i regel — ha den sammansättning som är föreskriven för tvistemål.

I flera remissvar ägnas uppmärksamhet åt organisatoriska spörsmål. Vad först angår de kvalifikationer, som bör uppställas för ordföranden i de mindre nämndmålen, understryker *en minoritet inom Stockholms rådhusrätt* vikten av att befattningen såsom ordförande besättes med domare, som har längre tids erfarenhet i domarvärv. *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)* förutsätter, att ordföranden skall vara rådman.

Spörsmålet om rådhusrätt i de mindre nämndmålen bör biträdas av jurist såsom sekreterare beröres i många remissvar. Flertalet av de remissinstanser, som behandlat detta spörsmål, förutsätter eller förordar, att en jurist åtminstone i regel ställes till förfogande såsom sekreterare. Denna ståndpunkt tillkännagives av *en minoritet inom Stockholms rådhusrätt*, *Göteborgs rådhusrätt* (såväl majoriteten som en minoritet), *rådhusrätterna i Malmö, Ystad och Varberg*, *1951 års rättegångskommitté*, *föreningen Sveriges stadsdomare*, *Stockholms stads rätts- och polisdirektion* och *Sveriges juristförbund*.

Minoriteten inom Stockholms rådhusrätt uttalar, att det är ett oefter-

givligt krav om man skall komma till rätta med missförhållandena i fråga om målanhopningen vid rådhusrätten, att denna får behålla nuvarande antal domare och att varje ordförande i de mindre nämndmålen erhåller biträde av kvalificerad sekreterare.

Minoriteten inom Göteborgs rådhusrätt anser nödvändigt att ordföranden biträdes av juridiskt skolad sekreterare för att ordföranden icke allt för mycket skall belastas med rutingöromål och för att domstolen skall kunna arbeta med beräknad effekt. En liknande bedömning göres av *rådhusrätten i Malmö, 1951 års rättegångskommitté* och *Sveriges juristförbund*.

Styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten) anmärker, att de organisatoriska frågorna förbigåtts av utredningen. Styrelsen utgår ifrån att den föreslagna domstolen skall biträdas av en jurist som protokollförare, eftersom avsikten icke kan antagas vara att ge rådhusrätterna svagare sammansättning än häradsrätterna. Enligt föreningens mening inrymmer emellertid rådhusrätternas nuvarande organisation, med undantag möjligen för Stockholms rådhusrätt, icke några befattningshavare lämpade att tjänstgöra som protokollförare i de brottmål, som nu handlägges av tre juristdomare. Styrelsen anser det nämligen vara mindre god hushållning med domarkrafter att låta en assessor eller, i de mindre rådhusrätterna, en rådmän nästan uteslutande syssla med protokollföraruppgifter. Det måste även få olyckliga verkningar på rekryteringen till rådhusrätterna, om den som söker en tjänst vid rådhusrätt måste räkna med att under en följd av år huvudsakligen få syssla med protokollföraruppgifter.

Å andra sidan är även den meningen företrädd bland remissinstanserna, att protokollföraruppgifterna i stor omfattning bör kunna anförtros icke rättsbildad personal. *Hovrätten för Övre Norrland* betonar sålunda, att man vid förslaget genomförande bör beakta att till protokollförare i största utsträckning nyttjas personal i biträdesgraderna och icke personal med domarkompetens. Frånsett att i åtskilliga, måhända de flesta fall, med moderna metoder för protokollering av utsagor icke erfordras juridisk kompetens, skulle eljest någon större vinning vare sig i fråga om begränsning av domarkåren eller — icke minst viktigt — i ekonomiskt hänseende ernås.

Under remissbehandlingen har vidare påpekats, att den föreslagna reformen kräver en viss förstärkning av åklagarkåren. *Riksåklagarämbetet* framhåller att förstärkningen blir störst under tiden medan arbetsbalansen avarbetas men att man även därefter torde få räkna med ett ökat antal åklagare. Vid de större rådhusrätterna lär nämligen erfordras ett ökat antal brottmålsavdelningar jämväl efter det nuvarande arbetsbalans övervunnits, om man vill hindra uppkomsten av ny arbetsbalans. Icke minst med hänsyn till den ökande trafiken synes man kunna emotse en ökning av de grupper av mål, som för närvarande handlägges av tre juristdomare.

Att reformen gör en förstärkning av åklagarkåren erfordrerlig hävdas också av bl. a. *statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, Stockholms rådhusrätt, rådhusrätterna i Göteborg och Malmö* samt *Sveriges juristförbund*. Till stöd härför åberopar vissa av dessa remissinstanser jämväl det

skälet, att handläggningstiden per mål kommer att öka med den föreslagna domstolssammansättningen.

Den föreslagna reformens värde ur rationaliseringssynpunkt har varit föremål för livlig diskussion under remissbehandlingen.

Vad först angår reformens inverkan på rådhusrätternas arbetskapacitet är *riksåklagarämbetet* av den mening, att reformen uppenbarligen medför ökade möjligheter att bemästra den alltjämt ökande måltillströmningen. *Hovrätten för Övre Norrland* finner det självfallet, att reformen för de rådhusrätter som är tyngda av en betydande arbetsbalans kommer att innebära avsevärt ökade möjligheter att avarbeta balansen. *En minoritet inom Stockholms rådhusrätt* anser att rådhusrätterna genom förslaget erhåller möjlighet att med nuvarande personalorganisation avgöra ett större antal mål än för närvarande. Samma inställning tillkännagives av *en minoritet inom Göteborgs rådhusrätt*. *En annan minoritet inom Stockholms rådhusrätt* uttalar, att reformen är ägnad att ge de större rådhusrätterna möjlighet till en snabb och effektiv rättsskipning, varigenom besvärande målbalanser om-sider kan bringas att försvinna. En positiv bedömning av förslagets värde ur effektivitetssynpunkt återfinnes också hos *föreningen Sveriges härads-hövdingar* samt *statsåklagarna i Stockholm och Malmö*. *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)* anser visserligen klart, att samma antal juristdomare hin-ner avverka flera mål, om var och en dömer tillsammans med nämnd än om de dömer gemensamt men finner förslagets värde ur effektivitetssynpunkt mera tveksamt, om i effektivitetskravet inlägges krav på rättssäkerhet. *1955 års domarutredning (majoriteten)* uttalar, att förslaget är ägnat att i viss mån motverka en sådan ökning av domarkåren, som den ökande måltillströmningen eljest skulle ha aktualiserat, men tillägger, att resultatet i detta hänseende i hög grad beror på lösningen av vissa organisatoriska spörsmål, t. ex. protokollföreningen.

Stockholms stads rätts- och polisdirektion (majoriteten) förutsätter, att den nya sammansättningen av avdelningarna icke leder till någon nämn-värd minskning av det antal mål, som varje avdelning nu genomsnittligt avgör. Direktionen anser, att även de framtida förhållandena bör tillmätas betydelse. På grund av stadens tillväxt har man att räkna med en ständig ökning av måltillströmningen. Biltrafikens utveckling torde även den med-föra en fortgående stegring av just den typ brottmål, som skall handläggas av de nya avdelningarna. Ur denna synpunkt är det särskilt angeläget, att alla möjligheter tillvaratages, som kan medföra en rationell och effektiv handläggning av brottmålen och att kapaciteten hos den tillgängliga domar-kåren på bästa sätt tillvaratages.

Andra remissinstanser intager en mera tveksam hållning. *Rådhusrätter-na i Varberg och Ystad* menar visserligen, att förslaget medför en arbetseko-nomisk vinst, men bedömer denna såsom ringa. Förstnämnda rådhusrätt framhåller, att den arbetsbesparing, som vinnes genom att någon ledamot slipper delta i sessionerna och utföra ett visst efterarbete, motväges av den

ökade arbetsbörda, som lägges på envar av ledamöterna genom att han skall vara ende lagfarne ledamot i rätten, medan sistnämnda rådhusrätt hänvisar till den ökning av handläggningstiden per mål, som reformen kan antagas medföra. *Föreningen Sveriges landsfogdar* vill icke förneka, att reformen kan medföra en fördel ur rationaliseringssynpunkt genom att ett stort antal juristdomare lösgöres. Emellertid måste även beaktas, framhåller föreningen, att en domstol med föreslagen sammansättning arbetar betydligt tyngre än ett juristkollegium. Enligt föreningens mening kan icke heller möjligheten av vissa ogynnsamma återverkningar på hovrätternas arbetsbörda uteslutas. Även *föreningen Sveriges stadsfiskaler* är skeptiskt inställd till reformens förmåga att nedbringa målbalansen vid de större rådhusrätterna med hänsyn till att en domstol med föreslagen sammansättning icke kan antagas prestera samma arbetskvantitet som en tredomaravdelning. *Göta hovrätt* ifrågasätter, om den föreslagna domstolsformen är effektivare än den nuvarande. Någon utredning, som visar att så skulle vara fallet, har enligt hovrättens mening icke förebragts. *Sveriges juristförbund* intager en likartad ståndpunkt.

En klart negativ bedömning av förslagets värde ur effektivitetssynpunkt förekommer hos *rådhusrätten i Malmö*. Denna framhåller att det kollegiala samarbetet i hög grad underlättar arbetet för varje enskild ledamot av kollegiet. Kollegernas kontroll ger ökad säkerhet, och därigenom kan tveksamma frågor, som för en ensam jurist skulle föranleda tidsödande kontroll och omprövning, uppklaras på kort tid. Handläggningen och överläggning kan koncentreras kring relevanta förhållanden. Domsskrivningen går fortare, då flera jurister samverkar. De tidsvinster, som sålunda kan göras i en kollegial domstol, är betydande. De återspeglas däri, att en domare i kollegial domstol kan påtaga sig flera sessionsdagar och att domstolen medhinner flera mål per dag än som är möjligt för en ensam domare med eller utan nämnd. Enligt rådhusrättens mening har man att räkna med en betydande effektivitetsminskning, om förslaget genomföres. Erfarenheterna från den danska sammansättningen med domare och två domsmænd och de egna erfarenheterna av nämndmålen anser rådhusrätten tyda på att man måste räkna med att effektiviteten sjunker avsevärt, måhända till omkring hälften av vad en kollegial domstol kan prestera. För att upprätthålla den nuvarande målavverkningen skulle alltså krävas ett betydligt ökat antal domstolsuppsättningar av jurister och nämndemän. Sannolikheten talar för att icke endast protokollförarnas antal skulle ökas avsevärt i förhållande till det nuvarande antalet assessorer utan även att man måste räkna med möjligheten av ett ökat antal rådmän.

En ledamot av Stockholms stads rätts- och polisdirektion, vilken — såsom förut framgått — ansett den föreslagna domstolsformen vara ur rätts-säkerhetssynpunkt otillfredsställande, framhåller, att de fördelar som man avser att vinna genom att på förslaget sätt minska målbalansen icke upp-nås, om samtidigt kvaliteten hos de meddelade domarna försämras. Därigenom överflyttas endast rättsosäkerhetsmomentet från en faktor till en an-

nan, och det kan för övrigt ifrågasättas, om en tidsvinst över huvud uppkommer, eftersom en sämre kvalitet hos domarna medför ett ökat antal till överrätt fullföljda mål.

Även frågan om reformen kommer att medföra en kostnadsbesparing har ställts under debatt vid remissbehandlingen. Av remissvaren framgår emellertid icke alltid vilka jämförelseled som ligger till grund för vederbörande remissinstans' bedömning av frågan.

Utredningens tanke att den föreslagna domstolsformen skulle innebära en billigare organisation har lämnats utan erinran av flertalet tillstyrkande remissinstanser. *Föreningen Sveriges häradsövdingar* yttrar, att reformen, även med tre ledamöter i den mindre nämnden, torde innebära en icke oväsentlig kostnadsminskning i jämförelse med vad det skulle kosta att bibehålla den nuvarande organisationsformen.

En viss tveksamhet i bedömningen kommer till uttryck i vissa tillstyrkande remissvar. *En minoritet inom Stockholms rådhusrätt* finner det ovisst, hurvida reformen för Stockholms del kommer att medföra någon beaktansvärd minskning av kostnaderna för rättsväsendet. Det framstår nämligen för att man skall komma till rätta med de rådande missförhållandena i fråga om målanshopningen inom rådhusrätten som ett oeftergivligt krav, att rådhusrätten får behålla det nuvarande antalet domare samt att varje ordförande i de mindre nämndmålen erhåller biträde av kvalificerad sekreterare. Och reformen kommer otvivelaktigt att medföra ökade kostnader för nämnd, lokaler och ökat antal åklagare. Vid bedömande av kostnadsfrågan måste emellertid beaktas, att därest reformen icke kommer till stånd, rådhusrättens organisation måste avsevärt förstärkas för att möta den ökade måltillströmningen och bemästra den besvärande målbalansen.

En minoritet inom Göteborgs rådhusrätt menar, att reformen icke kommer att medföra någon nämnvärd ekonomisk vinst. Därest de nuvarande tredomarbrottmålen skall avgöras av en lagfaren domare och nämnd kommer detta visserligen att medföra att ett större antal brottmål än för närvarande medhinnas av de lagfarna ledamöterna i rätten. Det är emellertid uppenbart, att för en juristdomare och nämnd handläggningen kommer att för varje mål kräva avsevärt längre tid än för tre rutinerade juristdomare i samarbete. Härav måste följa att antalet rättegångsdagar betydligt ökas, vilket i sin tur kommer att medföra ökat behov av åklagare och sessionslokaler. Ordföranden måste biträdas av en jurist såsom sekreterare. Detta kan undvikas med nuvarande organisation, där en av ledamöterna svarar för sekreteraresysslan. Beaktas även kostnaden för arvoden till nämndemän, synes den ekonomiska vinsten bli obetydlig. *Statsåklagaren i Malmö* gör en liknande bedömning.

Vad sedan angår de avstyrkande remissinstanserna förekommer även bland dem den meningen, att reformen kan medföra en kostnadsbesparing, churu denna bedömes som obetydlig. *1951 års rättegångskommitté* uttalar sålunda, att kostnadsbesparingen ej framstår såsom särskilt stor, om man beaktar att protokollet nu föres av en av rättens ledamöter samt att en jurist även i fortsättningen måste tjänstgöra som protokollförare.

En ledamot av Stockholms stads rätts- och polisdirektion anser icke heller, att förslaget kommer att medföra någon nämnvärd kostnadsbesparing.

Göta hovrätt ifrågasätter, om den föreslagna domstolsformen innebär en billigare organisation. Någon utredning härom har icke förebragts. Föreningen Sveriges stadsfiskaler, som utgår ifrån att rättens ordförande skall biträdas av en jurist såsom sekreterare, framhåller, att kostnaden för två nämndemän i det närmaste motsvarar kostnaden för en lagfaren ledamot. Då för- och efterarbetet med målen kommer att fördelas på två jurister i stället för på tre, kan man enligt föreningens mening räkna med att en avdelning i föreslagen sammansättning icke kan presteras samma arbetskvantitet som en avdelning med nuvarande sammansättning. Föreningen ifrågasätter med hänsyn härtill om icke kostnaderna kan komma att stiga.

Att reformen kommer att medföra kostnadsökning hävdas av Stockholms rådhusrätt (majoriteten). Denna uppställer frågan om man med en juristdomare och liten nämnd kan för samma kostnad, som ett juristkollegium medför, avdöma flera mål per tidsenhet än med nuvarande organisation. Av gjorda kostnadsberäkningar framgår, fortsätter rådhusrätten, att den föreslagna organisationen icke kommer upp till den nuvarande effektiviteten för samma kostnad som juristkollegiet medför; kostnaderna för nämnd, lokaler, juridiskt skolade biträden och ökat antal åklagare konsumerar de genom indragningen av juristdomare gjorda besparingarna och kräver anslag därutöver.

Även Göteborgs rådhusrätt (majoriteten) håller för sannolikt, att den föreslagna organisationen blir mera kostsam. I kostnadsfrågan anför rådhusrätten:

Denna fråga sammanhänger med proportionen mellan det antal mål en domstol, sammansatt av en jurist och två nämndemän, hinner avverka under viss tidrymd och det antal mål domstolen med nuvarande sammansättning hinner avgöra under samma tid. Utredningen har icke ägnat någon närmare uppmärksamhet åt denna fråga men har uttalat, att nämndens tillkomst sannolikt kommer att medföra en något ökad handläggningstid per mål. Men det är icke blott den ökade handläggningstiden, som härvid kommer i beaktande. Genom att antalet juristdomare minskas från tre till en kommer allt förberedelse- och efterarbete, som måste utföras av domare, att åvila en domare i stället för att till mycket stor del kunna delas på tre. På grund härav måste antalet rättegångsdagar per år minskas. Under hänsynstagande till båda dessa faktorer anser rådhusrätten, att kapaciteten för en domstol, bestående av en jurist och två nämndemän, icke bör uppskattas till mera än 50 procent av den kapacitet domstolen har, om den är sammansatt med tre jurister. För att avgöra samma antal mål per tidsenhet som en domstol med tre jurister erfordras således två domstolar, vardera bestående av en jurist och två nämndemän. Sistnämnda domstol måste såsom redan framhållits ha en jurist som sekreterare. För att avgöra samma antal mål under viss tidsperiod kommer således, om utredningens förslag genomföres, att erfordras i stället för tre juristdomare fyra jurister, därav två domare och två sekreterare, jämte fyra nämndemän. Sedan lång tid består vid Göteborgs rådhusrätt den nuvarande tredomardomstolen av två rådmän och en assessor, biträdda av en jurist såsom sekreterare. Rådhusrätten utgår ifrån att ordföranden i nämnddom-

stolen skall vara rådman. Med dessa utgångspunkter och under förutsättning tillika, att en nämnddomstol kommer att ha 90—95 sessionsdagar per år, komma kostnaderna per år för två nämnddomstolar att överstiga årskostnaderna för en domstol med tre jurister. Härjämte måste tagas hänsyn till den ökning i kostnaderna, som föranledes av ett ökat behov av åklagare och sessionslokaler samt till den kostnad som uppstår därigenom att vederbörande nämndeman måste vara ledig från sin ordinarie syssla.

På likartade skäl har jämväl *rådhusrätten i Malmö* kommit till den uppfattningen, att reformen skulle medföra ökade kostnader för rättsskipningen. Rådhusrätten tager i sina beräkningar dock även hänsyn dels till kostnadsökningar, som en av rådhusrätten befarad stegring av fullföljdsfrekvensen kan föranleda, dels ock till den merkostnad som uppstår genom att ett större antal mål än för närvarande kommer att handläggas med stor nämnd.

Sveriges juristförbund, som förutsätter att en jurist skall fungera som protokollförare, uttalar — under hänvisning till en befarad förlängning av handläggningstiden per mål och till det ökade behovet av åklagare och sessionssalar — att förslaget ur kostnadssynpunkt inger betänkligheter.

Föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten), som i likhet med några andra remissinstanser anmärker att någon nämnvärd utredning om förslagets ekonomiska konsekvenser icke förebragts, tager icke ståndpunkt till kostnadsproblemet i dess helhet. Föreningen påpekar endast, att för de rådhusrätter, där någon ökning av domarpersonalen icke är aktuell inom den närmaste tiden, förslagets genomförande uteslutande kommer att medföra kostnadsökningar.

Slutligen må beröras en av *Stockholms stads rätts- och polisdirektion* åberopad utredning avseende en jämförelse mellan kostnaderna per mål med en avdelning i nuvarande sammansättning och motsvarande kostnader med en avdelning i föreslagen sammansättning. Kostnadsutredningen, som endast avser förhållandena i Stockholm, tager blott hänsyn till direkta lönekostnader för rättsbildad personal (inklusive åklagare) och nämndemansarvoden. I beräkningarna förutsattes att en rättsbildad sekreterare skall tjänstgöra i de mindre nämndmålen. Vad först angår *trafikmålen* har till utgångspunkt tagits, att en avdelning vid Stockholms rådhusrätt för närvarande avverkar 15 mål per vecka, fördelade på tre sessioner. Kostnaderna per mål uppgår då till 235 kronor. Under förutsättning att en föreslagen domstolsavdelning (med sekreterare) avverkar 12 trafikmål i veckan, blir kostnaden per mål (siffrorna inom parentes avser alternativet med tre ledamöter i nämnden) enligt denna utredning 214 (224) kronor, om målen lika fördelas på tre sessioner, och 183 (190) kronor, om målen lika fördelas på två sessioner. Vid en arbetskapacitet av allenast 10 mål per vecka, lika fördelade på två sessioner, skulle kostnaden per mål i stället uppgå till 225 (233) kronor och vid en arbetstakt av 9 mål i veckan, fördelade på tre sessioner, till 276 (289) kronor. Vad sedan angår *övriga tredomarbrottmål* har till utgångspunkt tagits, att en avdelning vid Stock-

holms rådhusrätt för närvarande avverkar i genomsnitt 24 mål i veckan, fördelade på tre sessioner. Kostnaden per mål utgör då 147 kronor. Under förutsättning att en föreslagen domstolsavdelning (jämte sekreterare) för-
mår avdöma 18 mål i veckan, skulle kostnaden per mål uppgå till 131 (138)
kronor, om målen lika fördelas på tre sessioner, och 114 (119) kronor, om
målen sålunda fördelas på två sessioner. Med en arbetskapacitet av endast
14 mål per vecka, lika fördelade på två sessioner, skulle kostnaden per mål
i stället utgöra 147 (153) kronor och med en avverkningsförmåga av 15
mål i veckan, lika fördelade på tre sessioner, 161 (169) kronor.

Från ifrågavarande kostnadsutredning må jämväl vissa andra siffror
återges. Vid Stockholms rådhusrätt tjänstgör för närvarande sex avdelning-
ar (18 domare) för trafikmål. Antalet avgjorda trafikmål per år (45 arbets-
veckor) beräknas till 4 050. Kostnaden härför anges till 950 472 kronor.
Samma totala arbetsresultat (4 050 trafikmål) skulle enligt ifrågavarande
beräkningar dragit en kostnad av 910 116 (942 516) kronor, om rådhusrät-
ten i stället bestått av nio trafikavdelningar om ordförande, rättsbildad sek-
reterare och liten nämnd samt varje avdelning avgjort 10 mål i veckan, för-
delade på två sessioner.

Under remissbehandlingen har livligt diskuterats, om icke andra åtgärder
att effektivisera rådhusrätternas straffrätts-
skipning bör tillgripas i stället för eller jämsides med den föreslagna
reformen.

Härvid har olika förslag att utvidga ensamdomares kompetens förts på tal.
Några remissinstanser förordar eller ifrågasätter en lösning efter väsentligen
samma riktlinjer som föreslogs i propositionen till 1954 års riksdag. *Sveriges
advokatsamfund* anser sålunda, att en sådan lösning är att föredraga ur
rättssäkerhetssynpunkt. *Stockholms rådhusrätt (majoriteten)* förordar en
förnyad utredning om möjligheterna att med bibehållande av den jurist-
kollegiala sammansättningen i övrigt utvidga ensamdomares kompetens ef-
ter närmare angivna riktlinjer, som i stort sett överensstämmer med försla-
get i nyssnämnda proposition. *1951 års rättegångskommitté* framhåller, att
det bland tredomarbrottmålen finns ett stort antal mål av så enkel beskaf-
fenhet, att de väl lämpar sig för handläggning av ensamdomare. I motsats
till utredningen är kommittén av den meningen att det skall låta sig göra
att på ett tillfredsställande sätt avgränsa dessa mål och förordar, att denna
fråga ytterligare undersökes innan slutlig ståndpunkt tages. En framkomlig
väg synes kommittén vara att ensamdomarbrottmålen avgränsas i huvud-
saklig överensstämmelse med det förslag som förelades 1954 års riksdag.
Med en sådan avgränsning skulle det stora flertalet av de nuvarande tre-
domarbrottmålen överföras till ensamdomare. För återstoden av ifrågava-
rande mål torde en lagfaren domare och vanlig nämnd utgöra en lämplig
domstolsform, särskilt om nämnden, såsom utredningen antytt sig komma
att föreslå, minskas något, en tanke till vilken kommittén ansluter sig. Alla
mål, vari frihetsstraff ådömes, skulle ankomma på lagfaren domare och

nämnd. En uppdelning av målen enligt nu angivna linjer synes enligt kommitténs uppfattning bättre än utredningens förslag tillgodose kravet på effektivitet samtidigt som den möjliggör, att lekmän medverkar i rättsskipningen i de fall sådan medverkan är av verklig betydelse, men i stort sett utesluter lekmanamedverkan i övriga fall. *Föreningen Sveriges landsfogdar* är inne på en liknande tanke.

Svea hovrätt finner visserligen, att det skulle vara principiellt tilltalande, om de enklare tredomarbrottmålen kunde utskiljas till handläggning av ensamdomare, medan övriga tredomarbrottmål avgjordes av lagfaren domare med nämnd. Emellertid anser hovrätten, att gränsdragningen vid en sådan uppdelning är förenad med stora vanskligheter. Mot lösningen att låta avgränsningen bero av en förhandsprövning av målet kan enligt hovrättens mening vägande invändningar riktas. Hovrätten anser därför den av utredningen föreslagna lösningen vara lämpligare.

Även andra sätt att utvidga ensamdomares kompetens har diskuterats under remissbehandlingen. Några remissinstanser anser, att erkända brottmål, i vilka anledning icke förekommer till ådömande av svårare straff än böter bör, även om frihetsstraff ingår i straffskalan, kunna handläggas av ensamdomare liksom ock talan om enskilt anspråk i dylika mål. En sådan reform föreslås av bl. a. *Göteborgs rådhusrätt (majoriteten)* i stället för den av utredningen förordade lösningen. Rådhusrätten yttrar i denna del:

Såsom rådhusrätten ovan framhållit finnes det flera mål bland nuvarande tredomarbrottmålen, vilka äro av så enkel beskaffenhet att de väl lämpa sig för handläggning av ensamdomare. Vid behandlingen av 1951 års rättegångskommittés förslag om utvidgning av ensamdomares kompetens framhöll emellertid första lagutskottet, att det vore svårt att på ett tillfredsställande sätt bestämma gränserna för ensamdomarens kompetens. I betänkandet anföres, att dessa svårigheters sammanhånga med grundsatserna att ensamdomare ej bör få döma till frihetsstraff och att i brottmål bevisprövning i allmänhet ej bör bero av *en* domares omdöme. Om man från de nuvarande tredomarbrottmålen kunde urskilja och överföra till handläggning av ensamdomare sådana mål, där det ej kan ifrågakomma att döma till frihetsstraff och där det icke förekommer någon bevisprövning, skulle nämnda svårigheter vara övervunna. Detta kan enligt rådhusrättens mening ske genom att i domförhetsreglerna införa en bestämmelse av innehåll, att rådhusrätt i mål, vari det är uppenbart, att endast böter kunna ifrågakomma och den tilltalade erkänt gärningen är domför med en domare. En sådan bestämmelse synes icke vara ägnad att väcka betänkligheter, när redan enligt nu gällande lagstiftning, vari någon ändring i denna del ej föreslås, mål om ansvar för brott, varå ej *kan* följa svårare straff än böter, må handläggas av ensamdomare. Ej heller synes det möta några betänkligheter att låta ensamdomare handlägga jämväl skadeståndstalan i dylika mål. Därest målet i den civila delen föranleder mera omfattande utredning eller eljest är av svårbedömd art, föreligger möjligheten att hänskjuta målet i denna del till handläggning i den för tvistemål stadgade ordningen. Även i helt civila mål förekommer ju för övrigt handläggning av ensamdomare, nämligen då huvudförhandling hålles i omedelbart samband med förberedelsen. Motsvarande kompetens torde då böra sladdas även beträffande de nuvarande ensamdomarmålen. De mål, som på nu antytt sätt skulle kunna föras från tredomarbrottmålen, utgöra enligt rådhusrättens uppfattning en icke ringa del

av de nuvarande tredomarbrottmålen. Genom en sådan domförhetsregel skulle man erhålla ett verksamt medel i syfte att nedbringa balansen å tredomarbrottmål. Att en sådan bestämmelse skulle medföra en billigare organisation än den nuvarande ligger i öppen dag, framförallt om man betänker, att domar i dessa mål numera — utom i fall, då talan föres om enskilt anspråk — kunna utfärdas i förenklad form och särskild protokollförare åtminstone i viss omfattning bör kunna undvaras.

Samma ståndpunkt tillkännagives av styrelsen för *föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten)*, som dock även förordar en utvidgning av nämnds medverkan beträffande vissa slags tredomarbrottmål, t. ex. mål om ansvar för rattfylleri och annan grov brottslighet i trafik. Till stöd för åsikten att ensamdomares kompetens bör på angivet sätt utvidgas framför föreningen även den synpunkten, att vår processordning redan inrymmer särregler för erkända brottmål, i vilka ej ifrågakommer svårare straff än böter (6 kap. 1 § och 30 kap. 6 § rättegångsbalken).

Några remissinstanser, som i princip tillstyrkt utredningens förslag, ifrågasätter om icke en utvidgning av ensamdomarkompetensen till att omfatta sådana erkända brottmål, varom nu är fråga, bör genomföras jämsides med den av utredningen föreslagna reformen. Hit hör *hovrätten för Nedre Norrland, hovrätten för Västra Sverige* och *1955 års domarutredning (majoriteten)*. Sistnämnda båda remissinstanser anför vissa ytterligare skäl för den nu diskuterade åtgärden. Sålunda framhålles, att nämnds medverkan är av ringa betydelse i hithörande brottmål, och att den ifrågasatta utvidgningen av ensamdomarkompetensen är ägnad medföra en önskvärd begränsning av nämndemännens antal.

Å andra sidan förekommer också remissinstanser som intager en kritisk hållning till den behandlade utvidgningen av ensamdomarkompetensen. *En minoritet inom Stockholms rådhusrätt* anser, att den diskuterade åtgärden endast skulle innebära en mindre lättnad i den rådande situationen, eftersom huvudförhandlingen i sådana erkända brottmål, där ej svårare straff än böter ifrågakommer, regelmässigt tager jämförelsevis ringa tid i anspråk. Det framhålles vidare såsom principiellt diskutabelt att låta ett utom rätta avgivet erkännande få påverka domstolens sammansättning. Sistnämnda synpunkt framföres även av *en ledamot av domarutredningen*.

Ett tredje förslag att utvidga ensamdomares behörighet framföres av bl. a. *en minoritet inom Göteborgs rådhusrätt*. Denna pekar på möjligheten att genom ändring av straffskalorna åvägabringa en vidgad ensamdomarkompetens. Minoriteten åsyftar en jämkning av 1 § trafikbrottslagen så att förseelse mot dess första stycke, vilket avser sådan vårdslöshet i trafik, som icke är att anse som grov, endast skulle medföra böter; det torde ytterst sällan inträffa, framhålles det, att fängelsestraff för vårdslöshet i trafik ådömes utan att paragrafens andra stycke, som handlar om grov vårdslöshet i trafik, åberopas. I yttrandet föreslås vidare, att ensamdomare erhåller behörighet att handlägga skadeståndstalan i ordinära trafikmål. Genom dessa åtgärder skulle de större rådhusrätterna effektivt kunna avarbeta balansen

å trafikbrottmålen och indirekt även komma till rätta med tillströmningen av övriga brottmål. Den nya ordningen skulle dessutom kunna träda i tillämpning avsevärt, minst ett halvt år, tidigare än de av utredningen föreslagna åtgärderna. Samma tanke har framkastats av *föreningen Sveriges landsfogdar*.

Några remissinstanser förordar en förnyad utredning om möjligheterna att effektivisera rådhusrätternas rättsskipning i lindrigare brottmål. Hit hör bl. a. *Sveriges juristförbund* och *en ledamot av Stockholms stads rätts- och polisdirektion*. Dessa remissinstanser pekar härvid på möjligheten att utvidga ensamdomares kompetens utan att precisera på vad sätt utvidgningen bör ske.

Även andra sätt att förbättra arbetssituationen vid rådhusrätterna än att vidga ensamdomares behörighet har förts på tal under remissbehandlingen. *Svea hovrätt*, *föreningen Sveriges stadsfiskaler* och *Sveriges juristförbund* framhåller sålunda, att tanken på en vidgad användning av institutet straff-föreläggande kan förtjäna att ånyo prövas.

Föreningen Sveriges stadsdomare (majoriteten) framkastar tanken på en förberedelse inför domstol även i brottmål. Onödig bevisning skulle härigenom i icke ringa utsträckning kunna undvikas. Samtidigt skapas möjligheter att låta erkända brottmål med den tilltalades samtycke avgöras under förberedelsen av en domare. Nämndens medverkan skulle härigenom i stor utsträckning begränsas till mål, vari det föreligger tvekan antingen om den tilltalade begått gärningen eller om den lämpligaste reaktionsformen eller om bådadera. En liknande tankegång framföres av *en minoritet inom Stockholms rådhusrätt*, som tillägger, att frågan om förberedelse i brottmål dock icke bör prövas i förevarande sammanhang.

Vad angår utformningen av de föreslagna reglerna i rättegångsbalken påpekar *föreningen Sveriges stadsdomare*, att det icke vare sig av lagtexten i 1 kap. 12 § rättegångsbalken i den föreslagna lydelsen eller av motiven framgår, om antalet nämndemän i den mindre nämnden måste vara precis två eller om antalet skall vara *minst* två. Samma påpekande har gjorts av andra remissinstanser, t. ex. *rådhusrätterna i Göteborg* och *Malmö*.

Stockholms rådhusrätt fäster uppmärksamheten på att de föreslagna ändringarna i 29 kap. 1 och 3 §§ rättegångsbalken kommer att få det icke avsedda resultatet, att erforderliga omröstningsregler saknas, då ansvarstalan föres i patentmål och tryckfrihetsmål, vari jury deltagar. En liknande anmärkning framställs av *Svea hovrätt* och *rådhusrätten i Malmö*.

Vad angår de särskilda domförehetsreglerna har de föreslagna ändringarna i lagen med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig godtagits av *socialstyrelsen*. Förslaget har i denna del lämnats utan erinran jämväl av övriga remissinstanser med undantag av *hovrätten för Nedre Norrland*, som anser övervägande skäl tala för att ifrågavarande mål alltid handläggas med stor nämnd.

Utredningens förslag till ändring av strafflagen göres till föremål för kritisk bedömning av *Göteborgs rådhusrätt*. Enligt rådhusrättens mening föreligger skäl för att låta rådhusrätt vid förening av straff vara sammansatt med liten nämnd. Då dessa beslut fattas, är skuldfrågan redan avgjord och även straffmätningen har tidigare varit föremål för prövning. Domstolen har endast att lägga tillsammans de utmätta straffen, låt vara med tillämpning av stadgandena i 4 kap. 3 § strafflagen. Rådhusrätten anser medverkan av stor nämnd icke vara erforderlig för detta ändamål. Vidare framhåller rådhusrätten, att enligt förslaget medverkan av stor nämnd icke kräves i mål, som med hänsyn till brottets svårhetsgrad kan handläggas med liten nämnd men i vilket ifrågakommer gemensam straffbestämning enligt 4 kap. 3 § strafflagen för det aktuella brottet och för tidigare brott, varför straff blivit ådömt under medverkan av stor nämnd. Ej heller i fall, som i 4 kap. 4 § strafflagen avses, bör därför medverkan av stor nämnd krävas.

I fråga om utformningen av lagtexten i 2 och 4 §§ lagen med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål anmärker *Göta hovrätt*, att en formulering bör väljas, som direkt anger att rätten i ifrågavarande fall skall bestå av tre eller fyra lagfarna ledamöter.

Vad angår förslaget till ändring av militära rättegångslagen riktar några remissinstanser kritik mot tanken att rådhusrätt i militärt ersättningsmål skall äga enahanda sammansättning som vid klagan i disciplinmål. *Föreningen Sveriges stadsdomare* kan icke finna någon anledning att låta rätten i ett rent civilmål ha den för brottmål stadgade sammansättningen. *Hovrätten för Västra Sverige* ifrågasätter likaledes, om icke vid klagan över beslut i disciplinmål, då talan föres endast om ersättningsskyldighet, samt i ersättningsmål rätten borde ha den för tvistemål stadgade sammansättningen.

I övrigt har de särskilda domförhållningarna i sak lämnats utan erinran av remissinstanserna.

Beträffande den föreslagna tiden för reformens ikraftträdande delar *Svea hovrätt* utredningens uppfattning att de föreslagna ändringarna bör bringas i kraft så snart som möjligt men ifrågasätter huruvida det av organisatoriska hänsyn, icke minst behov av tid för omarbetning av arbetsordningar för rådhusrätter, skall låta sig göra att få den föreslagna ordningen genomförd redan den 1 januari 1958. *Riksåklagarämbetet* tillstyrker att reformen träder i kraft vid föreslagen tidpunkt. Vad gäller åklagarna torde det enligt ämbetets mening icke ställa sig omöjligt att med hjälp av tillfälliga arbetskrafter fylla det behov av förstärkning, som kan uppstå i samband med ikraftträdandet. *Statsåklagaren i Göteborg* ifrågasätter, huruvida reformen kan hinna genomföras till den 1 januari 1958. Omorganisationen och de nya tjänsternas tillsättande torde erfordra längre tid än det dryga halvår som kan stå till buds. *Sveriges juristförbund* anser svårigheter möta att snabbt åstadkomma en väsentlig ökning av antalet åklagare utan att eftersätta kravet på fullgod kompetens.

Departementschefen

Processreformen innebar principiellt en reform av själva rättegångsförfarandet. I enlighet med de huvudgrunder för reformen, som år 1931 antogs av Kungl. Maj:t och riksdagen, lämnades däremot i princip reformåtgärder beträffande domstolsorganisationen å sido, i den mån de icke nödvändigtvis måste vidtagas för att sätta domstolarna i stånd att uppbära det nya processuella förfarandet. På så sätt blev även frågan om en mera genomgripande omorganisation av rådhusrätterna skjuten på framtiden. Trots reformens principiella begränsning ansågs dock frågan om lekmannadeltagande i städernas rättsskipning vara av den vikt, att den borde upptagas till behandling i samband med reformen. Efter starka meningsbrytningar beslöts, att nämnd skulle medverka i rådhusrätt i mål om ansvar för brott, varå kunde följa straffarbete i två år eller därutöver, medan den juristkollegiala sammansättningen i stort sett bibehölls i övriga mål. Detta beslut innefattade emellertid icke ett definitivt ställningstagande till frågan i vilken utsträckning nämnd borde deltaga i städernas rättsskipning. Vid behandlingen av propositionen till 1942 års riksdag med förslag till rättegångsbalk framhöll nämligen första särskilda utskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande, att den förordade begränsningen av lekmannadeltagandet i rådhusrätt i varje fall borde upprätthållas tills vidare, till dess närmare erfarenheter vunnits. I överensstämmelse med vad som förutsattes vid rättegångsbalkens tillkomst har reformarbete avseende domstolsorganisationen sedermera påbörjats. Sålunda har stadsdomstolsutredningen erhållit i uppdrag att utreda frågan om rådhusrätternas förstatligande samt taga ställning till den organisation av rådhusrätterna som ur rättsskipningens synpunkt framstår som den lämpligaste. Även frågor rörande häradsrätternas organisation omfattas liksom ett flertal andra spörsmål av utredningens uppdrag. I ett första betänkande har utredningen till behandling upptagit spörsmålet om rådhusrätts sammansättning i brottmål och avgivit förslag till lösning av detta spörsmål.

Att till prövning upptaga frågan om rådhusrätts sammansättning i brottmål, innan utredningen slutfört sitt uppdrag i övrigt, kan naturligtvis medföra vissa olägenheter. Å andra sidan förekommer också skäl som talar för en omedelbar behandling av detta lagstiftningsärende. Den på senare tid ökade måltillströmningen har framkallat en stigande målbalkans vid åtskilliga domstolar. Till belysning av utvecklingen och arbetssituationen vid rådhusrätterna må här lämnas några statistiska uppgifter. Medan rådhusrätternas målbalkans vid 1949 års utgång uppgick till 7 655 mål, motsvarande cirka 13 procent av antalet vid dessa domstolar under året slutligt handlagda mål, redovisade rådhusrätterna vid 1955 års utgång 15 074 balanseerade mål, vilket motsvarar ungefär 21 procent av det antal mål, som under året slutligt handlagts av rådhusrätterna. Vad angår de särskilda rådhus-

rätterna uppgick målbalansen vid Stockholms rådhusrätt vid 1955 års utgång till 8 002 mål eller något över 31 procent av det antal mål, som under året slutligt handlagts av rådhusrätten. Vid Göteborgs rådhusrätt uppgick antalet balanserade mål vid samma tidpunkt till 2 018 motsvarande i det närmaste 19 procent av årsavverkningsresultatet. Procentuellt betydande målbalanser förekommer icke enbart bland de största rådhusrätterna. Vid 1955 års utgång utgjorde sålunda målbalansen vid rådhusrätterna i Skellefteå, Motala, Östersund, Falun, Luleå, Varberg och Karlstad respektive 54,7, 49,1, 26,3, 21, 20,7, 20,3 och 20 procent av årsavverkningsresultatet. Icke mindre än 17 av rikets 47 rådhusrätter redovisade vid årsskiftet 1955—1956 en målbalans på 15 procent av årsavverkningsresultatet eller mera. Dessa uppgifter må vara tillräckliga för att åskådliggöra att arbetsläget vid åtskilliga rådhusrätter, såsom ock i viss utsträckning bekräftats under remissbehandlingen, är långt ifrån gynnsamt. Med hänsyn framför allt till motortrafikens snabba tillväxt är en fortsatt ökning av måltillströmningen att befara för den närmaste framtiden. Förekomsten av tyngande arbetsbalanser betyder i praktiken, att lång tid regelmässigt förflyter, innan inkommande mål kan bli behandlade. En nyligen verkställd statistisk undersökning av processtiden i brottmål vid ett antal underrätter ger bestämd anledning att antaga, att den genomsnittliga tiden för domstolens handläggning av brottmål beträffande flertalet målkategorier är längre i rådhusrätt än i häradsrätt. Enligt denna undersökning utgjorde sålunda den genomsnittliga tiden för häradsrätts handläggning av brottmål, för häktningsmål 34,8, ungdomsmål 45,9, militärmål 38,1, trafikmål 60,7, skattemål 42,5 och tullmål 15,9 dagar, medan motsvarande siffror för rådhusrätt utgjorde 35,9, 56,3, 32,0, 87,4, 68,1 och 19,1 dagar. Den genomsnittliga tiden för rådhusrätts handläggning av nämndmål uppgick enligt undersökningen till 66,8 dagar. För gruppen andra brottmål än de särskilt angivna gav undersökningen till resultat en genomsnittlig tid för domstolens handläggning av 52,3 dagar i häradsrätt och 115,7 dagar i rådhusrätt.¹ Förseningar med målens avgörande är givetvis ägnade att inge allvarliga betänkligheter, icke minst ur rättssäkerhetssynpunkt. Risken för att bevisningen förflyktigas och domstolens avgörande till följd härav grundas på ett mindre tillförlitligt material ligger i öppen dag. Ur kriminalpolitiska synpunkter innebär en långsam straffrättsskipning ansenliga olägenheter. Även den enskildes berättigade intresse påkallar, att brottmålen snabbt bringas till avgörande. Såsom arbetsläget vid många rådhusrätter nu gestaltar sig och med hänsyn jämväl till prognosen för den närmaste framtiden, skulle det knappast vara försvarligt att dröja med reformåtgärder under så lång tid som kan beräknas förflyta innan stadsdomstolutredningen slutfört sitt uppdrag. Då härtill kommer, att utredningens fortsatta arbete, enligt vad som framhållits

¹ Skillnaden torde dock delvis vara skenbar, eftersom för häradsrätterna medtagits mål, som i rådhusrätt skulle ha handlagts av ensamdomare, medan endomarmål icke medräknats beträffande rådhusrätterna.

i betänkanudet, icke kommer att rubba grunderna för det nu framlagda förslaget, synes mig övervägande skäl tala för att redan i nuvarande läge upptaga förslaget till behandling.

Utredningen har föreslagit, att rådhusrätt i nuvarande tredomarbrottmål skall vara domför med en lagfaren domare och nämnd. Denna domstolstyp har många företräden. Viktigast är måhända, att den möjliggör ett för rättskipningen värdefullt samspel mellan yrkesdomarens fackmässiga betraktelsesätt och lekmännens på praktisk erfarenhet av olika verksamhetsformer och levnadsförhållanden grundade synpunkter. Icke minst i fråga om bevisvärderingen är detta samspel av stor betydelse, särskilt i ett processuellt system som i likhet med vårt är grundat på fri bevisprövning. Det har även sin givna betydelse i åtskilliga andra talrikt förekommande bedömningsfrågor, såsom då det gäller att avgöra huruvida visst handlingssätt är att anse såsom ovarsamt eller att uppskatta storleken av inträffad skada. Vid bestämmande av straff eller annan påföljd för brott är likaledes en samverkan mellan yrkesdomare och lekmän av värde. Icke heller synpunkten att lekmannamedverkan är ägnad att hos allmänheten stärka förtroendet för rättsskipningen kan vid bedömande av det föreliggande förslagets fördelar fränkännas betydelse, ehuru denna synpunkt på det målområde, som nu är i fråga, icke gör sig gällande med samma styrka som i grova brottmål. Av det sagda följer att jag icke kan dela den under remissbehandlingen framförda åsikten, att lekmannamedverkan allmänt sett skulle vara av underordnad betydelse i nuvarande tredomarbrottmål. Sant är visserligen, att denna målgrupp även inrymmer en del mål av sådan beskaffenhet, att de utan olägenhet skulle kunna avgöras av ensamdomare. Såsom framgått vid behandlingen av 1954 års proposition med förslag till utvidgning av ensamdomarbehörigheten, är det emellertid förenat med avsevärda svårigheter att på tillfredsställande sätt avgränsa dessa mål. Ej heller kan jag biträda den hos vissa remissinstanser förekommande uppfattningen, att tredomarbrottmålen i allmänhet icke skulle ha förmåga att fånga lekmäns intresse. Denna invändning motsäges — liksom för övrigt den nyss berörda — av erfarenheterna av nämnds medverkan i motsvarande mål i häradsrätt. Såsom inledningsvis antytts, torde man vid rättegångsbalkens tillkomst ha förutskickat, att frågan om lekmannamedverkan i rådhusrätt i andra mål än de grova brottmålen skulle bli föremål för omprövning, därest den då genomförda nämndreformen visade sig leda till goda resultat. Rättegångsbalken har nu varit i tillämpning i snart tio år. Så gott som allmänt vitsordas, att erfarenheterna av nämnds medverkan i rådhusrätt varit gynnsamma. De starka betänkligheter, som under förarbetena till rättegångsbalken framfördes mot tanken på lekmannadeltagande i rådhusrätt, har icke besannats. Tiden förefaller därför inne att taga ytterligare ett steg på den reformväg, som besträddes vid rättegångsbalkens tillkomst.

Förslaget medför även andra fördelar än de som sammanhänger med vidgat lekmannadeltagande. Såsom förut framgått, föreligger vid åtskilliga råd-

husrätter ett kännbart behov av ökad arbetskapacitet. Det är ur olika samhälleliga synpunkter av vikt, att den erforderliga höjningen av arbetskapaciteten så långt möjligt sker genom ett effektivare utnyttjande av tillgänglig domarpersonal. Hänsyn till domarkårens kvalitativa standard torde sålunda påkalla, att antalet domartjänster begränsas så långt det med bibehållen rättssäkerhet kan ske. Även ur samhällsekonomisk synpunkt är angeläget, att den juridiskt kvalificerade arbetskraften kommer till användning på ett sätt som ger största möjliga utbyte. Förslaget medför den betydelsefulla fördelen, att möjlighet öppnas till en väsentlig höjning av rådhusrätternas arbetskapacitet utan en sådan ökning av domarpersonalen som eljest skulle ha blivit erforderlig. Med anledning av den kritiska bedömning av förslaget värde ur effektivitetssynpunkt, som förekommit från några remissinstansers sida, vill jag som min mening uttala, att det står utom allt tvivel att tre yrkesdomare avgör sammanlagt fler mål per tidsenhet, om de, med eller utan nämnd, dömer var för sig än om de dömer tillsammans. Den effektivitetsökning, som möjliggöres genom att minska antalet fackdomare från tre till en i nuvarande tredomarbrottmål, får naturligtvis icke vinnas på rättssäkerhetens bekostnad. Vissa remissinstanser har gjort gällande, att så skulle bli fallet. Enligt deras mening är medverkan av tre yrkesdomare ofta påkallad av tredomarbrottmålen beskaffenhet och kravet på rättssäkerhet. Emellertid torde erfarenheterna av häradsrätternas rättsskipning liksom också rådhusrätternas rättsskipning i grövre brottmål klart ge vid handen, att ett större fackdomarinslag än en lagfaren domare icke är ur rättssäkerhetssynpunkt erforderligt i nuvarande tredomarbrottmål. Med förslaget genomförande skulle slutligen också vinnas, att större likformighet i fråga om underrätternas sammansättning uppnås.

Med stöd av det anförda vill jag alltså förorda, att den juristkollegiala sammansättningen i tredomarbrottmålen i princip avskaffas och att rådhusrätt i dessa mål skall vara domför med en lagfaren domare och nämnd.

Det synes icke böra ifrågakomma att begränsa denna reform till vissa rådhusrätter. Rättsskyddet bör så långt möjligt vara enhetligt utformat, icke minst i det viktiga hänseende som domförheten utgör. Ehuru åtskilliga rådhusrätter otvivelaktigt är i stånd att med nuvarande organisation bemästra sina arbetsuppgifter på ett tillfredsställande sätt, ger dock de inledningsvis lämnade statistiska uppgifterna anledning antaga, att behovet av ökad arbetskapacitet gör sig gällande vid så pass många rådhusrätter, att det icke kan betraktas som någon enstaka företeelse. Även detta förhållande — liksom ock den sannolika ökningen av måltillströmningen i framtiden — talar emot en lokal begränsning av reformen. Ej heller synes tillräckliga skäl föreligga att bibehålla den juristkollegiala sammansättningen i vissa speciella mål av huvudsakligen immaterialrättslig natur, vilka i allmänhet även kan upptagas av häradsrätt och då avgöres av lagfaren domare och nämnd.

Vad härefter angår frågan om nämndens storlek i nuvarande tredomar-brottmål är olika intressen att beakta. Å ena sidan bör tillses, att nämnden icke blir så fåtalig, att fara uppstår för att den önskvärda mångsidigheten i synpunkter går förlorad. Å andra sidan är huvuddelen av hithörande mål knappast av sådan beskaffenhet, att det kan anses påkallat med lika stor nämnd som i grövre brottmål. Såsom utredningen anfört, skulle en sådan anordning helt säkert resultera i svårigheter att knyta dugande nämndemän till domstolarna. Härtill kommer, att möjligheterna att med en så vidlyftig sammansättning höja rådhusrätternas arbetskapacitet skulle bli mera begränsade. Enligt min mening erhålles en lämplig avvägning mellan olika synpunkter, om rådhusrätt blir domför med tre i nämnden i huvuddelen av hithörande mål. För en sådan lösning talar även andra omständigheter, såsom att sammansättningsformen lagfaren domare och tre nämndemän redan förekommer i häradsrätt.

Hur den närmare gränsdragningen mellan den större och den mindre nämndens behörighetsområden lämpligen bör ske, kan naturligtvis vara föremål för delade meningar. En möjlighet är att anknyta till det straff, som i det konkreta fallet kan antagas bli ådömt. Några betänkligheter mot att låta en domstol bestående av lagfaren domare och tre nämndemän ådöma frihetsstraff synes icke böra möta. Med hänsyn härtill finge väl enligt denna metod skiljelinjen mellan de olika nämndernas kompetensområden dragas så, att liten nämnd skulle vara till fyllest i mål om ansvar för brott, som icke förskyller svårare straff än viss tids fängelse. En sådan anordning skulle emellertid stå i mindre god överensstämmelse med rättegångsbalkens grundprinciper, eftersom den nödvändiggör en förhandsprövning av målet på basis av ett material, som icke får läggas till grund för domen. Olägenheterna härav blir särskilt framträdande, då skiljelinjen icke sammanfaller med den skarpt markerade gränsen mellan brott som förskyller böter och brott som förskyller frihetsstraff. Övervägande skäl synes i stället tala för att efter mönster av andra domförhetsregler i rättegångsbalken anknyta till straffskalan för brottet. Utredningen har föreslagit en regel av innebörd att rådhusrätt skall vara domför med liten nämnd i mål om ansvar för brott, varå icke kan följä svårare straff än fängelse. Med denna bestämning torde den mindre nämndens behörighet komma att i huvudsak omfatta brott, för vilka påföljden i praktiken normalt stannar vid böter eller ett kortvarigt fängelsestraff. Under remissbehandlingen har den föreslagna gränsdragningen i allmänhet icke gjorts till föremål för särskild erinran. Även jag har funnit gränsdragningen i stort sett godtagbar. Kan å brottet följä avsättning, synes dock stor nämnd alltid böra medverka. En komplettering av regeln med sikte på ämbetsstraffen förefaller för övrigt motiverad även av det skälet att regeln synes kunna lämna rum för tvekan i vissa fall, där dylikt straff ingår i straffskalan, t. ex. då strafflatituden upptager böter och suspension. Jag föreslår därför att rådhusrätt skall vara domför med tre i nämnden, om målet rör ansvar

för brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning. Om en tjänsteman åtalas för allmänt brott, vars straffskala icke upptager svårare straff än fängelse, lär av de grunder som anses gälla vid tillämpningen av andra liknande stadganden följa, att rådhusrätt blir domför med tre i nämnden, såvida icke i det föreliggande fallet åberopas sådana omständigheter, att avsättning enligt 25 kap. 7 § första stycket andra punkten strafflagen skulle kunna ifrågakomma.

Att rådhusrätt enligt förslaget är domför med tre i nämnden i nyss angivna mål, innebär icke, att hinder skulle möta att i dylika mål låta fulltalig nämnd medverka. Tvärtom bör så ske, då särskilda skäl det påkallar, såsom att bevisningen är vidlyftig eller svårbedömbär. Däremot synes parternas önskemål icke i och för sig böra få inverka bestämmande på domstolens sammansättning. Den föreslagna regeln hindrar väl icke att i mål, vari liten nämnd är behörig, kan sitta fler än tre nämndemän utan att dock nämnden är fulltalig. Något behov av en sådan anordning torde dock icke föreligga, och frågan torde sakna praktisk betydelse.

I mål, som enligt vad förut sagts faller inom den mindre nämndens kompetensområde, bör rådhusrätt jämväl vara behörig att med sådan nämnd pröva talan om enskilt anspråk i anledning av brottet. Sådan behörighet torde utan särskild föreskrift följa av reglerna i 22 kap. rättegångsbalken. Av 22 kap. 6 § rättegångsbalken lär framgå, att om åtal nedlägges eller avvisas eller målsägande förklaras ha förlorat sin rätt att tala å brottet, rådhusrätt icke längre är behörig att i den för brottmål stadgade sammansättningen pröva talan om enskilt anspråk i anledning av brottet. Då det torde vara sällsynt, att sådant fall inträffar efter det huvudförhandlingen påbörjats, synes några nämnvärda olägenheter icke vara att befara härav.

I likhet med vad som gäller för häradsrätt bör rådhusrätt vara domför med tre i nämnden, då i brottmål hålles syn å stället utom huvudförhandling.

Någon saklig ändring av reglerna om omröstning i mål, där nämnd deltagar, synes icke böra ske i förevarande sammanhang. För att den mindre nämnden skall bestämma målets utgång, kommer således att fordras, att alla i nämnden är ense om skälen och slutet. De i 29 kap. rättegångsbalken upptagna reglerna om omröstning vid kollegial sammansättning torde böra utformas med beaktande av att rådhusrätt enligt förslaget undantagsvis kan vara domför i kollegial sammansättning vid handläggning av brottmål, såsom fallet är exempelvis i tryckfrihetsmål, vari jury deltagar.

De organisatoriska spörsmål, vartill den föreslagna reformen kan ge upphov, torde med hänsyn till de växlande förhållandena vid olika rådhusrätter i huvudsak böra lösas genom lokala föreskrifter. Jag vill dock i detta sammanhang framhålla, att enligt min mening hinder i allmänhet icke synes böra möta för assessor i rådhusrätt att tjänstgöra som ordförande i mål, som faller inom den mindre nämndens behörighet, särskilt som i häradsrätt motsvarande mål och även svårare mål i stor utsträckning och på

ett i det stora hela tillfredsställande sätt handlägges med tingssekreterare såsom ordförande. På nu antydd väg skulle de yngre domarna i rådhusrätt kunna beredas tillfälle till en utbildning snarlik den som de statliga domarna erhåller genom tingssekreteraretjänstgöringen.

För egen del kan jag icke finna det behöfligt att rättsbildad personal regelmässigt anlitas såsom särskilda protokollförare vid huvudförhandling i brottmål. Bevisutsagor upptages numera i betydande utsträckning genom stenografi eller på fonetisk väg. Vad protokollet i övrigt skall innehålla är oftast icke heller av sådan beskaffenhet, att det kan anses påkallat med en jurist som särskild protokollförare. Belysande är i detta hänseende, att protokollet vid många domstolar föres på tryckta eller stencilerade formulär. Det bör alltså i vidsträckt omfattning vara möjligt att till särskild protokollförare eller biträde åt ordförande, som själv för protokollet, använda icke rättsbildad personal, som är skickad för uppgiften. Särskilt angeläget är att denna metod för protokollföring kommer i tillämpning på platser, där de egentliga domaruppgifterna är tillräckligt krävande för att helt taga domarpersonalens arbetskraft i anspråk. Inom justitiedepartementet har upprättats ett förslag till författningsbestämmelser, vilket är avsett att i olika hänseenden vidga de icke rättsbildade biträdenas behörighet och som undanröjer de hinder för den här skisserade ordningen, som lokala stadgor och arbetsordningar må kunna innehålla. Detta förslag torde få anmälas inom kort. Jämväl flertalet expeditionella göromål bör kunna handhavas av personal i biträdesgraderna. Däremot ingår i målens beredande till huvudförhandling vissa arbetsuppgifter, vilkas handhavande synes kräva juridisk utbildning. Dessa arbetsuppgifter torde — såsom redan nu är fallet vid flertalet rådhusrätter — få ombesörjas av den domarkompetenta personalen, i den mån icke andra för uppgiften lämpade befattningshavare undantagsvis finnes att tillgå. Vid häradsrätterna biträder vanligen tingsnotarier med göromål av beredande natur. Möjligt är, att en liknande ordning för stadsdomstolarnas del skulle kunna innebära fördelar åtminstone för vissa av dem. Frågan om tingsutbildning vid rådhusrätt är föremål för prövning inom stadsdomstolsutredningen.

Om en bedömning av reformen ur kostnadssynpunkt skall bli rättvisande, synes den böra ske under jämförelse med vad det skulle kosta att utbygga nuvarande organisation till samma kapacitet. Såsom lätt inses, nödgas man emellertid vid en sådan jämförelse arbeta med alltför många osäkra faktorer för att resultatet skall bli av större värde. För sådana rådhusrätter, som icke är i behov av förstärkning för att bemästra sina arbetsuppgifter och där indragning icke heller kan ske av domarbefattningar, som reformen kan göra överflödiga, kommer förslagets genomförande otvivelaktigt att medföra ökade kostnader i form av stigande utgifter för nämnd. Å andra sidan är det uppenbart, att reformen för åtskilliga andra rådhusrätter kommer att ställa sig ekonomiskt fördelaktigare än en utbyggnad av nuvarande organisation.

Den ovan föreslagna reformen aktualiserar givetvis frågan om en utvidg-

ning av den mindre häradsnämndens behörighet, så att dess kompetens kommer att sammanfalla med den mindre rådhusrättsnämndens. Onekligen talar önskvärdheten av så långt möjligt likformiga domförhållningsregler med icke obetydlig styrka för en sådan reform. Såsom förut framgått, har utredningen för avsikt att senare föreslå, att en dylik reform genomföres. Då en omedelbar utvidgning av den mindre häradsnämndens behörighet icke kan anses vara av något starkare praktiskt behov påkallad, har jag ansett frågan lämpligen kunna lösas i anslutning till utredningens framtida förslag i ämnet.

Vad sedan angår de särskilda domförhållningsreglerna förekommer i mål om förvandling av böter ofta frågor, vid vilkas prövning medverkan av nämnd är påkallad. Hit hör exempelvis frågan om villkorlig dom skall meddelas beträffande förvandlingsstraffet. Behovet av nämnd i dessa mål har blivit mera framträdande efter de ändringar som år 1956 vidtogs i kungörelsen den 18 november 1938 med vissa föreskrifter rörande tillämpning av lagen om verkställighet av bötesstraff och som åsyftade att närmare utredning rörande förutsättningarna för villkorlig dom alltid skulle tillföras domstolen i mål om förvandling av böter samt att en verklig förhandling skulle komma till stånd i dylika mål i större utsträckning än tidigare. Med hänsyn härtill föreslår jag att underrätt alltid skall bestå av lagfaren domare och nämnd vid prövning av mål om förvandling av böter; rätten bör dock i dessa mål vara domför med tre i nämnden.

Enligt 4 kap. 4 § strafflagen gäller för närvarande, att rådhusrätt vid avgörande av fråga om förening av straff är domför med tre eller fyra lagfarna domare. Till grund för denna domförhållningsregel ligger synpunkten, att medverkan av nämnd i rådhusrätt i dessa fall icke erfordras, eftersom skuldfrågan redan är slutligen avgjord och även straffmätningen tidigare varit föremål för prövning. Om den förut behandlade reformen genomföres, kommer den juristkollegiala sammansättningen vid behandling av brottmål i rådhusrätt att principiellt avskaffas och ersättas med lagfaren domare och nämnd, som i vissa fall kan bestå av tre nämndemän och eljest skall utgöras av sju till nio nämndemän. Då ensamdomare uppenbarligen icke bör äga avgöra frågor om förening av straff, har man beträffande rådhusrätts sammansättning vid prövning av dessa frågor att välja mellan lagfaren domare jämte stor nämnd och lagfaren domare med liten nämnd. Den synpunkt, som ligger till grund för den nu gällande domförhållningsregeln, synes leda till att rådhusrätt i fortsättningen bör vara domför med tre i nämnden vid prövning av fråga om förening av straff.

Enligt lagen om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. gäller att anspråk på ersättning, varom i lagen är fråga, kan väckas antingen i det mål, vari ansvarsfrågan handlägges, eller genom särskild ansökan. Har ansvarsfrågan icke blivit föremål för domstols prövning, står givetvis endast sistnämnda förfaringssätt till buds. Framställes anspråket i ansvarsålet, prövas det i den sammansättning som gäller för ansvarsfrågan och denna ordning bör självfallet bibehållas. Anhängiggöres ersättnings-

talans såsom särskilt ärende, torde som allmän princip böra föreskrivas, att domstolen skall ha den sammansättning som gällt för målet i ansvarsfrågan. Denna regel synes till skillnad från gällande rätt och utredningens förslag böra tillämpas även i det fall, att fråga är om ersättning till oskyldigt dömd. Härigenom vinnes att domförhetsreglerna genomgående blir desamma vare sig ersättningsanspråket framställs i ansvarsmålet eller genom särskild ansökan, så långt denna valmöjlighet över huvud består. Har ansvarsfrågan icke prövats av domstol, exempelvis därför att åtal mot den häktade eller anhållne icke väckts, bör rätten vid prövning av ansökan om ersättning enligt ifrågavarande lag vara domför i den sammansättning som i allmänhet gäller för huvudförhandling i brottmål.

I övrigt har jag — bortsett från vissa i huvudsak formella jämkningar — icke funnit anledning till andra ändringar i utredningens förslag till särskilda domförhetsregler än sådana som följer av att den mindre rådhusrättsnämnden föreslås skola bestå av tre i stället för två nämndemän. I vissa fall torde dock särskilda övergångsbestämmelser erfordras.

De nya domförhetsreglerna torde böra träda i kraft den 1 januari 1958.

II. Vissa frågor om protokolleringen vid domstolarna

Gällande rätt

Om protokollering vid domstol stadgas i 6 kap. rättegångsbalken samt i kungörelsen den 26 september 1947 med närmare föreskrifter för de allmänna domstolarna om protokollföring, dagböcker och aktbildning m. m. (protokollskungörelsen). Bestämmelserna gäller i första hand processen vid de allmänna domstolarna men har även tillämpning på rättegången i bl. a. vattenmål och jorddelningsmål.

Enligt vad i 1 § nämnda kapitel stadgas skall protokoll föras för varje mål särskilt. Härifrån gives dock den undantagsregeln att protokoll ej är erforderligt över handläggning, som företages av lagfaren domare ensam eller av tjänsteman vid domstolen och ej sker vid sammanträde för förhandling eller vid måls avgörande. Jämlikt 2 § skall protokollet föras av befattningshavare vid rätten eller lagfaren ledamot av rätten samt undertecknas av honom. Ordföranden äger, då omständigheterna föranleder därtill, själv föra protokollet. Protokollet skall (3 §) upptaga uppgifter om bl. a. domstolen, tid och ställe för sammanträdet, rättens ledamöter, protokollförare, parterna och huruvida de är tillstädes, deras ombud och biträden, rättens beslut som ej uppsattes särskilt samt skiljaktiga meningar som yppas vid omröstning inom rätten. Protokollet vid förhandling skall därutöver innehålla redogörelse bl. a. för framställda yrkanden och invändningar m. m. samt för de bevis som förebragts. Enligt 6 § skall i protokoll antecknas utsaga av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, allt i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet, samt vad rätten iakttagit vid syn på

stället. Protokoll över förhandling skall innan förhandlingen avslutas erhålla slutlig avfattning. Då protokollet är uppsatt, skall ordföranden å protokollet göra anteckning därom. Sedan utsaga, som enligt 6 § skall antecknas i protokollet, upptecknats, skall den uppläsas eller tillfälle på annat sätt lämnas att granska uppteckningen samt den hörde tillfrågas om han har något att erinra mot innehållet. Erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas. Därefter får uppteckning ej ändras (8 §). I 9 § stadgas att rätten äger förordna att utsaga av part, målsägande, vittne eller sakkunnig skall — i stället för att antecknas i protokollet — upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg (s. k. ljudupptagning). Stadgandet i 8 § om uppläsning och granskning av uppteckning skall äga motsvarande tillämpning beträffande utsaga som upptagits genom stenografi men ej i fråga om utsaga som upptagits på fonetisk väg. Stenograf utses av rätten och skall inför rätten avlägga en särskild ed. Bestämmelser om återgivande i vanlig skrift av vad som upptagits enligt 9 § meddelas — jämlikt paragrafens sedan den 1 juli 1952 gällande lydelse — av Kungl. Maj:t. Det förtjänar i detta sammanhang erinras att det före 1952 års lagändring stadgades i själva lagen att det som upptagits genom stenografi eller på fonetisk väg snarast skulle återgivas i vanlig skrift och uppteckningen biläggas handlingarna.

Enligt vad i 2 § protokollskungörelsen stadgas erfordras icke i något fall att protokoll föres i ärende över handläggning, som företages av lagfaren domare ensam och ej sker vid förhandling. I 11 § föreskrives att stenogram och fonogram över utsaga, som upptagits enligt föreskrifterna i 6 kap. 9 § rättegångsbalken, skall återgivas i vanlig skrift, stenogram så snart ske kan och fonogram när rätten, eller vid fullföljd av talan, högre rätt finner det erforderligt eller part eller annan begär avskrift. Utskriften skall biläggas handlingarna i målet eller ärendet. Utskriftens riktighet skall bestyrkas av stenografen eller, då utskriften sker från fonogram, av protokollföraren eller, om hinder däremot möter, av den som rätten därtill utser (11 § erhöill sin nuvarande lydelse 1952 i samband med den förut nämnda ändringen av 6 kap. 9 § rättegångsbalken). Jämlikt 12 § skall stenogram över utsaga som upptecknats i enlighet med föreskrifterna i 6 kap. 9 § rättegångsbalken, liksom memorialanteckningar, biläggas handlingarna i målet eller ärendet.

Organisationsnämnden

Organisationsnämnden framhåller, att vid måls avgörande protokollet framför allt fyller en funktion då däri upptages beslut, som ej anses böra uppsättas särskilt eller tecknas å handling i akten, eller då det föreligger skiljaktiga meningar som skall protokolleras (6 kap. 3 § punkterna 7 och 8 rättegångsbalken). I övriga fall, då mål avgöres utan förhandling, synes protokoll i allmänhet icke vara erforderligt. Det är härvid ofta fråga om mål som står ärendena nära, såsom hemskillnads- och äktenskapsskillnads mål, vilka anhängiggöres genom gemensam ansökan, mål om myndighets- och

omyndighetsförklaring, överrättsmål som avgöres på handlingarna m. fl. I dessa mål innehåller protokollet oftast ej annat än en ren dubblering av vissa uppgifter som också framgår av dom eller beslut eller av dagbok. Nämnden anför, att minst 15 000 protokoll i samband med måls avgörande utan förhandling årligen uppsattes vid domstolarna. Det torde vara en ganska vanlig uppfattning att dessa protokoll är meningslösa. Protokollerskyldigheten fullgöres i många fall ytterst schematiskt; i ansökningsmål vid underrätt genom användande av en gummistämpel med förkortade protokollsuppgifter. Det förekommer också att man helt underlåter att föra protokoll.

Om anledningen till att protokoll nu måste föras vid handläggning, som ej sker vid förhandling och ej avser måls avgörande, om flera sitter i rätten, yttrar nämnden att behov föreligger att säkerställa uppgift om rättens ledamöter och eventuella skiljaktiga meningar i beslut under rättegången. Nämnden anför att, då skiljaktig mening föreligger, protokoll ej kan undvaras, men att det oftast kan vara tillfyllest med anteckning om rättens ledamöter å handling i akten eller å dagboksblad. Nämnden anser att avgörande skäl saknas att ha olika regler för handläggning som företages av ensamdomare eller tjänsteman och för handläggning då flera sitter i rätten.

Under hänvisning till det anförda föreslår nämnden att för all handläggning, som icke sker i samband med förhandling, en enhetlig regel gives av innebörd att protokoll ej är erforderligt, därest behov icke föreligger att protokollera beslut eller att anteckna skiljaktig mening och de uppgifter, som (enligt 6 kap. 3 § rättegångsbalken) i övrigt skall säkras genom protokoll, framgår av dom, beslut eller dagbok.

Organisationsnämnden erinrar i fortsättningen om att enligt gällande rätt stenografering eller ljudupptagningsapparat kan användas såsom hjälpmedel på två skilda sätt. Enligt den ena metoden dikterar ordföranden eller protokollföraren en sammanfattning av en utsaga till stenografen eller till ljudupptagningsapparaten, varefter det upptagna återgives i vanlig skrift i protokollet (eller bilaga till detta, protokollsbilaga). Den andra metoden innebär tillämpning av 6 kap. 9 § rättegångsbalken. Förhöret upptages direkt av stenografen eller apparaten med frågor och svar (direktupptagning). Utskrift av sådan upptagning hör icke till protokollet utan skall biläggas handlingarna. Den blir en fristående aktbilaga, ej protokollsbilaga. Sker upptagningen på fonetisk väg behöver utskrift emellertid icke göras, om ej rätten, eller vid fullföljd, högre rätt finner det erforderligt eller part begär avskrift. Stenogram skall däremot alltid utskrivas så snart ske kan.

Nämnden anför, att såväl stenogram som fonogram, som upptagits direkt, ursprungligen skulle utskrivas så snart det kunde ske. De år 1952 ändrade reglerna för utskrift hade tillkommit efter förslag av rättegångskommittén, som icke velat ifrågasätta någon ändring beträffande utskrift av stenogram utan framhållit att ett uppskjutande av utskriften därav skulle medföra helt andra risker än uppskov med utskrift av fonogram, detta på grund av att stenogram som regel kunde läsas endast av stenografen själv. Organisa-

tionsnämnden menar åter att dessa risker i viss utsträckning kan elimineras och i övrigt icke bör tillmätas avgörande betydelse. Riskerna hänför sig främst till de fall att stenografen slutar sin anställning, blir långvarigt sjuk eller avlider. En stenograf kan emellertid, innan anställningen avslutas, åläggas att skriva ut sina stenogram i de mål, där fullföljdstiden icke utgått. I övriga fall, vilka är mycket sällsynta, kan den hörde få höras om i högre rätt. Nämnden hävdar att nu nämnda omständigheter ej utgör tillräckliga skäl för upprätthållande av kravet att stenogram alltid skall utskrivas. Visserligen kan det vara svårt att skriva ut stenogram om lång tid förflyter mellan upptagning och utskrift. Denna olägenhet synes emellertid kunna elimineras genom att stenografen åläggas att snarast möjligt efter avslutad upptagning sätta stenogrammet i sådant skick att det kan utskrivas vid en senare tidpunkt. Den arbetsinsats, som kräves härför, är obetydlig i jämförelse med den som erfordras för fullständig utskrift. Under hänvisning till det sagda föreslår nämnden att de bestämmelser som gäller för utskrift av direktupptagna fonogram även göres tillämpliga för utskrift av direktupptagna stenogram. Enligt nämndens beräkningar skulle en sådan ordning medföra att omkring 70 procent av alla i domsagorna upptagna stenogram icke behöver utskrivas och skulle stenografernas arbete minska med omkring 40 procent.

Vad beträffar utskriftsreglerna för dikterade stenogram och fonogram erinrar nämnden om att i några remissyttranden över rättegångskommitténs förslag till nu gällande regler om utskrift av direktupptagna fonogram föreslagits att samma regler skulle gälla även för dikterade fonogram. Det ifrågasattes även om det vore sakligt berättigat att utskrifterna enligt den ena upptagningsmetoden skulle vara aktbilagor och enligt den andra protokollsbilagor. Enligt nämndens mening torde det ej sällan vara praktiskt att en del av en vittnesutsaga upptages genom sammanfattande diktering till stenograf eller apparat samt en del av utsagan upptages direkt. Detta förfarande kan vara att föredraga exempelvis i bilmål. Det är i sådana fall mindre lämpligt att utskrift av sammanfattningen är obligatorisk, medan utskrift av fonogrammet i övrigt kan underlåtas. Det är också olämpligt att, om utskrift måste ske på grund av beställning, denna skall avse vittnets uppgifter, intagna dels i en protokollsbilaga dels i en aktbilaga. Ur arbetsekonomisk synpunkt är det dessutom lika angeläget att slippa göra utskrifter av dikterade fonogram som av direktupptagna. Nämnden beräknar att ungefär två tredjedelar av efterarbetet med de i underrätterna dikterade fonogrammen skulle bortfalla. Nämnden anser därför att samma utskriftsregler bör gälla för all stenografisk och fonografisk upptagning. Reglerna bör anknyta till upptagningsmedlet och icke till frågan om det skett direktupptagning eller ej. Enhetliga utskriftsregler skulle enligt nämndens mening vinnas om 6 kap. 9 § rättegångsbalken ändras att omfatta både direktupptagna och dikterade stenogram och fonogram.

1951 års rättegångskommitté

I sitt till organisationsnämndens rapport fogade yttrande anför kommittén att dess medverkan icke varit av sådan art att den anser sig ansvarig för förslagen i detalj. På några punkter har kommittén uttryckligen förklarat sig icke kunna tillstyrka vad som föreslås i nämndens rapport.

Vad beträffar frågan huruvida man bör lätta på utskriftsskyldigheten icke blott, såsom redan tidigare skett, i fråga om fonogram utan också i fråga om stenogram som direktupptagits yttrar kommittén att detta spörsmål livligt diskuterades inom kommittén vid förberedandet av 1952 års reform. Kommittén vitsordar att det ofta kan vara lika goda skäl att vänta med utskrift av stenogram som med utskrift av fonogram. Det synes dock genomsnittligen vara större risk för svårigheter vid stenogram än vid fonogram. Svårigheter kan enligt kommitténs mening sålunda uppkomma, då stenografen ej längre finnes till hands eller då utskrift skall göras efter längre dröjsmål och stenografen således ej har utsagan i färskt minne. Kommittén hävdar, att 1952 års reform avsåg att till följd av de yppade protokolleringsbekymren uppmuntra till direktupptagning med fonogram. Samma anledning förelåg icke — och föreligger enligt kommitténs mening icke heller nu — att uppmuntra till direktupptagning genom stenogram.

Yttrandena

Förslaget att införa enhetliga protokolleringsregler vid handläggning, som ej sker vid förhandling, har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser som yttrat sig i ämnet.

Endast *Göta hovrätt* har direkt avstyrkt förslaget. I sin motivering härför yttrar hovrätten att det icke kan anses ligga i sakens natur att skiljaktig mening skall antecknas i protokoll, utan sådan mening bör mycket väl kunna uppsättas å särskild handling som lägges till akten såsom aktbilaga, eller eventuellt i stället antecknas å annan handling i akten. Ur principiell synpunkt är det vidare ägnat att väcka betänkligheter att frågan huruvida protokoll skall föras i visst fall göres beroende av omständigheter som icke är kända vid handläggningens början. Därest det över huvud anses lämpligt att begränsa skyldigheten att föra protokoll i den omfattning som nämnden föreslagit, bör man därför taga steget fullt ut och helt upphäva skyldigheten att föra protokoll vid all handläggning som ej sker vid förhandling. En så långtgående reform torde emellertid icke böra genomföras utan att frågan mera ingående överväges. En sådan reform synes förutsetta tämligen omfattande ändringar i 6 kap. rättegångsbalken. Vissa administrativa bestämmelser om de anteckningar, som skulle ersätta protokoll, torde även bli erforderliga.

Hovrätten ifrågasätter emellertid genomförandet av en mindre genomgripande reform, innebärande inskränkning i skyldigheten att föra protokoll

vid måls avgörande utan förhandling av lagfaren domare ensam. Enligt vad hovrätten framhåller skulle därigenom en väsentlig arbets- och pappersbesparing vinnas. Då de uppgifter som skall antecknas i protokollet i sådana fall regelmässigt framgår av avgörandet och dagboken, kan protokollen avvaras utan att dessa ersättes med särskilda dagboks- och aktanteckningar. För genomförandet av en dylik begränsad reform torde därför endast fordras viss omredigering av 6 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken. Hovrätten anför vidare:

Den nu ifrågasatta reformen medför icke någon begränsning av skyldigheten att föra protokoll vid handläggning, som ej företages av lagfaren domare ensam eller av tjänsteman vid domstolen. Därest flera ledamöter deltaga i handläggningen, kommer alltså liksom hittills att krävas protokoll vid all handläggning, som ej innebär måls avskrivning. Att skyldigheten att föra protokoll sålunda göres beroende av om en eller flera domare deltaga i handläggningen behöver icke ge anledning till kritik. Tvärtom kan det sägas höra till god ordning, att protokoll föres vid varje sammanträde i ett mål, oavsett huruvida därvid förekommer partsförhandling. Framhållas må slutligen, att vad hovrätten föreslagit i fråga om skyldigheten att föra protokoll i mål överensstämmer med vad som enligt 2 § protokollskungörelsen gäller beträffande flertalet ärenden.

Förslaget att stenogram som direktupptagits — liksom fallet nu är med direktupptagna fonogram — icke skall behöva utskrivas annat än vid måls fullföljd till högre rätt eller efter beställning av part eller annan har tillstyrkts av *Svea hovrätt*, *Stockholms rådhusrätt*, *Stockholms stads rätts- och polisdirektion* och *Sveriges advokatsamfund*. Däremot har detta förslag avstyrkts av *Göta hovrätt*, *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *hovrätten för Västra Sverige*, *hovrätten för Nedre Norrland*, *Göteborgs rådhusrätt* och *föreningen Sveriges stadsdomare*. Två remissinstanser — *rådhusrätten i Malmö* och *föreningen Sveriges häradshövdingar* — har ställt sig tveksamma till detsamma. Även i de yttranden, som av vissa häradshövdingar avgivits till hovrätterna, har delade meningar framkommit. Av dem som tillstyrkt förslaget må nämnas *häradshövdingarna i Solna*, *Södertörns* samt *Askims* och *Mölnbalds domsagor*.

De tillstyrkande remissinstanserna har, i överensstämmelse med nämndens uppfattning, funnit att de olägenheter, som enligt nämndens egna och rättegångskommitténs påpekanden skulle följa av den föreslagna reformen, icke utgör tillräckliga skäl för upprätthållande av kravet att stenogram alltid skall utskrivas. *Stockholms rådhusrätt* erinrar bl. a. om att stenogrammet skall uppläsas sedan det nedtecknats och att stenografen då för att underlätta framtida utskrift kan göra erforderliga förtydliganden i stenogrammet. Vidare torde det förhålla sig så att domstolen, om en stenograf skulle vilja sluta sin anställning, kommer att aviseras i så god tid att erforderliga utskrifter kan medhinnas. *Svea hovrätt* förutsätter att stenografen skall vara skyldig att i anslutning till upptagande av stenogrammet sätta detta i sådant skick att det vid senare tidpunkt utan svårighet kan utskrivas. Det synes därtill lämpligt att rätten i flertalet mål ombe-

sörjer utskrift av stenogram så snart målet fullföljts, således utan att avvakta begäran därom från den högre rätten. Enligt *Stockholms stads rätts- och polisdirektion* synes rätten böra givas möjlighet att avgöra om stenogram omedelbart skall utskrivas eller ej. Liknande uppfattning har uttalats av *Sveriges advokatsamfund*, som anser att vederbörande domare torde vara den som bäst kan bedöma, i vad mån det i det särskilda fallet är lämpligt att genast låta renskriva stenogrammet. Samfundet har även hävdad att det icke torde behöva befaras att den föreslagna ändringen kommer att i nämnvärd utsträckning minska domstolarnas benägenhet att övergå till fonetisk upptagning. Enligt *Svea hovrätts* mening finnes numera ingen anledning att utforma utskriftsreglerna för fonogram eller stenogram i syfte att uppmuntra till ökad användning av den ena eller den andra metoden. Dessa regler bör utformas så att man kan till fullo tillgodogöra sig de praktiska fördelar och de arbetsekonomiska vinster, som den ena eller den andra metoden må giva.

Föreningen Sveriges häradshövdingar förklarar att det råder delade meningar om förslaget inom föreningens styrelse, men uttalar att, därest garantier verkligen föreligger att ett stenogram efter en hastig justering kan bli försatt i sådant skick att det efter en eller annan månad kan skrivas ut, förslaget synes kunna genomföras. *Rådhusrätten i Malmö* yttrar, att inställningen till protokollets betydelse torde vara avgörande för hur man skall ställa sig till förslaget. *Rådhusrätten* anser att frågor som berör grundvalarna för rättegångsordningen icke bör komma under prövning i förevarande sammanhang och inskränker sig därför till att framhålla att stenograf i stor utsträckning anlitas i syfte att utskrift av stenogrammet skall vara tillgängligt vid domens avfattande.

De avstyrkande remissinstanserna har i huvudsak anlagt samma synpunkter som rättegångskommittén framfört. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* har särskilt framhållit svårigheten för stenograf att korrekt återgiva stenogrammet i vanlig skrift vid längre dröjsmål med utskriften, i synnerhet vid längre upptagningar och då upptagningshastigheten legat i överkant av stenografens förmåga. Olägenheterna kan i någon mån elimineras därigenom att stenografen ålägges att snarast möjligt efter avslutad upptagning sätta stenogrammet i sådant skick att det kan utskrivas vid en senare tidpunkt. En sådan genomgång av stenogrammet kan dock icke helt undanröja de risker, som är förenade med dröjsmål av stenogrammets utskrivande, och skulle taga avsevärd tid i anspråk, varigenom den avsedda tidsvinsten till stor del förlorad.

Förslaget om införande av lättnader i utskriftsskyldigheten för dikterade sammanfattningar av bevisut-sagor, som upptagits på fonetisk eller stenografisk väg, har tillstyrkts av *Svea hovrätt*, *Stockholms rådhusrätt*, *Stockholms stads rätts- och polisdirektion*, *Sveriges advokatsamfund* och *föreningen Sveriges häradshövdingar*, sistnämnda remissinstans dock under förutsättning, att det icke föreligger risk för att stenogrammet ej skall efter någon tids förlopp kunna riktligt återgivas i skrift.

Flertalet ledamöter i Göta hovrätt (9 av 15), hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Nedre Norrland, Göteborgs rådhusrätt och föreningen Sveriges stadsdomare har givit uttryck åt uppfattningen att lättnaderna i utskriftsskyldigheten bör begränsas att avse dikterade fonogram.

Hovrätten över Skåne och Blekinge samt minoriteten i Göta hovrätt har helt avstyrkt förslaget.

Svea hovrätt har uttalat att till grund för hovrättens positiva ståndpunkt ligger rent praktiska överväganden. Hovrätten anför:

Upptagningar av dikterade utsagor bli väl i regel kortare och, i vad avser fonogram, av högre teknisk kvalitet än direktupptagningar. Detta förhållande bör emellertid knappast föranleda att dikterade upptagningar till skillnad från direktupptagningarna ovillkorligen skola återgivras i vanlig skrift. Hovrätten vill instämma i nämndens uttalande att det från arbetsekonomisk synpunkt torde vara lika angeläget att slippa göra utskrifter av dikterade utsagor som av direktupptagna. Vidare torde det icke sällan vara praktiskt att en del av en vittnes- eller målsägandeutsaga upptages genom sammanfattande diktering till apparat eller stenograf och en del av utsagan upptages direkt. Nämnden har framhållit att detta kan vara lämpligt i vissa speciella mål, såsom bilmål. I många fall är det nödvändigt att under rättegångsförhandlingar göra sammanfattningar av vissa avsnitt av utsagorna för att dessa överhuvud skola kunna rätt uppfattas och säkras, exempelvis då ett vittne talar otydligt eller osammanhängande. Dessa s. k. blandade upptagningar torde vara vanligt förekommande, då ljudupptagningsapparat användes. Såsom nämnden anför, innebär det praktiska olägenheter att utskrift av sammanfattningen är obligatorisk, medan utskrift av fonogrammet i övrigt kan underlåtas.

I stort sett samma synpunkter har framförts av övriga tillstyrkande remissinstanser. De instanser, som biträtt förslaget endast i fråga om fonetiska upptagningar, gör gällande att en berättelse, som inspelats på ljudupptagningsapparat, till skillnad från stenogram alltid är säkerställd att i oförändrat skick kunna utskrivas vid en senare tidpunkt, och detta oavsett huruvida utsagan direktupptagits eller sammanfattning dikterats till apparaten.

Enligt hovrätten över Skåne och Blekinge ger erfarenheterna vid handen att sammanfattande diktamen till fonograf och s. k. blandade upptagningar är sällsynta. Sammanfattning av utsaga är dessutom i viss mån av annan karaktär än ordagrann upptagning, vilket torde motivera att sammanfattningen utskrives.

I anslutning till de av nämnden berörda protokolleringsfrågorna har några remissinstanser ifrågasatt inskränkningar i protokolleringskyldigheten utöver vad som tidigare nämnts. Enligt Stockholms stads rätts- och polisdirektion bör sålunda övervägas om icke denna skyldighet vid handläggning utan förhandling kan överlämnas till vederbörande domares bedömning. Stockholms rådhusrätt påpekar att det alltjämt kvarstår en ganska omfattande skyldighet för domstolarna att föra protokoll vid förhandling samt ifrågasätter om icke tiden nu är mogen för avsevärda inskränkningar av denna skyldighet vid underrätterna.

Detta problem kan emellertid enligt rådhusrättens mening icke lösas i detta sammanhang. *Hovrätten för Övre Norrland* och *hovrätten för Västra Sverige* har förordat en grundlig översyn av reglerna om protokollering av muntlig bevisning. Enligt förstnämnda hovrätt vore det mest rationellt att i domen upptaga allt vad domstolen finner vara relevant för domens avfattande och icke bevara utsagorna i övrigt i skrift. Att debatten om protokollering och olika upptagningsmetoder kunnat hållas vid liv ännu tio år efter nya rättegångsbalkens införande bestyrker enligt hovrättens för Västra Sverige mening uppfattningen att dessa spörsmål icke fått en lämplig lösning. De utvägar som borde prövas synes vara att helt slopa protokollering av utsaga eller att avskaffa, eventuellt ytterligare begränsa fonogramutskrifterna. *Rådhusrätten i Malmö* anser att protokollsreglerna fått en utformning som är ägnad att skapa oklarhet om i vilken omfattning principerna om muntlighet och omedelbarhet i den nya rättegångsordningen avsetts skola bli genomförda. Det har uppkommit starka meningsskiljaktigheter om vilken betydelse protokollet bör tilläggas.

Departementschefen

I gamla tider och långt in i våra dagar var det häradshövdingen själv, som svarade för verksamheten i domsagan. Han anställde själv sina biträden, både notarier och skrivpersonal. Dessa var hans privata medhjälpare och alla åtgärder vidtogs i hans namn. Med sina inkomster — huvudsakligen bestående av sportler genom expeditionslösen — hade han att bestrida förvaltningskostnaderna, däri inbegripet biträdenas avlöning. År 1918 påbörjades en omläggning av domsagoorganisationen genom successiva reformer, som år 1943 ledde fram till domsagoförvaltningens förstatligande. Domsagornas samtliga befattningshavare överfördes då i statlig tjänst och staten övertog också kostnaderna för kontorsverksamheten. Av betydelse för arbetsformerna blev att biträdesorganisationen samtidigt utbyggdes och att i samband därmed åtskilliga arbetsuppgifter, delvis av kvalificerad natur, vilka tidigare ankommit på de rättsbildade befattningshavarna, överflyttades på icke rättsbildad personal. I övrigt bedrevs emellertid verksamheten vid domsagornas kanslier även i fortsättningen huvudsakligen i de former som utbildats under tidigare år. Den år 1948 genomförda rättegångsreformen kom dock att ställa nya krav på det expeditionella förfarandet vid domsagorna. Det stod emellertid redan från början klart att organisationen måste med stöd av vunna erfarenheter anpassas efter det nya systemets verkningar. Av detta skäl gavs den personalorganisation, som fastställdes att gälla från ingången av år 1948, i viss mån försökskaraktär. Samma gäller den organisation, som omfattar administrativ och biträdande personal i hovrätterna samt i nedre justitierevisionen.

Genom organisationsnämndens undersökningar har en kartläggning företagits av praktiskt taget all verksamhet vid domstolarna, som icke avser

målens och ärendenas avgörande. Huvudsyftet har varit att med utnyttjande av de rön och erfarenheter i fråga om arbetsorganisation och kontorsteknik, som under de senaste åren gjorts inom andra områden, söka förenkla och förbättra den inre organisationen inom domstolsväsendet. Undersökningarna har i första hand resulterat i förslag till vidgad användning av kontorstekniska hjälpmedel och till ändringar i ett stort antal enskilda arbetsförfaranden. Organisationsnämnden har i anslutning därtill utfört en genomgripande revision enligt moderna blankettekniska principer av domstolarnas många blanketter och föreslagit införandet av ett för domstolsväsendet gemensamt blankettesystem. På grundval av sina undersökningar av de olika göromålens beskaffenhet har nämnden vidare angivit ändrade principer för arbetsfördelningen mellan och inom de berörda personalgrupperna, innebärande att kvalificerade arbetsuppgifter — i större omfattning än som redan skett — överföres från rättsbildade till icke rättsbildade biträden. Med utgångspunkt från den föreslagna arbetsfördelningen har nämnden förordat nya riktlinjer för biträdespersonalens sammansättning och för de icke rättsbildade biträdenas inbördes löneställning. Därjämte har utarbetats statistiska metoder för beräkning av arbetsvolym och behov av biträdespersonal. Med begagnande av dessa metoder har nämnden slutligen företagit uppskattningar av personalbehovet inom de olika domstolsenheterna, avsedda att läggas till grund för personalorganisationens slutliga utformning.

Departementsbehandlingen av organisationsnämndens omfattande utredningsrapport pågår för närvarande. Av skäl som redovisats i årets statsverksproposition (II ht s. 13 och 14) har jag funnit det lämpligt att dröja med ett slutligt ställningstagande till organisationsnämndens beräkningar av personalbehovet i avvaktan på att nämndens förslag till rationaliseringar i övrigt blivit avgjorda. Flertalet av dessa förslag är sådana att de kan prövas i administrativ ordning. Vissa av nämnden behandlade spörsmål är emellertid av beskaffenhet att föranleda ändring i lag. Detta är sålunda fallet med de förslag rörande protokolleringen, för vilka jag förut redogjort.

Som huvudregel för protokollföringen i rättegångsmål gäller att protokoll skall föras vid varje handläggning som ankommer på rätten. Dock behöver protokoll ej föras över handläggning, som företages av lagfaren domare ensam eller av tjänsteman vid domstolen och som ej sker vid sammanträde för förhandling eller vid måls avgörande.

Organisationsnämndens förslag att införa en enhetlig regel om protokoll vid handläggning, som ej företages vid förhandling, har synbarligen förestavats av ett önskemål att slopa protokollen vid handläggningen av sådana mål, huvudsakligen familjemål, som avgöres av lagfaren domare ensam. Förslaget, som även syftar till att upphäva protokolleringsskyldigheten vid handläggning av de mål i högre instans, vilka avgöres på handlingarna, har i stort sett tillstyrkts vid remissbehandlingen. I yttrande, avgivet av Göta hovrätt, har emellertid föreslagits att man skulle stanna vid en reform som innebär slopande av protokoll vid avgörande av mål, som avdömes av lagfaren domare ensam.

Det förslag som framställts av Göta hovrätt synes omfatta sådana fall då protokollföring uppenbart är obehövlig. Genom avskaffande av protokollet i dessa fall torde man också vinna huvuddelen av den arbetsbesparing som organisationsnämnden velat uppnå. Den av nämnden föreslagna regeln, som skulle ytterligare inskränka protokollföringen, är jag däremot icke beredd att tillstyrka. Vad beträffar handläggning vid måls avgörande på handlingarna i högre instans får det sålunda sägas vara av viss betydelse att protokoll föres. Det förtjänar i detta sammanhang påpekas att handläggning utan förhandling och med flera domare i rätten förekommer även i häradsrätt och rådhusrätt. Av dessa skäl vill jag förorda den lösning, som Göta hovrätt föreslagit i sitt remissyttrande. Bestämmelserna i 6 kap. 1 § rättegångsbalken torde böra ändras på så sätt att protokoll icke behöver föras, då mål utan förhandling avgöres av lagfaren domare ensam.

Enligt den äldre rättegångsordningen gällde att allt som förekommit inför domstolen skulle intagas i domstolens protokoll, vilket sedan låg till grund för det rättsliga avgörandet. Principen att domen skulle grundas på protokollet gällde redan i underrätt, och denna princip medförde att överrätt ansågs kunna avgöra mål med ledning enbart av protokollets innehåll och utan att, då muntlig bevisning hade betydelse för utgången, själv ha hört vederbörande. Genom rättegångsreformen övergavs emellertid detta system och huvudprincipen blev i stället att rättens avgörande i alla instanser skulle grundas omedelbart på vad som muntligen framlagts vid förhandling. Härav följer alltså att protokollet ej längre har samma betydelse som tidigare. Det har likväl icke ansetts kunna helt undvaras. I viss utsträckning måste alljämt vid förhandling upptagen bevisning kunna förebringas vid fortsatt eller ny huvudförhandling eller i högre rätt genom protokoll och andra handlingar. Enligt förarbetena till rättegångsbalken var det avsett att protokolleringen skulle begränsas till vad som kan anses oundgängligen nödvändigt. I enlighet härmed stadgas i 6 kap. 6 § rättegångsbalken såsom huvudregel att utsaga av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, skall antecknas i protokollet i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet. I hovrätt är det ej nödvändigt att anteckna sådan utsaga i andra fall än då anteckning därav kan antagas bli av betydelse vid fullföljd till högsta domstolen. Ej heller är sådan anteckning nödvändig vid huvudförhandling i högsta domstolen. Genom rättegångsbalkens regler om protokollföring eftersträvas alltså icke någon fullständig uppteckning av bevisutsagor, ej heller någon ordagrann upptagning. I stället avses att uppteckningarna icke skall vara mer omfattande än som kan antagas vara av betydelse i målet. Protokollet skall erhålla slutlig avfattning redan under själva förhandlingen. Det tidigare tillämpade förfarandet att, stundom ganska lång tid efter förhandlingen, uppsätta protokollet med stöd av ofta knapphändiga minnesanteckningar ansågs icke tillfredsställande. Vid rättegångsreformens genomförande räknade man emellertid med att uppteckning under förhandlingens gång i vissa fall, särskilt då det förekom omfattande vittnesförhör eller då

det var av vikt att utsagans innehåll återgavs noggrant, kunde bereda svårigheter och leda till tidsutdräkt. Till underlättande av protokollföringen upptogs med hänsyn därtill i 6 kap. 9 § rättegångsbalken bestämmelser, åsyftande att ersätta den skriftliga uppteckningen med upptagande genom stenografi eller på fonetisk väg. Det skulle ankomma på rätten att på vilket stadium som helst av förhandlingen besluta om sådan upptagning, vilken kunde avse samtliga utsagor eller endast vissa. Man utgick därvid från att sådan upptagning skulle innebära ett fullständigt och ordagrant återgivande av den avgivna utsagan (s. k. direktupptagning).

Under de år rättegångsbalken varit i kraft har stenografer och ljudupptagningsapparater i allt större utsträckning kommit att anlitas för upptagning av utsagor. En starkt bidragande orsak härtill har i fråga om ljudupptagningsapparaterna varit att vad som upptagits icke behöver uppläsa för den hörde eller på annat sätt föreläggas honom för kontroll. Härigenom har man kunnat nå en snabbare och mera ostörd handläggning. Till en början begränsades apparaternas användning av att fonogrammen alltid skulle återgivvas i vanlig skrift, vilket ofta visat sig medföra ett tidsödande arbete. Genom en lagändring år 1952 upphörde emellertid denna ovillkorliga skyldighet. Det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att i administrativ ordning meddela bestämmelser om utskrift av stenogram och fonogram. Sådana bestämmelser har inlagts i protokollskungörelsen, enligt vilken stenogram skall återgivvas i vanlig skrift så snart det kan ske och fonogram när rätten eller vid fullföljd högre rätt finner det erforderligt eller part eller annan begär utskrift. Utskriften anses icke formellt tillhöra protokollet utan fogas till målet såsom en aktbilaga. Åtskilliga fonogram blir enligt dessa regler icke utskrivna, och sedan målet slutligt avgjorts blir de ofta ej heller bevarade.

Protokollföringen vid huvudförhandling har alltså kommit att utvecklas på ett annat sätt än som var avsett vid rättegångsreformen. Det var enligt förarbetena till rättegångsbalken meningen att protokolleringen skulle begränsas; återgivandet av den muntliga bevisningen skulle i allmänhet bestå av omedelbart färdigställda protokollsanteckningar, som enligt sakens natur skulle bli förhållandevis koncentrerade och kortfattade. Endast i vissa speciella fall, då det låg vikt på en noggrann återgivning eller vittnesförhöret var omfattande, avsåg man att bevisutsagor borde upptagas med stenografi eller på fonetisk väg. Det har emellertid visat sig medföra stora fördelar att, särskilt i underrätterna, använda stenografisk eller fonetisk upptagning i betydligt större omfattning än som sålunda åsyftades vid rättegångsbalkens tillkomst. Fonetisk upptagning har den viktiga fördelen att icke verka störande på förhandlingen, särskilt därför att det är obehövt att genom upprepning kontrollera att en vittnesutsaga uppfattats riktigt. Olägenheten med denna metod är att allför mycket medtages. Härav följer att utskrift vållar betydande arbete; genom 1952 års lagändring har man därför sökt begränsa utskrift av fonogram till sådana fall då utskriften är behövt. Kvar står dock att den fonetiska upptagningen av utsagor skapat allvarliga problem också för övrrätterna. Genom de vidlyftiga utskrifterna, vari frå-

gor och svar ordagrant återgives i en omfattning som sällan är motiverad av målets betydelse, sväller målen ut. Arbetet med målen tar oproportionerligt lång tid både i hovrätterna och, i samband med dispensföredragningar och förberedelser för huvudförhandling, i nedre justitierevisionen.

Det är mot bakgrunden av de olägenheter som alltså nu föreligger man har att se yrkandena i vissa remissyttranden om avskaffande eller begränsning av protokollföringen. En omprövning av den ståndpunkt som man intog till protokolleringen vid rättegångsreformen torde emellertid icke böra ifrågakomma i detta sammanhang; därför skulle krävas en mera ingående utredning. Däremot är det angeläget att, utan ändring av rättegångsordningens principer, på olika sätt motverka den icke avsedda ansvällning av protokolleringen, som särskilt bruket av mekaniska hjälpmedel har medfört.

Med den utgångspunkt som förelåg vid rättegångsreformen, att upptagning med stenograf eller fonograf skulle förekomma endast i vissa undantagsfall, är det naturligt att upptagningen ansågs skola omfatta en direktupptagning av utsagan i dess helhet. Gällande bestämmelser i detta ämne medför emellertid vissa svårigheter i sådana fall, då det befinnes lämpligt att utsagan sammanfattas av ordföranden eller protokollföraren eller att upptagningen sker på det sättet att jämte sådana sammanfattningar endast de mest betydelsefulla avsnitten i utsagan upptages ordagrant. Sammanfattningar helt eller delvis av utsagan blir nämligen för närvarande att betrakta som protokollsanteckning och måste alltså utskrivas och införas i det egentliga protokollet.

Det synes över huvud taget vara påkallat — med den omfattande användning som stenografisk och fonetisk upptagning erhållit — att den beträffande protokollsanteckningar gällande föreskriften, att dessa icke skall omfatta mer av utsagan än vad som kan antagas vara av betydelse i målet, också skall gälla vid direktupptagning. Visserligen kan det sägas att det stundom kan vara svårt att på förhand veta i vad mån en vittnesutsaga innehåller betydelsefulla uppgifter. Dessa svårigheter torde dock icke böra överdrivas. Det torde utan några mera betydande svårigheter eller störande inslag i handläggningen vara möjligt att avsevärt begränsa upptagningen och ändå få med allt väsentligt. Några närmare föreskrifter om den lämpliga metoden för upptagning och protokollering bör icke meddelas. Det får ankomma på rätten att ta hänsyn till målets beskaffenhet; i vissa fall, t. ex. i menedsmål, kan en noggrann upptagning vara av stor betydelse. Ett visst utrymme måste också finnas för skiftande personliga arbetsätt.

På grund av det nu anförda vill jag förorda den ändringen i 6 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken att sådan stenografisk eller fonetisk upptagning, varom rätten kan förordna enligt paragrafen, begränsas till att avse upptagning i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet. Ehuru stadgandet om dylik upptagning sålunda skulle erhålla samma lydelse som bestämmelsen om protokollsanteckning i 6 § samma kapitel, följer dock av de olika förfaringssätten att en viss skillnad även i fortsättningen kommer att föreligga. Upptagning enligt 9 § kommer i allmänhet att inne-

bära en direktupptagning av utsagan. Möjlighet föreligger dock att begränsa upptagningen genom att utsagan helt eller delvis sammanfattas och i det sammanfattade skicket stenograferas eller inspelas. Sådan sammanfattning skall erhålla slutlig avfattning vid förhandlingen och även kontrolleras av den som avgivit utsagan. Detta överensstämmer med principerna för protokolleringen. En bestämmelse om sådan kontroll har upptagits i 9 § tredje stycket. Föreskrifter om erforderliga begränsningar i skyldigheten att göra utskrift av vad som sålunda upptagits stenografiskt eller fonetiskt torde få meddelas i administrativ ordning.

De föreslagna ändringarna i 6 kap. rättegångsbalken torde böra träda i kraft den 1 januari 1958.

I enlighet med vad i det föregående anförts har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken;
- 2) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 862) med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig;
- 3) lag om ändring i strafflagen;
- 4) lag om ändring i lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff;
- 5) lag om ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom;
- 6) lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.;
- 7) lag om ändring i lagen den 22 april 1949 (nr 164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål;
- 8) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472);
- 9) lag om ändring i sjölagen;
- 10) lag om ändring i sjömanslagen den 30 juni 1952 (nr 530); samt
- 11) lag om ändring i lagen den 4 juni 1937 (nr 306) om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över lagförslagen, av den lydelse bilaga¹ till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen lämnar Hans Maj:t Konungen sitt bifall.

Ur protokollet:

Ulla Larsson

¹ Denna bilaga, som frånsett redaktionella jämkningar är likalydande med de vid propositionen fogade lagförslagen, har här utslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 5 april 1957.

Närvarande:

justitieråden WALIN,
SJÖWALL,
HAGBERGH,
regeringsrådet KLACKENBERG.

Enligt lagrådet den 4 april 1957 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 1 mars 1957, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken;
- 2) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 862) med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig;
- 3) lag om ändring i strafflagen;
- 4) lag om ändring i lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff;
- 5) lag om ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom;
- 6) lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.;
- 7) lag om ändring i lagen den 22 april 1949 (nr 164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål;
- 8) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472);
- 9) lag om ändring i sjölagen;
- 10) lag om ändring i sjömanslagen den 30 juni 1952 (nr 530); samt
- 11) lag om ändring i lagen den 4 juni 1937 (nr 306) om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn L. Fredlund.

Lagrådet yttrade:

Remissprotokollet ger ingen klarhet om riktlinjerna för en mera slutgiltig reglering av frågan om underrätternas domförhet i brottmål. Enligt lagrådets mening bör det dock i allmänhet vara lämpligt att lekmän deltaga vid avgörande av brottmål som äro av någon betydelse, såframt rekryteringen av nämndemän icke erbjuder större svårigheter. Lagrådet vill därför icke framställa någon erinran mot den ändring som nu föreslås beträffande

rådhusrätterna, även om det varit önskvärt att jämväl domförhetsreglerna beträffande häradsrätt blivit föremål för omprövning i detta sammanhang. Samtidigt vill lagrådet emellertid på längre sikt understryka angelägenheten av att den lagfarne domaren verkligen representerar erfarenhet och kan svara för kontinuitet i avgörandena.

Beträffande förslaget till *lag om ändring i rättegångsbalken* vill lagrådet förorda, att det föreslagna tredje stycket i 9 § av 6 kap., med en redaktionell jämkning, upptages som andra stycke i paragrafen. Första stycket torde kunna behålla den nuvarande lydelsen. Den åsyftade begränsningen till vad som kan antagas vara av betydelse i målet lär följa redan av en jämförelse med 6 § i kapitlet. Man har anledning utgå från att begränsningen iakttagas utan att regeln utsäges jämväl i 9 §. Enligt lagrådets mening möter ej hinder att upptaga utsaga stenografiskt genom sammanfattning utan att den behöver intagas i protokollet.

Lagrådet anser vidare att ändringen av 29 kap. 6 § är obehövlig.

I fråga om förslaget om ändring i *lagen om verkställighet av bötesstraff* vill lagrådet framhålla, att ändringen synes kunna leda till en onödig belastning för nämndemännen. Bötesförvandlingsmålen förekomma på sina håll i stort antal och föranleda ofta ett flertal uppskov. De torde icke vara av den betydelse att nämnd alltid bör delta. Lagrådet förordar därför att underrätt i dylika ärenden skall vara domför med en lagfaren domare men att nämnd skall delta, när det finnes lämpligt, samt att i så fall rätten skall vara domför med tre i nämnden.

I *lagen om villkorlig dom* synes beträffande häradsrätt och rådhusrätt lämpligen böra användas ett gemensamt uttryckssätt för att nämnd ej behöver delta i vissa ärenden. Om detta finnes böra iakttagas, påkallas ändring även av 17 § i lagen.

Vad slutligen angår *lagen om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.* håller lagrådet före, att de föreslagna domförhetsreglerna kunna utan olägenhet avsevärt förenklas. Hithörande ärenden torde i huvudsak vara av samma svårighetsgrad, oavsett beskaffenheten av det brott varom varit fråga. Lagrådet hemställer därför att, därest ansökan om ersättning göres annorledes än i mål, vari ansvarsfrågan handlägges, om rätens sammansättning vid ansökans prövning och avgörande skall gälla vad i allmänhet är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål.

I övrigt föranleda lagförslagen ej någon erinran.

Ur protokollet:

Torsten Johansson

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 april 1957.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, HEDLUND, PERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, NÄSGÅRD, KLING, ELIASSON, HENRIKSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, lagrådets den 5 april 1957 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 1 mars 1957 remitterade förslagen till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken;
- 2) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 862) med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig;
- 3) lag om ändring i strafflagen;
- 4) lag om ändring i lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff;
- 5) lag om ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom;
- 6) lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.;
- 7) lag om ändring i lagen den 22 april 1949 (nr 164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål;
- 8) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472);
- 9) lag om ändring i sjölagen;
- 10) lag om ändring i sjömanslagen den 30 juni 1952 (nr 530); samt
- 11) lag om ändring i lagen den 4 juni 1937 (nr 306) om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål.

Efter redogörelse för vad lagrådet yttrat anför föredraganden följande.

Beträffande förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken har lagrådet uttalat att den nuvarande lydelsen av första stycket i 6 kap. 9 § torde kunna behållas och att den åsyftade begränsningen till vad som kan antagas vara av betydelse i målet lär följa redan av en jämförelse med 6 § i kapitlet. Lagrådet anser att man har anledning utgå från att begränsningen iakttages utan att regeln utsäges jämväl i 9 §.

Den tolkning av gällande bestämmelser som lagrådet sålunda hävdade torde väl icke strida mot lagtextens innehåll. Då emellertid denna tolkning icke

överensstämmer med vad som uttalats under förarbetena till rättegångsbalcken och vad som därför i praxis allmänt iakttages, anser jag att för tydlighetens skull önskemålet om en begränsning av protokolleringen bör komma till uttryck i en ändring av lagtexten.

Lagrådets förslag att andra och tredje styckena i paragrafen skulle byta plats torde icke medföra någon saklig ändring eller göra paragrafen tydligare. Jag kan därför icke finna denna redaktionella ändring tillräckligt motiverad.

Såsom lagrådet anfört torde den föreslagna ändringen i 29 kap. 6 § icke vara nödvändig. Då den emellertid ansluter sig till uttryckssättet i kapitlet i övrigt och därför kan bidra till tydligheten, torde den dock böra vidtagas.

Lagrådet anför att den i det remitterade förslaget förordade ändringen i lagen om verkställighet av bötesstraff kan leda till en onödig belastning för nämndemännen. Denna uppfattning kan jag icke dela. Bötesförvandlingsmålen är jämförelsevis sällsynta. Hela antalet sådana mål uppgick år 1955 till 2 161 varav 1 634 vid rådhusrätter och 527 vid häradsrätter. Endast i de största städerna torde något mera beaktansvärt antal dylika mål förekomma. I Stockholm utgör bötesförvandlingsmålen omkring 800 om året, vilket i stort sett medför en sammanträdesdag i veckan för en av rådhusrättens avdelningar. Beslutet om bötesförvandling kan medföra fängelse upp till 90 dagar. Det krävs i dessa mål ej sällan en vanskelig bedömning av personliga och ekonomiska omständigheter, då det gäller att bestämma om villkorlig dom kan komma till användning. Dessa mål torde därför vara av den betydelse både ur principiella och praktiska synpunkter att lekmän städse bör delta i avgörandet. Jag anser att det remitterade förslaget därför bör vidhållas.

Vad lagrådet föreslår beträffande lagen om villkorlig dom innebär endast en redaktionell jämkning. Lydelsen i det remitterade förslaget synes kunna bibehållas. Frågan om ändrade ordalag torde lämpligen kunna övervägas vid den förestående omarbetningen av lagen.

Vid handläggning av ärenden rörande ersättning åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. torde det vara mest ändamålsenligt att rätten, då sådan ansökan hänför sig till mål som rätten handlagt, har samma sammansättning som i målet. Det torde vara av större betydelse att beakta denna praktiska synpunkt än att eftersträva den av lagrådet åsyftade förenklingen i lagtexten. Dessa ärenden torde icke vara av den svårighetsgrad att handläggningen alltid kräver fulltalig nämnd. Det remitterade förslaget torde därför böra bibehållas.

Vissa jämkningar av redaktionell natur torde böra vidtagas beträffande en del av lagförslagen.

Föredraganden hemställer, att lagförslagen måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet

Chr. af Winklerfelt
